

MINISTRY OF EDUCATION,
YOUTH AND SPORTS OF UKRAINE
TRANSCARPATHIAN STATE UNIVERSITY
EDUCATIONAL AND RESEARCH INSTITUTE
FOR EUROPEAN INTEGRATION STUDIES

**GEOPOLITICS
OF UKRAINE: HISTORY
AND MODERN TIMES**
Collection of scientific papers

Issue 7

Uzhgorod 2012

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**ГЕОПОЛІТИКА УКРАЇНИ:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ**
Збірник наукових праць

Випуск 7

Ужгород 2012

УДК 327 (477)
ББК 66.011.3 (4 Укр)
Г 36

Редакційна рада збірника:

- | | |
|-----------------------------|--|
| Ващук Ф.Г.
(голова ради) | — доктор технічних наук, професор |
| Будкін В.С. | — доктор економічних наук, професор |
| Луговий В.І. | — доктор педагогічних наук, професор,
віце-президент НАПН України |
| Полюжин М.М. | — доктор філологічних наук, професор |
| Попович В.М. | — доктор юридичних наук, професор |

Редакційна колегія:

- | | |
|------------------|---|
| Артюмов І.В. | — кандидат історичних наук, доцент
(відповідальний редактор) |
| Ващук О.М. | — кандидат юридичних наук, доцент |
| Віднянський С.В. | — доктор історичних наук, професор |
| Вовканич І.І. | — доктор історичних наук, професор |
| Гоблик В.В. | — кандидат філософських наук |
| Король І.Ф. | — доктор історичних наук, професор |
| Майборода О.М. | — доктор історичних наук, професор |
| Пахомов Ю.М. | — доктор економічних наук, професор,
академік НАН України |
| Перепелиця Г.М. | — доктор історичних наук, професор |
| Руденко О.М. | — доктор наук з державного управління,
доцент |

*Рекомендовано до друку вченою радою
Закарпатського державного університету
(протокол №9 від 7 червня 2012 р.)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації КВ № 15062-3634Р, видане Міністерством
юстиції України 07.04.2009 р.*

© Закарпатський державний університет
Навчально-науковий інститут
євроінтеграційних досліджень, 2012

ЗМІСТ

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ...9

- І.Артьомов.** Концепції міжнародних відносин у глобальному вимірі сучасності: інтеграційний аспект10
- Г.Динис.** Міжнародно-правові засади геополітики України у контексті процесів глобалізації системи міжнародних відносин37
- М.Дорошко.** Геополітичні інтереси зовнішніх сил у зоні Придністровського конфлікту53
- О.Пантьо.** Досвід ФРН для України в контексті європейської інтеграції68

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ

ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....83

- В.Симчера.** Почему буксует интеграция (опыт критической оценки наблюдаемых барьеров)84
- Н.Гомонай.** Новий формат взаємовідносин України і ЄС – необхідна умова забезпечення багатовекторної зовнішньої політики після президентських виборів 2010 р102

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ..... 115

- І.Остапенко.** Нормативно-правова основа взаємовідносин України з Румунією116
- Ю.Крук.** Правові аспекти охорони здоров'я в українському і міжнародному законодавстві136
- А.Іванов.** Організаційно-правові засади розвитку туристичної галузі Угорщини: досвід та перспективи для України148
- А.Безверхній.** Проблеми адаптації вищої освіти в Україні до європейських стандартів і вимог (на прикладі Закарпатського державного університету)164

**ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО
КОРДОНУ185**

Н.Михайловська. Наслідки введення в дію Шенгенської угоди на українсько-євросоюзівському кордоні після великого розширення ЄС (2004-2007 рр.)186

Д.Білак. Малий прикордонний рух як механізм спрощеного візового режиму198

О.Купрій. Лібералізація візового режиму ЄС з Україною – важлива передумова євроінтеграції ...218

**ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
ЯК ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ
ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ237**

В.Гоблик. Пріоритети місцевої влади в залученні іноземних інвестицій через транскордонний регіон 238

Т.Вархолова, Л.Дубовицка, И.Артёмов. Технопарк в с. Кехнец (Словацкая Республика) как инновационная структура258

С.Жуков. Трансформація міжнародного бізнесу в умовах конкурентоспроможності його суб`єктів та глобалізації економіки268

М.Іванова. Державна політика формування прикордонного співробітництва Україна – ЄС287

Л.Кампов. Сучасні тенденції функціонування євро регіонів, створених за участю України305

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ325

CONTENT

UKRAINE IN CONTEXT OF GLOBALIZATION	9
I.Artyomov. Concept of international relations in the global dimension of modernity: the integration aspect	10
G.Dynys. International legal principles of geopolitics of Ukraine in the context of globalization of international relations system	37
M.Doroshko. Geopolitical interests of external forces in the area of the Transnistrian conflict	53
O.Pantyo. The experience of Germany for Ukraine in the context of European integration	68
EUROPEAN INTEGRATION ASPECTS OF UKRAINE`S GEOPOLITICS	83
V.Symchera. Why does integration skid (experience of critical evaluation of the observed barriers)	84
N.Homonay. New format of Ukraine and the EU relations - a key prerequisite for multivectoral foreign policy after the presidential elections in 2010 ..	102
REGULATORY FRAMEWORK OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES IN UKRAINE	115
I.Ostapenko. The legal basis of relations between Ukraine and Romania	116
J.Kruk. Legal aspects of health in the Ukrainian and international law	136
A.Ivanov. Organizational and legal principles of the tourism industry in Hungary: experience and prospects for Ukraine	148
A.Bezverhniy. Problems of adaptation of higher education in Ukraine to European standards and requirements (example of Transcarpathian State University)	164

PROBLEMS OF UKRAINE-EU BORDER185

N.Myhaylovska. The consequences of the introduction of the Schengen Agreement on Ukrainian-EU border after a large expansion of the EU (2004-2007)186

D.Bilak. Small border traffic as a mechanism of simplified visa regime198

O.Kupriy. The liberalization of visa regime with Ukraine - an important prerequisite for European integration218

TRANSBORDER COOPERATION AS EUROPEAN INTEGRATION ASPECT OF UKRAINE`S GEOPOLITICS237

V.Hoblyk. The priorities of local government in attracting foreign investment through cross-border region238

T.Varholova, L.Dubovitska, I.Artyomov. Technology park in Kehnets (Slovak Republic) as an innovative structure258

S.Zhukov. Transformation of international business in terms of competitiveness of its actors and global economics268

M.Ivanova. Public policy formation of Ukraine-EU border cooperation287

L.Kampov. Modern trends of functioning of Euroregions, created with the participation of Ukraine305

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS OF THE PROCEEDINGS328

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

*І.АРТЬОМОВ
Г.ДИНИС
М.ДОРОШКО
О.ПАНТЬО*

УДК 327 (477)

І.АРТЬОМОВ

КОНЦЕПЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ СУЧАСНОСТІ: ІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

У публікації досліджено особливості міжнародних відносин, наведено їх класифікації, акцентовано увагу на специфіці міжнародних відносин України з іншими країнами в умовах багатовекторної зовнішньої політики держави.

***Ключові слова:** міжнародні відносини, класифікація, багатовекторність, Європейський Союз, проблеми інтеграції в ЄС, глобалізація*

Актуальність теми дослідження. Питання, пов'язані з інтеграцією, сьогодні є актуальними для наукового дискурсу. Робота, яка розкриває філософське теоретико-методологічне підґрунтя процесів світової інтеграції як явища об'єктивної дійсності, відповідає вимогам часу, оскільки сприяє переосмисленню місця та ролі держави в інтеграційних процесах у світі, що динамічно змінюється.

Стратегічна орієнтація внутрішньої та зовнішньої політики України на європейську інтеграцію дає можливість вказати чіткі довгострокові цілі, що визначають перспективи розвитку країни. Рівень останнього безпосередньо залежить від ролі та місця країни на світовій арені в сучасну складну епоху суспільних перетворень, впливу на глобальні процеси в конкретних сферах світового економічного простору.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні відносини як явище виникли тоді, коли на земній кулі з'явилися хоча б два внутрішньооформлених соціуми, які добровільно або вимушено почали вступати в постійні контакти, зв'язки, відносини, взаємодіючи один з одним [7].

Представники численних шкіл та наукових напрямів по-різному кваліфікують сутність міжнародних відносин як загальносуспільного феномену. Але, незважаючи на відсутність єдності з цього питання, можна визначити зміст поняття “міжнародні відносини” як [13, с. 89-92]:

- взаємні дії всіх учасників міжнародних відносин, що виходять за межі національних територій;
- сукупність економічних, політичних, ідеологічних, правових, дипломатичних, військових та інших зв'язків і взаємовідносин між державами та системами держав, соціальними, економічними, політичними силами, організаціями і рухами, що діють на світовій арені;
- відносини, зв'язки, узагалі будь-які взаємодії внутрішньооформлених, організованих соціумів у зовнішньому для них, політично, владно і організаційно не оформленому, або слабо оформленому соціальному середовищі.

XXI століття внесло революційні якісні зміни в усі аспекти сутності міжнародних відносин та їх масштаби. Значний внесок в еволюцію поглядів дослідників на сутність міжнародних відносин як явища становить процеси глобалізації, яка сприяє розвиткові суттєвих змін у сфері міжнародних відносин, що далеко вийшли за рамки традиційних взаємодій.

Сьогодні світ переживає глибокі якісні перетворення. Одна з визначальних тенденцій світового розвитку – зрушення у балансі сил на світовій арені.

Характер змін, які відбуваються нині, свідчить про те, що у світі формується новий міжнародний порядок. Головна особливість цього процесу – масштабна “перебудова” світової політичної та фінансово-економічної архітектури відповідно до нових реалій. У новій системі міжнародних відносин уже немає місця “зіткненню цивілізацій”, і тим більше – біполярному світоустрою, як це було за часів холодної війни. Сьогодні жодна держава не може самотужки протистояти глобальним загрозам і одноособово управляти світовими процесами. Відповідати на виклики нинішнього світу можна лише колективними зусиллями.

Епоха багатополярного світу передбачає колективне лідерство й солідарну відповідальність. Поворотні моменти в нинішній світовій політиці вказують на те, що в глобалізованому світі, який кардинально змінюється, на порядку денному постає питання переосмислення власної місії багатьма країнами, і насамперед провідними державами світу [6].

За своїм характером міжнародні відносини є багатогранними і різноманітними. В різні епохи та в різних регіонах світу вони формувались по-особливому, і в кожному конкретному випадку їх специфіка і суть були іншими. Констатація багатоманітності та різноманітності міжнародних відносин робить складним їх аналіз, типологію та концепції.

Класифікація міжнародних відносин завжди була і залишається актуальною та певною мірою складною проблемою. Це пояснюється насамперед великою кількістю та різноманітністю суб’єктів цих відносин. Але

найбільш актуальною ця проблема стала в наш час – на початку ХХІ століття, коли надзвичайно високий динамізм розвитку міжнародних відносин обумовив необхідність переосмислення традиційних та розроблення нових підходів щодо їхньої класифікації. Зникнення біполярної системи і формування альтернативних їй однополярної та багатополярної систем міжнародних відносин викликають потребу в нових акцентах і нових підходах щодо класифікації системи цих відносин, зокрема дослідженні такого її різновиду, як симетричні та асиметричні відносини.

Дослідження міжнародних відносин дає можливість не тільки глибше висвітлити і зрозуміти політику провідних геополітичних країн, а й окреслити перспективи середніх і малих держав у цьому складному і мінливому світі.

Типологія концепцій міжнародних відносин є одним із найважливіших засобів і прийомів їх теоретичного аналізу. Типологічний аналіз дає можливість виявити найбільш загальні і найбільш істотні характеристики, ознаки, сторони міжнародних відносин. Мета численних класифікацій сучасних течій у науці про міжнародні відносини полягає в осмисленні стану і теоретичного рівня, досягнутого нею шляхом узагальнення наявних концептуальних підходів і зіставлення їх із зробленим раніше. Залежно від критеріїв можна навести низку основних класифікацій сучасних теорій міжнародних відносин.

Перша класифікація – за географічним критерієм – виділяє чотири види концепцій: англосаксонські, радянські, китайські та теоретичні побудови учених-представників країн “третього світу”.

Географічні параметри держави: її територія, кількість населення, обсяги природних ресурсів є найбільш простими і зрозумілими. Співробітники Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова стверджують, що географічна близькість та геополітична взаємозалежність держав і лежить в основі стратегічного партнерства [9]. Географічний критерій відіграє важливу роль у прагненні держави стати регіональним чи світовим лідером.

Друга класифікація на основі ступеня спільності сучасних теорій, розрізняє глобальні концепції (політичний реалізм і філософію історії) та часткові теоретичні конструкції (біхевіоризм). Серед останніх також називають теорію міжнародних акторів, теорію інтеграції, теорію міжнародних організацій, а також теорію стратегії, конфліктів і дослідження миру.

Політичний реалізм передбачає об'єктивну оцінку тих реальних фактів і процесів, які відбувалися у світі. Об'єктом дослідження є реальний світ, а головним суб'єктом – держава. Згідно з цією концепцією, сутність міжнародних відносин полягає у балансі сил на міжнародній арені.

Філософія історії, як одна з концепцій міжнародних відносин, займається проблемами сенсу історії розвитку міждержавних відносин, її закономірностями, основними напрямками її розвитку та історичним пізнанням.

У теорії міжнародних відносин основні принципи біхевіоризму запозичуються в 40–50-х роках ХХ століття, коли здійснювалися перші спроби дослідження міжнародних відносин, що ґрунтувалися на емпіричності сприйняття реальності. Представники школи біхевіоризму пропонують вивчати теорію міжнародних відносин, досліджуючи поведінку всіх можливих їх

учасників – від індивідів до глобальної спільноти – зовсім не турбуючись про встановлення пріоритету стосовно їх ролі на світовій арені.

Третя класифікація – на основі методу дослідження міжнародної проблематики – основну увагу приділяє традиційному та модерністському, або “науковому” напрямам в аналізі міжнародних відносин.

З другої половини ХХ століття формується модерністський напрям дослідження міжнародних відносин (представники: М.Каплан, Р.Роузкранс, Р.Снайдер, Х.Брук, Б.Сепін), який враховує не лише міждержавні відносини, а й неурядові громадські організації, приватні ініціативи та ін. “Модерністи” прагнуть використовувати формальні методи оцінювання та прогнозування, запозичивши їх з теорій ігор, систем, ймовірності тощо.

Традиціоналістський напрям (представники: Т.Моргентау, К.Томсон, У.Фокс, А.Вольферс, Р.Арон, С.Хоффман) тлумачить сутність міжнародних відносин як взаємодію держав через головний засіб їх реалізації – дипломатію. У межах цієї концепції міжнародні відносини розглядаються в контексті неодмінного суперництва, зумовленого природною схильністю суб’єктів політики до насильства та жагою влади.

Четверта класифікація – на основі ступеня важливості проблем теорії міжнародної політики – виділяє сучасні політичні теорії природи міжнародних відносин і концепції змісту сучасної міжнародної політики. Ця типологія характерна насамперед для представників політологічної науки.

П’ята класифікація – на основі низки комплексних критеріїв – розрізняє ряд підходів. Зокрема, Д.Коляр звертав увагу на класичну теорію “природного стану”

(тобто політичний реалізм), теорію “міжнародного співтовариства” (або політичний ідеалізм), марксистську ідеологічну течію, англосаксонську теорію і французьку школу міжнародних відносин. Французький соціолог М.Мерль основними напрямками в сучасній теорії міжнародних відносин вважає традиціоналістський (Г.Моргентау, Г.Кісінджер), англосаксонський на основі біхевіоризму та функціоналізму (Д.Сінгер, Д.Істон), марксистський і неомарксистський (П.Суїзі, І.Валлерстайн).

Виділяють також інші чотири варіанти концепцій міжнародних відносин, беручи за основу територію й економічний потенціал як основний параметр визначення величини суб’єктів.

Перший варіант характеризує ситуацію, коли дві держави симетричні за своєю територією, але асиметричні, тобто відрізняються, за економічним потенціалом. Прикладом таких міжнародних взаємовідносин є відносини між Сполученими Штатами Америки та Канадою. За своєю територією ці дві країни майже однакові (територія США становить приблизно 9,5 млн. км², а Канади – приблизно 9,9 млн. км²). Щодо їх економічних потенціалів, то валовий національний продукт (ВНП) США більш як у 10 разів перевищує ВНП Канади.

Другий варіант демонструє зворотну залежність, коли країни є симетричними за своїм економічним потенціалом, але незіставними за площею своєї території. Яскравим прикладом є порівняння Китаю та Італії. За своїм економічним потенціалом Італія близька до КНР, але при цьому її територія становить лише 3% від території Китаю.

Третій варіант – це тип симетричних відносин у чистому вигляді, коли дві країни зіставні і за своїм економічним потенціалом, і за територією. Прикладом такої ситуації можуть бути Італія і Велика Британія (територія Італії становить приблизно 301,2 тис. км², Великобританії – 244 тис. км²; ВВП на душу населення в Італії 27 тис. дол., Великобританії – 32 тис. дол.).

Четвертий варіант є прикладом класичних асиметричних відносин. Він демонструє асиметричність відносин як за одним, так і за іншим параметром. При цьому слід зазначити, що, на відміну від симетричних, існують два різновиди асиметричних відносин:

- одна країна переважає іншу за розмірами своєї території, а та, в свою чергу, має значну перевагу над своїм партнером в економічному потенціалі. Прикладом цього є відносини між Російською Федерацією і Японією. ВВП Японії перевищує ВВП Росії в 6,5 раза (за даними на 1999 р. ВВП РФ становив 620 млрд.дол., Японії – 4,08 трлн. дол.), але при цьому територія Японії – лише 2% від території Росії [8, с. 132.];
- одна держава переважає іншу і за площею своєї території, і за економічним потенціалом, і за кількістю населення, і за всіма іншими параметрами. Прикладом таких класичних асиметричних відносин є відносини між Україною та Російською Федерацією. Росія переважає Україну за площею території майже в 30 разів (1075 : 604 тис.кв.км). За ВВП – у 6 разів (за даними на 1999 р. ВВП РФ – 620 млрд.дол., України – 109 млрд.дол). За кількістю населення – перевага за Росією в 2,5 раза (137:50 млн.чол.).

Незважаючи на те, що світ сьогодні складний і суперечливий, повний несправедливості, військових зіткнень, у ньому посилюються позитивні тенденції міжнародних відносин. Серед них можна виділити чотири основних взаємозв'язаних процеси. Це такі, як:

- 1) Деідеологізація міжнародних відносин, тобто їх звільнення від ідеологічних забобонів, які десятиріччями розділяли народи і держави на два ворогуючі табори. Міждержавні відносини, згідно з ідеологічними установками колишніх КПСР і СРСР, змальовувалися як «арена непримиренної класової боротьби». У результаті між народами сіялися підозрілість і страх, злість і ненависть. На зміну подібним примітивним підходам приходять розуміння природності того, що життя людства багатогранне, і будь-яке суспільство має право вибрати собі тип життєвого устрою.
- 2) Перехід від конфронтації до партнерства і співпраці. Народи і держави, ще недавно розділені “залізною завісою”, дедалі глибше усвідомлюють, що протиборство стає життєво небезпечним. Для мешканців планети набагато доцільніше і вигідніше співробітничати: знаходити точки взаємних інтересів, доходити згоди, торгувати, обмінюватися науковим і господарським досвідом, здобутками своїх національних культур.
- 3) Розосередження влади у світовій політиці, тобто поступовий перехід цієї влади від однієї-двох “наддержав” до більш широкого кола країн.
- 4) Демократизація і гуманізація світової політики. Ці позитивні процеси розвиваються за чотирма напрямками:

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

- сучасні демократичні, правові держави прагнуть збільшити відкритість своїх кордонів, забезпечити людям свободу пересування і в той же час їх безпеку і захищеність у будь-якій точці планети;
- дедалі більша частина світової спільноти погоджується з необхідністю так званого “людського виміру” політичних процесів. При цьому визнаються самоцінність кожної окремої людини і пріоритетність її прав і свобод стосовно інтересів і прав держави;
- більш помітним стає значення етичних принципів у світовій політиці. Дедалі частіше світова спільнота колективно засуджує і вживає спільні заходи проти диктаторських режимів, тоталітаризму, націоналізму і неофашизму; проти бандитизму і терору, різного фанатизму і екстремізму, проти екологічної і військової загрози миру;
- розширення міжнародних відносин. Воно виявляється в поглибленні світової співпраці, збільшенні числа учасників міжнародних зв'язків. Сьогодні на світовій арені взаємодіють не тільки державні урядовці і ділові люди, але і політичні партії, суспільні рухи, релігійні, культурні, спортивні і багато інших організацій. Збільшується взаємозв'язаність, взаємозалежність і цілісність єдиного у своєму різноманітті сучасного світу.

У той же час сучасні міжнародні відносини характеризуються негативними тенденціями, які мають місце у світоустрої. Вони проявляються в тому, що міжнародні відносини сповнені елементами: локальних міждержавних і етнополітичних конфліктів; агресії і силового тиску; міжнародного тероризму.

Розв'язання проблем світового співтовариства залежатиме від політики на міжнародній арені як окремих держав, так і міжнародних організацій. Саме тому міжнародні відносини значною мірою визначають стан сучасного світу. Їх пріоритети зумовлені необхідністю вирішення спільних проблем, які стоять перед людством, та національними інтересами їх суб'єктів.

Таким чином, сучасний світ перебуває в перехідному, досить суперечливому періоді, коли тенденція до утвердження нового порядку, безпеки і мирного розвитку країн наштовхується на протидію тенденції до застосування силових засобів у політиці й відносинах з іншими державами. Прагнення людства до самозбереження повинно сприяти остаточній перемозі першої тенденції, гармонізувати політичне мислення світового співтовариства з новими реаліями.

В умовах діалектичних змін міждержавного та світового порядку ці прагнення людства мають потужну мотивацію, яка генерується об'єктивними умовами, адже [11, с. 281]:

- міжнародний порядок – це спосіб самоорганізації міжнародного життя через взаємодію між державами, в основі якого лежить конкуренція національних інтересів та співвідношення національних сил. Він визначається через конфігурацію співвідношення сил, баланс інтересів, співвідношення цінностей та наявність каналів комунікацій між учасниками взаємодії;
- світовий порядок – це спосіб організації міжнародного життя шляхом формування глобального інституційного середовища, узгодження суперечливих інтересів міжнародних

акторів усіх рівнів і типів. Світовий порядок, тим самим, передбачає наявність юридизованої та етичної систем норм і правил глобальної взаємодії (світове право і глобальна етика), системи глобальних політичних інститутів та процедур політичного узгодження, у тому числі засобів і методів переведення насильницьких способів розв'язання конфліктів у політичні форми їхнього врегулювання, а головне – об'єкта впорядковуючих впливів у особі глобального суспільства.

“Багатополярність, глобалізація та взаємозалежність визначають слабкість сучасного світу” [12, с. 476], тому слід пам'ятати, що будь-яка помилковість чи навіть неточність при визначенні відповідних пріоритетів держави можуть мати вкрай негативні для неї наслідки [3, с. 263].

Проблеми об'єднаної Європи в глобальному вимірі чітко окреслюються в період світової економічної кризи, яка загострюється на початку XXI століття. Проявляються вони в нестабільності євро; соціально-економічних конфліктах у Греції, Португалії, Іспанії; етнічно-національних конфліктах окремих країн; неоднозначних оцінках функціонування Шенгенського простору.

Ці та інші проблеми інтегрованої Європи вимусили багатьох політиків, і в тому числі України шукати відповідь на прагматичне питання: а що буде далі?

Тому цілком зрозумілим є стурбованість учасників цьогорічного Всесвітнього економічного форуму в Давосі, де були визначені основні ризики глобального розвитку, які матимуть найбільший вплив на ситуацію у 2012 р. [10] Серед них:

- хронічні бюджетні дисбаланси;
- екстремальні коливання цін на енергоресурси і продовольство;

- системні фінансові прорахунки;
- криза водопостачання;
- продовольча криза.

Як видно, більшість з цих ризиків стосуються економічної сфери.

При цьому найбільш ймовірними глобальними ризиками 2012 р. вважаються такі:

- зростання розривів у доходах;
- хронічні бюджетні дисбаланси;
- збільшення викидів парникових газів;
- кібератаки;
- криза водопостачання.

Нова фаза розвитку світової фінансово-економічної кризи змушує країни коригувати свої плани економічного розвитку.

Серед основних довгострокових тенденцій глобального розвитку слід зазначити такі:

- Посилення конкуренції за обмежені природні ресурси (енергетичні, водні) та продовольство.
- Перетік капіталу із Заходу на Схід, з Півночі на Південь (зокрема, з північноамериканського та європейського ринків до нових центрів зростання в Азії, Латинській Америці, Південній Африці).
- Зростання частки міського населення.
- Зростання частки літніх людей.
- Зростання частки сфери інтелектуальних послуг, а також ролі освіти.
- Зростання ролі і значення міжнародних інститутів. Необхідність реформування більшості з існуючих міжнародних інститутів (МВФ, ООН, ОБСЄ).

- Зростання ролі і значення державно-приватного партнерства, а також недержавних суб'єктів (неурядових організацій, крупного бізнесу, релігійних організацій тощо).

Необхідність реагування на виклики і загрози, пов'язані з дією довгострокових тенденцій глобального розвитку, потребує внесення відповідних змін до стратегій розвитку держав світу. Зокрема, особливої уваги потребують такі питання, як оновлення та розвиток інфраструктури великих міст, реформування ринків зайнятості та систем соціального і пенсійного забезпечення. Вирішення таких питань вимагає значних капіталовкладень. У цьому контексті особливого значення набуває практична реалізація ідей підвищення соціальної відповідальності бізнесу, запровадження нових моделей управління, побудованих на посиленій взаємодії бізнесу і влади тощо.

Корисним є також досвід Японії щодо залучення людей пенсійного віку до активної суспільно-корисної діяльності з метою якнайповнішого використання набутого ними досвіду та знань. Зокрема, це може стосуватися підвищення рівня професійної підготовки молоді. [10]

Зауважимо, що у формуванні сучасної концепції міжнародних відносин названі країни відіграють неоднакову роль у геополітичному вимірі. Зокрема, Україна, незважаючи на наявність як внутрішньополітичних, та економічних проблем, залишається одним з "провідних гравців" при формуванні та становленні сучасних концепцій міжнародних відносин.

Адже Україна лежить на перехресті різновекторних геополітичних інтересів у безпосередній зоні супереч-

ливого стратегічного трикутника “США – ЄС – Росія”, – відмічав А.Гальчинський. Контури цього трикутника ще не набули остаточних чітких обрисів, однак мало хто не відмічає значущу роль Української держави в її остаточному визначенні. Україна є проміжним, санітарним кордоном, або буферною зоною, між західною і російсько-євроазійською цивілізаціями. Для натівської Європи східні кордони України є лінією розлому між Європою і Росією, а Росія вбачає в західних кордонах України лінію розлому між НАТО та СНД [3, с. 263].

Значення України в геополітичному вимірі сучасності при формуванні сучасних концепцій міжнародних відносин відмічав і З.Бжезинський, який стверджував, що “Захід і особливо Сполучені Штати запізнилися визнати важливе, з точки зору геополітики, значення самостійної Української держави” [1, с. 137].

Виходячи зі своєї унікальної ролі на Європейському континенті та позаблокового статусу, Україна буде найбільш зацікавленою стороною в тому, щоб максимально усунути будь-які антагонізми по лінії Схід – Захід у Європі, зокрема й успадковані від холодної війни. Така роль – більш природна для України. Її місія – не розділяти, а об’єднувати.

Нинішню ситуацію у світі неможливо пояснити краще і простіше за відомого американського оглядача Фаріда Закарія: *“Процеси, які зараз відбуваються у світі, – це не занепад країн Заходу, це підйом решти країн світу»*. Проводячи вдалу, розумну зовнішню політику, позаблокова Україна може скористатися відразу з обох тенденцій – і з процвітання Заходу, і з “підйому решти”. Це, радше, перший випадок, коли поява нової філософії зовнішньої політики України збіглася у часі з появою нової філософії міжнародних відносин. І якщо

ми скористаємося з цього, аби модернізувати як саму Україну, так і її зовнішню політику, то це можуть бути двері до її нового, успішного і – для деяких політиків – неочікуваного, з погляду наших глибинних сподівань, майбутнього [4].

Аналізуючи стан, проблеми та перспективи сучасних міжнародних відносин, можна виділити такі їх складові: *глобалізація; інтернаціоналізація;* поглиблення політичних і економічних зв'язків; підвищення значущості загальнолюдських цінностей.

Зокрема, при визначенні пріоритетів економічного розвитку України слід враховувати довгострокові тенденції глобального розвитку з метою якнайкращого використання природно-ресурсного потенціалу країни. Важливими для України напрямами стратегічного розвитку, які б дали максимальний ефект у контексті довгострокових тенденцій глобального розвитку, мали б стати такі:

- реалізація національного проекту, спрямованого на зниження неефективності та енергоємності житлово-комунального господарства (шляхом заміни зношених комунікацій, переходу на прогресивні технології енергозбереження тощо), що дозволило б суттєво зменшити енергозалежність національної економіки та ризики для енергетичної безпеки країни;
- розвиток аграрної сфери, спрямований на підвищення ефективності сільського господарства, якості харчової продукції. Цей напрям набуває особливого значення в умовах стійкої глобальної тенденції щодо посилення дефіциту продовольства. Проведення при цьому земельної

реформи має відбуватися винятково з урахуванням національних інтересів країни;

- підтримка проектів, спрямованих на підвищення якості водоочищення, з огляду на стійку глобальну тенденцію щодо збільшення дефіциту питної води;
- реформування системи освіти, підвищення якості надання освітніх послуг.

Доцільним також вважається внесення змін до державних програм соціального та економічного розвитку України з урахуванням нових тенденцій розвитку світової економіки, а також відповідних ризиків і загроз[10].

Саме ця проблема змушує Україну вести пошуки найбільш дієвих інтеграційних механізмів стабілізації економічного стану. Спроба створити «багатовекторний» механізм інтеграції з економіками ЄС, Росії та східноазійськими державами цілком зрозуміла.

«ЕС для нас важен не столько как комфортабельный дом, куда мы хотим въехать, сколько как инструкция по строительству собственного комфортабельного дома. Европейская интеграция в нашем случае – это схема имплементации европейских рецептов успеха на украинской почве», -- сказав К. Грищенко[5]. Інше бачення перспективи євроінтеграції у экс-міністра економіки Віктора Суслова.

“Для Украины можно думать о евроинтеграции только частично. Ни в коем случае Украина не должна вступать в еврозону, потому что в Украине евро приведет к точно такой же катастрофе, как в Греции. Таким образом, для Украины возможна лишь частичная евроинтеграция. Есть ли смысл участия Украины в Евросоюзе? И тут возникает очень большой вопрос, потому что в этом союзе экономика Украины неконкурентоспособна. И в

системе європейського розділення труда Україна может и останется производителем-поставщиком некоторого вида сырья, особенно сельскохозяйственного», - відзначив експерт [14].

На думку Суслова, інтеграція до Євросоюзу означає остаточне знищення машинобудування та основної частини українського промислового потенціалу. Він зазначив, що з високотехнологічною продукцією Україна не може вийти на європейський ринок, її туди ніхто і не пустить. "Вы послушайте заявления политиков Евросоюза относительно Украины на протяжении всех последних лет. Звучит одно и то же, что европейские политики рассматривают Украину как потенциально большой рынок сбыта своих товаров. Звучит постоянно, что страна с населением в 45 миллионов человек - это большой рынок сбыта для европейских предприятий. Они вот так Украину и рассматривают в плане евроинтеграции", - резюмує Суслов.

В той же час глобалізація як реальність вносить суттєві корективи як в існуючу систему міжнародних відносин, так і в їх інтеграційний фактор. Цікавими, на наш погляд, є бачення подальшого розвитку інтеграційних процесів в євразійському напрямі.

Хоч би як євроатлантики намагалися просувати свої підходи, все одно доцентрові тенденції на євразійському просторі, як і раніше, крутяться навколо Москви. Хоча б тому, що центром і джерелом історичної модернізації на євразійському просторі була і залишається Росія. І Стара Європа це добре розуміє. «Нас усіх разом усього 500 мільйонів, а в Азії лік іде на мільярди, — журиться в одному з інтерв'ю экс-міністр оборони Франції сенатор Жан-П'єр Шевенман. — Тому ми повинні допомогти Росії зберегти її вплив у регіоні»[2].

Він, як і багато інших високопоставлених європейських політиків, визнає, що гегемонія Заходу закінчилася, і ми вступаємо в епоху постзахідного світу, в якому, перефразовуючи Мадлен Олбрайт, «без Росії не обійтися». А всередині європейського континенту дедалі популярнішим стає ще одне одкровення Шевенмана, що вражає своєю історичністю: «Зближення Німеччини і Росії, перерване двома світовими війнами, знову виходить на високий рівень і стає світовим порядком денним» (29 березня 2011 р., Париж, Національна асамблея Франції, виступ на конференції «Європа, Росія і США після виборів 2012 року») [2]. Це підтверджують запуск «Північного потоку», співробітництво «Газпрому» і Ruhrgas, розвиток інших спільних російсько-німецьких проєктів — майбутніх флагманів європейсько-російських відносин.

Дійсно, процес формування «нової Європи» передбачає наявність двох центрів розвитку — на Заході і на Сході. І ймовірна перемога в листопаді цього року на виборах президента США кандидата від республіканців тільки прискорить динаміку розвитку відносин Москви і Берліна, розставивши все на свої місця. Зрозуміло, такий формат може «напружувати» деякі країни Східної Європи, у тому числі Україну. Але, як сказав в інтерв'ю російській «Литературной газете» колишній прем'єр-міністр Словаччини Ян Чарногурський, «у разі продовження європейської економічної кризи країнам Центральної і Східної Європи доведеться вибирати між Берліном і Москвою, а Німеччина, на відміну від Росії, не є глобальною державою. Тому шанси сильної путінської Росії на вплив у регіоні непогані»[2]. Очевидно, що в цій ситуації підвищується значення Києва, тому що без України Росія не зможе претендувати на серйозний вплив у Центральній і Східній Європі.

Формат такої взаємодії, прийнятний на Заході і на Сході, один — Євразійський економічний союз (ЄАС). Наднаціональний союз суверенних держав, у якому рішення ухвалюються колегіально, з однаковим правом голосу для кожної країни. Базис ЄАС — Митний союз, куди вже входять Росія, Білорусь, Казахстан, приєднаються найближчим часом Киргизія, Таджикистан і, у перспективі, Вірменія. Для відновлення економічних ланцюжків новому об'єднанню явно не вистачає України. Для розуміння: після відкриття країнами МС внутрішніх митних кордонів з 1 липня 2011 року відбулося п'ятиразове зростання товарообігу між Білоруссю і Казахстаном. А яким може бути цей потенціал для України?

Це найвигідніший варіант інтеграції для всіх його учасників, поки що відкритий для вступу в нього нових членів. Адже історично й індустріально Україна давно інтегрована в євразійську цивілізацію — рейок від польського кордону не перекласти і кордонів не пересунути: ринок перспективного споживання для України перебуває на Сході. І якщо Кабінет міністрів прагне реального розвитку економіки своєї країни, нехай його чиновники поцікавляться думкою українських промисловців: де їм краще торгувати, перш ніж наосліп інтегруватися в зону вільної торгівлі з ЄС [2]. Нещодавно створена в Києві асоціація «Постачальники Митного союзу» об'єднала у своїх лавах багатьох лідерів провідних галузей української економіки — від «Мотор Січ» і «Гірських машин» до Аграрного союзу. Вимога одна: «Дайте нам торгувати на російському ринку!». А якщо ні, то українська економіка, а разом з нею й уся країна, може продовжити свій розвиток буферним острівцем в ізоляції між Заходом і Сходом.

Залишається знову ж таки Росія зі своєю поки ще актуальною пропозицією стосовно Євразійського союзу.

Євразійський економічний союз — не експансія, а форма природного існування та елементарного виживання для народів, що проживають у регіоні, єдино можлива для збереження суверенітету і державної цілісності на початку XXI століття. Звідки прийде загроза швидше, невідомо — від маховиків азіатської глобалізації, зростання «фундаменталістських демократій» Близького Сходу, руху сепаратистської регіоналізації Центральної Європи чи банального економічного краху всієї євразіони. Тому, хоч би якою вона була, у нас є шанс разом їй протистояти. Для цього в рамках ЄАС уже найближчим часом можуть бути створені такі інститути, як власний Євразійський валютний фонд із перспективою впровадження єдиної валюти для всіх країн-учасниць, і Євразійський суд з прав людини, який міг би зі значно більшим успіхом узяти на себе функції Страсбурзького суду і всього сумнозвісного «гаазького правосуддя».

Євразійський союз може стати нашим власним, не нав'язаним ззовні, Великим Проектом історичної творчості всіх народів Євразії, які беруть у ньому участь [2].

До роздумів спонукають окремі дані економічного розвитку країн-членів ЄС і Митного союзу у 2010 році, які наводить професор В.М. Симчера – директор ННІ статистики Федеральної служби Росії.

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

*Сравнительные показатели экономического развития стран-членов Таможенного союза, ЕврАзЭС и ЕС в 2010 г.**

Показатели	Тамо- женный союз	ЕврАзЭС	ЕС	Таможен- ный союз в % к ЕС, 2010 г.	Ожида- емые измене- ния к 2020 г.
Число объединяемых стран	3	5	27	5:27	12:27
Общая территория, тыс. кв.км.	20 030,7	20 373,7	4 324,7	463,2	570,0
Удельный вес в мире, %	14,6	15,8	3,2	456,3	560,0
Население, млн. человек	167,7	180,8	501,1	33,5	60,0
Удельный вес в мире, %	2,5	2,7	7,4	33,8	
ВВП, млн. USD - по обмен- ному курсу валют - по ППС	1388,5 2318,8	1443,1 2410,0	16447,0 14799,3	8,5 15,7	16,8 33,0
ВВП в расчете на одного человека, USD	8280- 13827	7982- 13330	29729- 33052	27,9-41,8	45,1-50,0
Бюджетный дефицит, %	-10,1	-10,5	0,2	-50 раз	200
Уровень фактической безработицы, %	6,4	6,5	9,8	66,0	100
Разрыв в доходах на душу населения, тыс. USD	2,7-5,8	0,3-5,2	8-78	6,7-38,6	1,2-1,5

* Цит. по: <http://devec.ru/teorija-razvitija/662-vasilij-simchera-pochemu-buksuet-integratsija.html?start=1>

Висновки

Підсумовуючи сказане, зазначимо послідовність «багатовекторної» інтеграції України як передумови стабільності економічного розвитку. Це стосується як ЄС, так і Росії та США.

Одним із важливих інструментів зближення України та ЄС зокрема є програма ЄС «Східне партнерство». Хоча співпраця у межах цієї програми формально і не є перехідним етапом до членства в ЄС, вона відкриває широкі можливості для секторальної економічної інтеграції та наближення до законодавства ЄС. Особливий інтерес для України становлять такі елементи Східного партнерства:

- програма всеохоплюючої інституційної розбудови;
- сприяння регіональному розвитку на основі політики регіонального вирівнювання Європейського Союзу;
- створення інтегрованої системи управління кордонами згідно зі стандартами ЄС ;
- поглиблення інтеграції у сфері енергетичної безпеки.

Активний переговорний процес щодо Угоди про асоціацію має доповнюватися діалогом із низкою стратегічно важливих для України держав-членів ЄС для пошуку можливих компромісних варіантів вирішення основних питань переговорного процесу.

Найважливішими з-поміж цих країн є Німеччина, Франція, Велика Британія. Російська Федерація є одним із глобальних світових гравців, найбільш зацікавлених у розвитку динамічного діалогу з Україною. При

цьому реалізація порядку денного сучасної української зовнішньої політики, а також потреби забезпечення її національної безпеки роблять такий діалог стратегічно важливим для нашої держави.

Модернізація економік України та Росії, проголошена основним чинником внутрішньополітичного розвитку обох держав, стала лейтмотивом оновлення всього комплексу двосторонніх відносин.

Розширення двостороннього діалогу на регіональному рівні сприяє поглибленню співробітництва, наповнює конкретним змістом досягнуті на міждержавному рівні домовленості та зближує Україну й Росію у процесі досягнення взаємовигідних економічних і соціальних цілей. Забезпечення стабільного розвитку двосторонніх відносин вимагає деполітизації гуманітарної сфери співробітництва, відмови від використання чутливих питань національно-культурної сфери у політичних цілях. Слід всіляко сприяти розширенню контактів між творчими та інтелектуальними елітами наших країн, цивілізований діалог між якими став би надійною основою для конструктивного співробітництва у вирішенні міждержавних гуманітарних питань.

Створення умов для якісного забезпечення культурних потреб українців у Росії та росіян в Україні, вироблення взаємоузгоджених і конструктивних підходів до розгляду спірних питань культурно-історичного характеру, співробітництво у сфері науки та освіти через розвиток спільних проектів, культурний обмін, поглиблення взаємодії на рівні громадських організацій складуть необхідне підґрунтя для розвитку справді добросусідських відносин.

Необхідно створити сприятливі умови для безперешкодного функціонування українських громадсь-

ких організацій в РФ і російських в Україні на основі безумовного дотримання національного законодавства. Україна має докласти зусиль для задоволення національно-культурних потреб українців Росії. Це стане запорукою активної підтримки громадськістю спільних політичних, економічних і гуманітарних проєктів, гарантуючи успішність їх реалізації.

Розвиток стратегічного партнерства України з РФ не може відбуватися за рахунок стратегічних відносин з ЄС та США, вибудуваних за попередні роки. Одним з ключових пріоритетів зовнішньої політики України залишаються її відносини зі Сполученими Штатами Америки.

Слід зазначити, що розвиток українсько-американських стратегічних відносин останніми роками не був належним чином підкріплений відповідною динамікою у торговельно-економічній, а також у сфері інновацій та інвестицій, культурних обмінів, співпраці в освіті та науці.

У дусі Хартії про стратегічне партнерство відносини Україна – США базуються на спільному прагненні двох країн до зміцнення європейської безпеки, розвитку економічно-інвестиційного співробітництва, науково-технічного обміну та активних двосторонніх зв'язків на суспільному рівні. Як впливова регіональна країна Україна об'єднує свої зусилля зі Сполученими Штатами, щоб спільно долати спадщину «холодної війни», перетворити Європу на осередок миру, стабільності та взаєморозуміння, без розподільчих ліній.

Список використаних джерел

- 1) Бжезинский З. Великая шахматная доска / З. Бжезинский. – М.: Международные отношения, 2005. – 256 с.
- 2) Бондаренко О. Зрозуміти Європейський Союз. -- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/zrozumiti_evraziyskiy_soyuz-95547.html
- 3) Гальчинський А. Помаранчева революція і нова влада / А. Гальчинський. – К.: Либідь, 2005. – 368 с.
- 4) Грищенко К. Поза межами шахівниці: прагматичний порядок денний української зовнішньої політики / К. Грищенко // Дзеркало тижня. – №27 (807). – 17 лип. – 6 серп. 2010 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/60748>
- 5) Европа не видит Украину кандидатом в члены ЕС - глава МИД Грищенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interfax.by/news/world/107552>
- 6) Зленко А. Україна у мінливому світі / А. Зленко // Дзеркало тижня. – 2009. – № 31. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/57683>
- 7) Косолапов Н. Теория международных отношений: предмет анализа и предмет теории / Н. Косолапов // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 11.
- 8) Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980 – 2000 роки): підруч. / Л. Гайдуков, В. Кремень, Л. Губерський та ін. – К.: Либідь, 2001. – 621 с.
- 9) Перепелиця Г. Теоретичні аспекти міждержавних відносин / Г. Перепелиця // Політика і час. – 2002. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.mdpu.org.ua/e-book/politologiya/eBook/modul_2/tema18.htm
- 10) Резнікова О. Основні тренди глобального розвитку: ризику та нові можливості для України. Аналітична записка. --[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/722/>
- 11) Суліма Є. Глобалістика: підруч. / Є. Суліма, М. Шепелев. – К.: Вища школа, 2010. – 544 с.: табл. – Бібліогр. в кінці розд.

- 12) Табачник Д. Мир без України? /Д. Табачник. – Харьков: Фолио, 2009. – С. 440.
- 13) Цыганков П. Теория международных отношений /П.Цыганков – М.: Гардарики, 2003. – 590 с.
- 14) Эксперт: Полная евроинтеграция грозит Украине катастрофой. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://podrobnosti.ua/opinion/2012/03/10/825012.html>

И.Артёмов. Концепции международных отношений в глобальном измерении современности: интеграционный аспект.

В публикации исследованы особенности концепций международных отношений, приведены их классификации, акцентировано внимание на специфике международных отношений Украины с другими странами в условиях многовекторной внешней политики государства.

Ключевые слова: международные отношения, классификация, многовекторность, Европейский Союз, проблемы интеграции в ЕС, глобализация.

I.Artyomov. Concepts of international relations in today`s global dimension: integration aspect.

Concepts of international relations are investigated in this publication. The attention is stressed on features of Ukraine`s relations with other countries under the multivector foreign policy.

Keywords: international relations, classification, multivector policy, European Union, the problems of integration into the EU, globalization.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті досліджується проблема міжнародно-правового механізму засад геополітики України в контексті глобалізаційних процесів, а також доктринальні наукові розробки міжнародно-правових аспектів глобалізаційних процесів. Автором обстоюється прагматична оцінка актуалізації потенційних можливостей України стосовно участі в геополітичних процесах, впливу на формування основних напрямів геополітики в статусі регіонального східноєвропейського гравця міжнародних відносин, зокрема засобами діючих міжнародно-правових механізмів.

Ключові слова: міжнародне право, механізм міжнародно-правового регулювання, глобалізаційні процеси, геополітика.

Історичні події та глобалізаційні процеси світового розвитку кінця ХХ – початку ХХІ ст. засвідчують притаманну глобалізованим процесам власну логіку еволюції та нерозкриті закономірності функціонування підсистеми механізму міжнародно-правового регулювання у системі управління міжнародними відносинами.

У зв'язку з цим виникає питання про правомірність постановки питання актуалізації потенційних можливостей держави України – не члена Великої двадцятки, або G-20, а також Європейського Союзу та інших політичних

і військово-політичних об'єднань у геополітичних процесах. До цього неповного переліку причин сучасного статусу України також необхідно додати комплекс обставин становлення суверенної і незалежної України в якості пострадянської держави після розпаду тоталітарного федеративного утворення СРСР.

Наукове дослідження проблематики й отримані аргументи щодо таких питань, як, наприклад, **Україна в геополітичних координатах цивілізаційного розвитку, Україна в глобальній системі міжнародних відносин** створюють підстави для досить скептичного розгляду гіпотетичних політичних, економічних, технологічних, військових, фінансових, інформаційних та інших умовних ресурсів глобального впливу України у реальній геополітиці. Підстави для таких підходів більш ніж прагматичні¹.

¹“Чому Україна самостійно ініціювала відмову від статусу ядерної держави? Хіба ви не розуміли, що, втративши цей статус, ваша держава стане однією з найменш розвинутих держав?” Запитання і відповідь на нього автор цього дослідження почув після прочитаного циклу лекцій “Міжнародне право очима європейця” для студентів-міжнародників 7-го року навчання в Університеті Джорджія, США у 1996 р. До речі, студентів-слухачів видатного ученого-міжнародника професора Томаса Шоенбаума (Dr. T.Schoenbaum), директора Центру Діна Раска міжнародного права та порівняльного права університету Джорджія, США (Professor Schoenbaum was Professor and Director of the Dean Rusk Center for International and Comparative Law, University of Georgia, U.S.).

Коротка історична довідка: Після розпаду СРСР Україна стала правонаступницею третього у світі після США і Росії ядерного арсеналу. Він налічував 176 босоголовок МБР (міжконтинентальна балістична ракета – стратегічна керована балістична ракета, з дальністю польоту (радіусом дії) більшою за 5 500 км.). 2 червня 1996 р. Україна de-jure втратила ядерний статус, отримавши натомість декларативні заяви, так звані гарантії від США, Росії та Великобританії, а пізніше – з боку Китаю та Франції, які практично не є чітко виписаними міжнародно-правовими гарантіями безпеки (Див.: Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї – міжнародна угода, укладена 5 грудня 1994 року між Україною, США, Росією та Великою Британією про неядерний статус України).

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У цьому історичному контексті відповідь, у принципі, може бути очікувано негативною. На наш погляд, Україна, яка не входить до списку потенційно ключових геополітичних акторів міжнародних відносин, має певні можливості впливати на формування основних напрямів геополітики тільки в статусі регіонального східноєвропейського актора міжнародних відносин, саме засобами діючих міжнародно-правових механізмів.

Разом з тим, у трансформаційних умовах розвитку світового порядку початку ХХІ ст., на наш погляд, за відсутності вищезазначених ресурсів необхідно враховувати і непрямі форми впливу у геополітичному сюжеті розвитку системи міжнародних відносин, включаючи підсистеми міжнародно-правових механізмів управління.

У цьому контексті для осмислення дослідження проблематики *Україна і глобалістика, Україна і глобальна система міжнародних відносин* з метою отримання точних знань і відповідних висновків важливе наукове значення має аналіз міжнародно-правових джерел, концептуальних академічних досліджень, доктринальних поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених, в першу чергу з питань визначення методології аналізу міжнародних процесів як основної умови забезпечення результативного дослідження вказаної проблематики.

У зв'язку з цим, на наш погляд, особливої ваги набувають питання методології дослідження. Саме аналітичні, методологічні та футурологічні підходи видатного українського вченого-економіста з діаспори, члена Римського клубу Богдана Гаврилишина, викладені в його праці "До ефективних суспільств. Дорогокази в майбутнє" (доповідь Римському клубові), містять

концептуальні основи щодо можливого прочитання глобальних процесів [1]. Концепція Богдана Гаврилишина створює наукові можливості для проведення аналізу глобальних цивілізаційних процесів у порівняльному плані і прогнозу їх подальшої еволюції. Аналітичні та прогностичні основи його наукових розвідок формують відповіді на цивілізаційні виклики, актуальні для України². Суттєві положення концептуального плану для визначення місця України у сучасному геополітичному середовищі містять оцінки видатних політиків і дослідників Збігнева Бжезинського, Генрі Кісінджера (США)³ та інших[2].

Наукові, в тому числі правові дослідження основних сегментів цієї проблеми характеризуються широким

² Гаврилишин Богдан Дмитрович (19 жовтня 1926 р., село Коропець (тепер Тернопільська область), Україна – український економіст з діаспори, громадський діяч та меценат. Дійсний член Римського клубу. З 1960 р. – мешканець Швейцарії. 1976 р. здобуває ступінь Ph. D. з економіки у Женевському університеті. Директор Міжнародного інституту менеджменту МІМ-Женева (1968-1986 рр.). У Женеві викладав навчальні курси «Економічний розвиток», «Керівництво міжнародними операціями», «Світове бізнесове середовище», «Управління державами» та ін. На початку 1970-х з дати 25-річчя існування Інституту було започатковано весвітній форум у Давосі. У 1990 році заснує Міжнародний інститут менеджменту у Києві, де зараз є головою наглядової ради. Автор більше 100 наукових праць з менеджменту, освіти в галузі менеджменту, економічного та політичного середовищ, глобалістики. Після здобуття Україною незалежності Богдан Гаврилишин був радником кількох президентів України, прем'єр-міністрів та голів Верховної Ради. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.

³ Див. також: Генрі Кісінджер і Збігнев Бжезинський звертали увагу на важливу роль України для США, аналізували наслідки створення й існування незалежної України через відносини з РФ. Зб.Бжезинський писав: «Її поява (незалежної України) є однією з трьох найбільш важливих геополітичних подій ХХ сторіччя, оскільки вона ознаменувала кінець імперської Росії». Г.Кісінджер визнавав роль України для США «критично важливою тому, що «...після проголошення реформ Росія продовжує давати багато підстав для сумнівів у реальній здатності цієї країни та її керівників відмовитися від експансіоністських традицій минулого»[2].

діапазоном контрверсійних політичних і економічних оцінок, принципових доктринальних розбіжностей щодо визначення статусу цього феномену, в першу чергу серед вітчизняних вчених. Так, професор Закарпатського державного університету І.І.Вовканич (Ужгород, Україна) пише: “Своєрідним парадоксом є те, що масив наукових публікацій з питань європейської інтеграції, становлення, розвитку і розширення ЄС впродовж останніх років в Україні зростає чи не найвищими темпами серед досліджень міжнародних відносин, але регіональні аспекти Центральної та Східної Європи, *а тим більше, зміни геополітичного статусу регіону після розширення ЄС (підкреслення автора)* зазвичай рідко коли звертають на себе увагу авторів публікацій. Хибують цим навіть ґрунтовні монографії з євроінтеграційної проблематики таких українських вчених, як О.М.Горенко, О.О.Ковальова, В.В.Копійка, В.Посельський, Т.Н.Шинкаренко та інші” [3].

На наш погляд, проблема не у відсутності уваги авторів масиву наукових публікацій. Основна причина полягає в тому, що більшість публікацій, у яких викладені міжнародні події і процеси, що відбуваються у європейському регіоні, в тому числі в глобальних вимірах, носить історичний характер, як результат, аналітичні відповіді потребують прагматизму щодо можливого реагування у подальшому.

Соціально-політичні процеси в Україні, а також у межах інтеграційного об'єднання ЄС, розвиваються у контексті двох основних директорій: еволюційного розвитку процесів регіоналізації через реформування органів місцевого самоврядування та перерозподіл обсягу повноважень між центральними владними структурами на користь територіальних общин або місцевих влад; посилення розвитку глобалізаційних складових, а саме:

інтеграції економік, розвитку єдиних систем світового зв'язку, трансформацій стосовно статусу держави в системі глобального правопорядку, поглиблення діяльності транснаціональних компаній, недержавних утворень, міжнародних етнічних, релігійних рухів (утворень).

Про це свідчать наукові праці численних сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідників, таких, як О.Білорус, В.О.Дергачов, І.І.Лукашук, П.А.Циганков, Н.Косолапов, Іво Духачек, Ірл Фрай, Джон Кінкайд, Даниель Латуш, Мартін Любин, Майкл Кітінг, Франсіско Альдекоа, Ла Пакомбара та багато інш.[4].

Особливої уваги заслуговують колективні академічні дослідження з цієї проблематики Інституту держави і права ім.В.М.Корецького НАН України, зокрема «Трансформація інституційних засад міжнародного права в умовах глобалізації міжнародних відносин». Метою цієї праці було вивчення впливу глобалізації на трансформацію інституційних засад міжнародного правопорядку. В результаті було проаналізовані зміни в правовому порядку Організації Об'єднаних Націй та її органів, зокрема правових основ реформування Ради Безпеки ООН; у системі контрольних органів ООН та Ради Європи, що діють у сфері захисту прав людини; в таких регіональних міжнародних організаціях, як Європейський Союз, Рада Європи та Європейський Центральний Банк, а також в МВФ та МБРР; в європейських інституціях з питань охорони культурних цінностей [5].

У цьому зв'язку становлять інтерес наукові розвідки Національного інституту стратегічних досліджень (Київ) «Основні тренди глобального розвитку: ризики та нові можливості для України». Аналітична записка присвячена питанням глобального управління, які були предметом

розгляду щорічного Всесвітнього економічного форуму у Давосі, що відбувся 25-29 січня 2012 р. У записці підкреслюється, що форум проходив під гаслом великого переформатування, і у виступах учасників вказувалося на низьку ефективність застосування традиційних антикризових заходів та механізмів прийняття рішень, що свідчить про їх невідповідність новим реаліям. Загострення соціальних проблем внаслідок стрімкого зростання розриву у рівнях доходів різних груп населення, загрозливого поширення безробіття серед молоді, погіршення умов життя значної частини населення породжує протестні настрої у суспільстві [6]. Є всі підстави сформулювати оцінку про те, що ця глобальна картина претендує на те, щоб бути досить точно аплікованою до умов українського суспільства і держави.

У контексті дослідження зазначеної проблематики викликають науковий інтерес матеріали, що були предметом дискусій та обговорень наукової конференції 30 березня 2012 року «Національні стратегії в епоху глобальних трансформацій». В центрі уваги дискусій стояли питання про суверенітет, безпеку та розвиток в умовах глобальної взаємозалежності; стратегія модернізації як відповідь на виклики глобальної кризи; національна стратегія – соціокультурні інновації та розвиток креативного потенціалу нації [7].

Окремий важливий сегмент при дослідженні проблематики *Україна і глобальний світ* становлять джерела зарубіжних, зокрема російських вчених, а також дослідників, які проживають у пострадянських державах, де сформульована позиція щодо геополітичного місця України з точки зору зовнішньополітичних інтересів Росії.

У цьому зв'язку становлять особливий науковий інтерес праці таких неординарних російських учених, як

Дугін А.Г.⁴[8], Арін О.А.⁵ та інших. З цього переліку необхідно виділити дослідження Олега Аріна, який розвіює міф про статус Росії як наддержави, наводить безліч прикладів, які свідчать про протиріччя між реальними можливостями сьогоденної Росії та її зовнішньою геополітикою, в тому числі і стосовно України[9]. У статті “Російсько-грузинський конфлікт: перемога чи поразка?” Олег Арін пише: “Сказане про Грузію в повній мірі стосується і України. У нинішніх історичних умовах Україна перетворюється, якщо вже не перетворилася, у стратегічного ворога Росії. Сподіватися на «добросусідські» відносини з нею означало б тішити себе черговими ілюзіями. Щоб не жити такі ілюзії, досить пригадати історію українсько-російських відносин...”[10].

Значний науковий інтерес становлять дослідження І.М.Тимофєєва[11], В.А.Колосова, Р.Ф.Туровського з питань геополітичного становища Росії на порозі ХХІ століття: реалії та перспективи. В.А.Колосов, Р.Ф.Туровський пишуть, що “складний перехідний період після розпаду Радянського Союзу – потужної наддержави – характеризується великою кількістю проєктів «облаштування Росії», часто дуже ідеологізованих і

⁴ Алексáндр Дўгін - російський громадський діяч, філософ, політолог, соціолог. Його політична діяльність спрямована на створення євразійської наддержави через інтеграцію Росії з колишніми радянськими республіками в новий Євразійський Союз (ЕАС). Автор більше 40 монографічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki>.

⁵ Олег Арін (Арин (Алекс Бэттлер (Battler Alex) уродж. Рафік Шаги-Акзамович Алієв; нар. 10.12.1946 р. – радянсько-канадський вчений марксистського напрямку. Сфера наукових інтересів: історія, міжнародні відносини, політологія, економіка, соціологія, філософія, природничі науки. Олег Арін – противник сучасного капіталізму, войовничий атеїст, відомий публіцист [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki>.

навіть абсолютно фантастичних. Знову заперечалися «західники» і «слов'янофіли», голосно заявили про себе євразійці. Але під час гострих суперечок про долю і майбутнє Росії фактично були втрачені академічні дослідження сучасної геополітичної ситуації і реальних, а не уявлених прожекторами й ідеологами відносин з іншими країнами. Іншими словами, поки не склався нормальний, об'єктивний геополітичний аналіз, прийнятий в західній науці" (підкреслення автора) [12]. На жаль, аналогічна ситуація склалася і в українській науці стосовно геополітичної проблематики, але вже щодо України – держави.

Разом з тим, в юридичному плані наукова інформація щодо проблематики міжнародно-правового механізму основ геополітики України у взаємозв'язку з глобалізаційними процесами, інституціонального і організаційно-правового забезпечення в якості спеціального предмету дослідження вітчизняних, а тим більше зарубіжних вчених, автору невідома.

Розглядаючи тематику міжнародно-правового механізму основ геополітики України у взаємозв'язку з глобалізаційними процесами, необхідно передусім проаналізувати законодавчу складову зовнішньої політики незалежної України – суб'єкта міжнародного права, юридичні рамкові і, відповідно, інституціональні і організаційно-правові механізми зовнішньої політики на двох ієрархічних рівнях – на рівні міжнародного права та національного законодавства, які взаємодоповнюють та синхронізують функціонування відповідних механізмів правового регулювання.

На рівні міжнародного права юридичну основу зовнішніх зносин (зовнішньої політики) створюють багатосторонні та двосторонні міжнародні договори (конвенції, протоколи), які, згідно із Законом України

«Про міжнародні договори України», укладені з іноземними державами і міжнародними організаціями на міждержавному, міжурядовому і міжвідомчому рівнях, формують правову основу всієї системи зовнішніх відносин України і є міжнародно-правовою основою розвитку міжнародних відносин держави. Найважливішими з них є Конвенція про право міжнародних договорів 1969 р., Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р., Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р., Конвенція про спеціальні місії 1969 р. та Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах із міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р., а також міжнародні звичаї.

Таким чином, Україна є повноправним учасником багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів і, відповідно, глобальної системи міжнародних договорів – правових відносин з іншими країнами світу.

На рівні національного законодавства, згідно із ст.6 Закону України «Про основи національної безпеки України» (абзац одинадцятий статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом №2411-VI (2411-17) від 01.07.2010) Україна задекларувала одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики інтеграцію в європейський політичний, економічний, правовий простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України [13].

Визначені зовнішньополітичні напрями України потребують приєднання до численних міжнародних договорів, які містять нормативні положення, спрямовані на адаптацію правової системи нашої держави до правових стандартів, прийнятих у міжнародному співтоваристві. Основним критерієм зовнішньополітичної діяльності України в умовах глобалізації міжнародних відносин

і взаємозалежності держав, на наш погляд, повинно бути, в першу чергу, забезпечення власних національних інтересів.

Прагматична кваліфікація саме юридичного статусу нормативних, інституціональних і організаційно-правових засад участі України у зовнішньополітичній діяльності у взаємозв'язку з глобалізаційними процесами, на наш погляд, створює можливість через категорії *національного права / міжнародного права* визначитися з критеріальними оцінками та статусом відповідності правової системи України до стандартів міжнародного права.

У зв'язку з цим, на наш погляд, необхідно звернути увагу на методикау визначення критеріїв геополітичної складової зовнішньої національної політики. Які критерії визначення відповідності правової основи зовнішньополітичної діяльності України національним інтересам та стандартам міжнародного права в умовах глобалізації світових процесів?

У 2005 р. з метою впорядкування роботи, спрямованої на здійснення моніторингу виконання та аналізу стану фінансування центральними органами виконавчої влади заходів із забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу, була затверджена Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України Методика визначення критеріїв євро-інтеграційної складової державних цільових програм [14]. Передусім це стосується створення нормативно-правової бази, адаптованої до права ЄС, включаючи адаптацію законодавства України до законодавства ЄС та гармонізацію вітчизняних технічних стандартів із світовими та європейськими, а також імплементацію – здійснення, виконання державою міжнародно-правових зобов'язань, що впливають із ратифікованих парламентом міжнародних угод.

В основу напрацьованої Методики покладено Копенгагенські критерії – критерії вступу країн Центральної та Східної Європи до ЄС, які були прийняті у червні 1993 р. на засіданні Європейської Ради; у грудні 1995 р. на засіданні Європейської Ради (Мадридський саміт) було підкреслено те, що критерії членства також вимагають обов'язкового створення державою – кандидатом умов для інтеграції шляхом адаптацій національних адміністративних структур до європейських. Пізніше Копенгагенські критерії були розподілені на групи – політичні, економічні, інституційні з відповідними складовими [15].

У 1995 р. на засіданні Європейської Ради в Каннах (Франція) було прийнято рішення, що найефективнішим способом виконання інституційних критеріїв є адаптація національного законодавства до *acquis communautaire* (спільного доробку ЄС – сукупності актів законодавства, політичних актів та практики їх застосування, що діють у Європейському Союзі).

Аналіз впровадження Копенгагенських критеріїв у внутрішньодержавне право України свідчить про формування національного законодавства, адаптованого до права Європейського Союзу в якості одного із важливих напрямів створення міжнародно-правового механізму геополітичного статусу України як регіонального східноєвропейського актора системи міжнародних відносин.

Міжнародна практика інтернаціоналізації економічних кризових процесів протягом ХХ-ХХІ ст. підтверджує гіпотезу про те, що глобалізаційні процеси розвиваються в основному в режимі саморегуляції. Такий статус розвитку глобалізаційних процесів обумовлює необхідність формування ефективної моделі

механізму міжнародно-правового регулювання в якості підсистеми загальної системи управління міжнародними відносинами. Основою формування моделі ефективного механізму міжнародно-правового регулювання може бути тільки перегляд основних класичних постулатів, на яких традиційно засноване класичне міжнародне право.

Список використаних джерел

- 1) Богдан Гаврилишин. До ефективних суспільств: Дорогокази в майбутнє: доп. Римському клубові /Б.Гаврилишин; упоряд. В.Рубцов. – Вид.3-тє, допов. – К.: Унів. Вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009. – 248с.
- 2) Див.: Зб. Бжезинський. Україна має стати європейською державою: Виступ при отриманні нагороди Антоновичів у Києві 2 липня 1992 р. //Сучасність. – 1992. – № 9. – С. 125. Kissinger H. Diplomacy /Kissinger Henry. – New York : Simon and Schuster, 1995. – 912 с.
- 3) І.І.Вовканич. Формування зовнішньополітичної стратегії України в центральноевропейському геополітичному просторі //Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. Вип.1. – Ужгород: Ліра, 2009. – С.37.
- 4) Див.: Білорус О.Г. Економічна система глобалізму. – К. /СЕМВ НАНУ, КНЕУ. – 2003. – 357 с.; Косолапов Н. Глобализация: от миропорядка к международно-политической организации мира //Очерки теории и политического анализа международных отношений. – М., 2002. – С. 297-334.; Лукашук И.И. Глобализация, государство, право, 21 век. – М.: Спарк, 2000. – 279 с.; Дергачев В.А. Глобалистика. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005; Aldecoa F. Towards Plurinational Diplomacy in the Deeper and Wider European Union (1985-2005). 11 Paradiplomacy in action. The foreign relations of subnational actors. London 1999 P. 82-94; Duchacek I. Perforated Sovereignties: Towards a Typology of New Actors in International Relations. // Federalism and International Relations. The Role of Subnational Units. Oxford 1990 P. 1-33; Duchacek I. Toward the typology of new subnational governmental actors in

- international relations. Berkley 1987 19 p.; Fry E. Mapping globalization along the Wasatch front. Los Angeles 2002 P. 32; Fry E., McCarlie W. Globalization and the information technology revolution: their impact on North America's federal systems. Provo 2001 P. 75; Keating M. Regions and International Affairs: Motives, Opportunities and Strategies. // Paradiplomacy in action. The foreign relations of subnational actors". London 1999 P. 1-16; Kincaid J. The International Competence of US States and Their Local Governments. // Paradiplomacy in action. The foreign relations of subnational actors. London 1999 P. 111-133; La Palombara J. International firms and national governments: some dilemmas. // The Washington Quarterly. Vol. 17 No. 2 1994 P. 89-99; . Latouche D. State building and Foreign Policy at the Subnational Level. // Perforated Sovereignties and International Relations. New York 1988 P. 29-42
- 5) Трансформація інституційних засад міжнародного права в умовах глобалізації міжнародних відносин [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://idpnan.in.ua/osnovni_naprjami_naukovo-doslidnoii_dijalnosti_institutu.html.
 - 6) Основні тренди глобального розвитку: ризики та нові можливості для України: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень (Відділ глобалістики та безпекових стратегій. О.Резнікова) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/722/>.
 - 7) 30 березня 2012 р. Наукова конференція «Національні стратегії в епоху глобальних трансформацій» [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/768/>.
 - 8) Див.: Дугин А. Основы геополитики. – Москва: Арктогея, 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arctogaia.com/public/osnovygeo/>;
 - 9) Див.: Арин О. Россия на обочине мира. – М.: Линор, 1999. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <ftp://83.166.96.170/.../Арин%20-%20pdf>; Арин О. Россия в стратегическом капкане. – М.: Флинта, 1997. –

- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.olegarin.com/olegarin/>; також: Внешнеполитические стратегии постсоветских стран и политика России.ЕЭИ – № 2(15) апрель-июнь2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eabr.org/general//upload/СІІ%20-%20izdania/2-15-2012/EEI_karabeshkin.pdf/
- 10) Див.: Арин О. “Русско-грузинский конфликт: победа или поражение? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.olegarin.com/olegarin/Russko-gruzins/;
 - 11) Тимофеев И.Н. Эволюция внешнеполитической идентичности России: конец постсоветского периода? Пространство и время в мировой политике и международных отношениях: материалы 4 Конвента РАМИ. В 10т./под ред. А.Ю.Мельвиля; Рос.ассоциация междунар.исследований. –М.: МГИМО – Университет, 2007; Т.2:Идентичность и суверенитет: новые подходы к осмыслению понятий /под ред. И.М.Бусыгиной. – 116 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:www.mgimo.ru/fileserver/.../t2-timofeev.pdf.
 - 12) Колосов В.А., Туровский Р.Ф.Геополитическое положение России на пороге XXI века: реалии и перспективы /Полис. – 2000. – № 3. – С. 4061.
 - 13) Закон України “Про основи національної безпеки України” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.351) (із змінами, внесеними згідно із Законами № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005, ВВР, 2006, № 14, ст.116 № 2411-VI (2411-17) від 01.07.2010, ВВР, 2010, № 40, ст.527 № 4711-VI (4711-17) від 17.05.2012. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
 - 14) Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм: Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 16 березня 2005 року № 62. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27 квітня 2005 р. за № 438/10718. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: www.kmu.gov.ua/document/.../НаказМінеко_№62_16.03.05.doc.
 - 15) EU site on membership criteria and accession preparations.

–Access regime: http://ec.europa.eu/enlargemen..process/criteria/index_en.htm; European Council in Copenhagen 21-22 June 1993. –Access regime:http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data....docs/pressdata/en/ec/72921.pdf.

В статъе исследуется проблема международно-правового механизма основ геополитики Украины в контексте глобализационных процессов, а также доктринальные научные разработки международно-правовых аспектов глобализационных процессов. Автором отстаивается прагматическая оценка актуализации потенциальных возможностей Украины относительно участия в геополитических процессах, влияния на формирование основных направлений геополитики в статусе регионального восточноевропейского актера международных отношений, в частности при помощи действующих международно-правовых механизмов.

Ключевые слова: международное право, механизм международно-правового регулирования, глобализационные процессы, геополитика.

The main thesis of Dynys Heorhiy scientific research are the basic problem of international legal regulative mechanism of Ukraine's participation in geopolitics in the context of globalization processes, doctrinal research of international legal aspects of globalization processes. The author suggested pragmatic assessment of mainstreaming potential of Ukraine in geopolitical processes, to participate, to influence regarding the basic policies of geopolitics in the status of the regional Eastern European actor of international relations by using of the active international legal regulative mechanisms

Key words: international law, geopolitics, globalization, international relations system, international legal regulative mechanism.

УДК 327.56(478)

М. ДОРОШКО

ГЕОПОЛІТИЧНІ ІНТЕРЕСИ ЗОВНІШНІХ СИЛ У ЗОНІ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ

У статті аналізуються геополітичні інтереси України, Російської Федерації, Румунії, США, ЄС і НАТО в Придністровському регіоні Республіки Молдова, що з розпадом СРСР перетворився на територію з неврегульованим етнополітичним конфліктом.

Ключові слова: геополітика, інтерес, безпека, Республіка Молдова, Придністровський конфлікт, посередницька місія, переговорний процес, статус Придністров'я.

Придністровський конфлікт у Республіці Молдова, зона розгортання якого знаходиться безпосередньо біля кордонів нашої держави, викликає особливу увагу українських та зарубіжних науковців [1-14]. Втім, його геополітична складова досліджена, на нашу думку, недостатньо, при тому, що однією з найскладніших перешкод у процесі його врегулювання є існування низки геополітичних зацікавленостей у збереженні Придністровського конфлікту. Для їх глибшого розуміння слід розглянути ці різноспрямовані та, у багатьох випадках, конфліктуєчі інтереси міжнародних акторів, які мають місце в зоні існування Придністровського конфлікту.

Однією з найвпливовіших сил на пострадянському просторі є Росія, зацікавленість та ступінь залучення якої до розгортання та врегулювання конфлікту у Придністров'ї дозволяють зарахувати її до гравців першого плану. Розглядаючи мотивацію дій РФ на цих теренах, потрібно

враховувати, що у зовнішньополітичному плані Росія не лише не відмовляється від відновлення статусу великої держави, але дедалі наполегливіше прагне залишатись впливовим центром формування всього геополітичного ландшафту Європи, особливо ж – Східної Європи та регіону Чорноморського басейну. Придністров'я є важливим військово-стратегічним плацдармом Росії, що забезпечує їй вплив у Південно-Східній Європі та на Балканах. До цього її спонукає й існування такого регіонального об'єднання чорноморських держав, як ОДЕР-ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова), створене, на думку багатьох аналітиків [1; 5], як альтернатива російському впливові в регіоні. Збереження статусу ключової фігури на цьому просторі дозволить РФ суттєво обмежувати прозахідні устремління Молдови та гальмувати процес посилення впливу НАТО і США в регіоні.

Оскільки Росія не має намірів долучитися до процесу європейської інтеграції, а прагне одноосібного лідерства у Східній Європі, на неї очікують непрості відносини з НАТО і ЄС. Такі претензії Росії, безумовно, призведуть до зіткнення інтересів, а отже, й до поновлення небезпеки регіональної конфронтації в Європі. В цих умовах роль придністровської проблеми, а також її впливу на міжнародні процеси суттєво зростають.

Крім вищеназваних, значний вплив має військово-політичний фактор, а саме – присутність на території Придністров'я російських озброєнь. Згідно зі Стамбульськими домовленостями 1999 р., РФ зобов'язувалась ліквідувати їх до 2002 р. Але, попри часткове виконання Москвою взятих зобов'язань, основна частина озброєнь так і залишається на цій території. Крім очевидного небажання останньої втрачати військові ресурси, що

надають відчуття захищеності від потенційного військового тиску Молдови, причиною невирішеності цього питання є небажання Росії залишити останній військовий форпост у цьому регіоні і таким чином втратити один з дієвих важелів впливу на ситуацію в ньому, адже Придністров'я є також важелем політичного впливу Росії на Україну. Саме тому Придністровська Молдавська Республіка (ПМР) є стратегічним партнером РФ. Орієнтований на Росію Тирасполь дозволяє їй здійснювати вплив на культурно близькі йому області Півдня та Сходу України, Криму. Проблемне питання культурно-ідеологічної орієнтації населення останнього викликає занепокоєння української влади щодо територіальної цілісності держави та є особливим засобом політичного тиску на неї з боку Росії.

Одним з основних важелів впливу Росії в Придністров'ї є інститут російського громадянства. Станом на 2000 р. Росія надала своє громадянство понад 60 тис. придністровців і посилено збільшує цю гігантську для маленького регіону кількість. Очевидно, до моменту виведення останнього російського солдата з Придністров'я тут буде 100-120 тис. громадян Російської Федерації, в руках яких опиниться вся реальна влада в регіоні, який називає себе незалежною країною. Освіта, культура, право в основному вже давно підігнані під російські стандарти. Мовою придністровської політичної еліти є російська.

Крім цього фактора, на особливу увагу заслуговує і ставлення Москви до посередницької місії Києва, а саме до посилення ролі останньої в цьому регіоні. Зі зміною зовнішньополітичних пріоритетів України та зростанням її ваги в переговорному процесі як сили, що найбільше влаштовує Кишинів, Тирасполь, Брюссель і Вашингтон, відповідно виникає небезпека (з точки зору Кремля)

щодо зменшення ваги Росії та її можливостей утримувати статус визначального гравця в районі Чорноморського басейну.

Разом із цим, не треба недооцінювати той вплив, який справляють Придністровський та інші «заморожені» конфлікти пострадянського простору на внутрішньополітичну ситуацію в самій Росії. Для неї все більш характерними стають процеси консолідації російського суспільства шляхом форсованого створення образу ворога в особі незалежних пострадянських республік. Їм посилено «інкримінуються» не тільки удавані порушення прав російськомовного населення, але й відкрите декларування прозахідної орієнтації власного державного розвитку. Неосталіністські ідеологічні кліше та ментальні архетипи кремлівської пропаганди часів «холодної війни» успішно реанімуються у масовій свідомості і вже вагомо впливають на політичну самосвідомість та поведінку пересічних росіян. Особливо наполегливо експлуатується ідея витіснення Росії з територій, що історично перебували під її впливом. Усе це призводить до формування «фантомного болю» травмованої масової свідомості, який породжує реваншистські агресивні настрої в суспільстві.

Таким чином, неврегульованість конфлікту в Придністров'ї є вигідною для Кремля, позаяк дозволяє закріпитися в регіоні задля тиску на Молдову й Україну. У зв'язку з цим можна констатувати, що Придністровський конфлікт залишається замороженим через геополітичні обставини та фактори, головним з-поміж яких є російський геополітичний інтерес. Для зміцнення своїх геополітичних позицій у регіоні Росія намагається дискредитувати Україну шляхом вкидання в інформаційний простір відвертих інсинуацій на

кшталт розробки сценарію майбутнього приєднання Придністров'я до України. Деякий час окремі російські і придністровські ЗМІ посилено експлуатували ідею можливого включення Придністров'я до складу України. Поширюються інформаційним простором й інші варіанти «вирішення» придністровської проблеми. Так, восени 2000 р. в «Независимой газете» з'явилася стаття С. Градиризовського «Малая шахматная доска» [3]. Публікація зводилась до встановлення кондомініуму, тобто спільного володіння Придністров'ям. Кондомініум, на думку автора публікації, мають укласти між собою країни-гаранти мирного розв'язання придністровського протистояння - Росія та Україна.

Звісно, що Україна має брати до уваги різні варіанти врегулювання Придністровського конфлікту, хоча б тому, що українська меншина у Молдові є найчисленнішою, а велика частина Придністров'я розташована на історично українських землях. У разі змін у державному статусі Молдови Придністров'я, згідно з Московським меморандумом 1997 р., має право на самовизначення. Більше в документі не сказано щодо цього нічого. Тим часом реально претендувати на цю землю не зможе ніхто, крім України. Це визнають навіть крайні румунські націоналісти, які бачать кордони Великої Румунії вздовж Дністра. Росія про це воліє не говорити, або ж вкидає в інформаційний простір заяви окремих своїх депутатів і лідерів самопроголошеної ПМР, що «Придністров'я є й буде російською землею». Отже, в Придністров'ї ми маємо справу із суто прагматичними інтересами Росії, які суперечать інтересам інших учасників процесу врегулювання.

У цьому контексті варто зазначити, що проблема Придністров'я розглядається Москвою значно ширше,

ніж локальна проблема в рамках російсько-молдовських відносин. Для Росії актуальною є необхідність призупинення процесів її політичного витіснення з регіону. Відповідно військова присутність у зоні Придністровського конфлікту розглядається Росією як своєрідний важіль тиску не тільки на розвиток процесу мирного врегулювання, але й на процеси всередині Молдови, на її зовнішню політику, на розвиток загальної політичної й економічної ситуації за її межами. Гальмування процесу мирного врегулювання та збереження російського військового контингенту, надання йому юридичного статусу з функціями миротворчої місії сьогодні є принциповим питанням для РФ.

Виконання в повному обсязі рішень Стамбульського саміту ОБСЄ (1999 р.) щодо виведення російських військ та озброєнь з території Молдови, як і наполегливість європейських організацій у цьому питанні, значно зменшують вплив Росії на процес мирного врегулювання. Але уповільненість з виведенням 14-ї армії з Придністров'я може надати Росії фактичні можливості шляхом тиску на Тирасполь (використовуючи при цьому і самий факт виведення російських військ) домогтися поступок Кишинєва щодо статусу Придністров'я у складі «спільної держави» в обмін на згоду керівництва Молдови на правове оформлення статусу російського контингенту як гаранта в рамках майбутньої угоди про остаточне врегулювання, а також у питаннях стосовно майбутнього формату миротворчої операції.

Вплив іншого зовнішньополітичного гравця – Румунії – на процес врегулювання Придністровського конфлікту на початку 1990-х рр. був позначений наміром приєднання «історичних земель», що фактично означає об'єднання з Республікою Молдова в одну державу. Домі-

нування цієї тенденції на початку 1990-х років значною мірою сприяло виникненню Придністровського конфлікту. Останнім часом у румунській зовнішньополітичній стратегії переважає інша тенденція, яка й визначає намагання Румунії долучитись до врегулювання Придністровського конфлікту: з одного боку, Бухарест прагне стати експортером безпеки в Чорноморському басейні і поліпшити у такий спосіб свій імідж в очах Заходу, з іншого – навіть мінімальна участь Румунії у переговорному процесі може дати їй змогу претендувати на роль регіонального лідера в зоні Чорноморського басейну. Варто відзначити, що, на думку багатьох аналітиків, такі амбіції Румунії мають об'єктивні підстави. Адже країна є членом НАТО і Євросоюзу. Ця держава, маючи чималий потенціал у найрізноманітніших галузях, претендує на роль головного стратегічного союзника США в регіоні Чорного моря і здатна вже сьогодні стати повноцінним регіональним лідером. Для того, щоб здійснювати вагомий вплив на регіональну політику, Румунія має виконувати активну роль у наддержавних об'єднаннях країн регіону.

Аналізуючи інтереси у зоні Придністровського конфлікту таких його суб'єктів, як США та ЄС, зауважимо, що їх політика у цьому регіоні значно активізувалась лише з початком XXI століття. Їх відносно індиферентне ставлення та пасивну позицію в перше десятиліття існування конфлікту пояснюють багатьма чинниками, серед яких і пріоритетність вирішення інших європейських конфліктів, і мовчазна згода Заходу на визнання пріоритетності російських інтересів у Придністровському регіоні в обмін на відмову від боротьби за вплив на Балканах, і відсутність американської стратегії на пострадянському просторі, формування якої співпало

з приходом до влади в США неоконсерваторів тощо. До приходу в Білий дім адміністрації президента Б. Обами у січні 2009 р. можна було з упевненістю констатувати, що Придністров'я входить до зони національних інтересів Сполучених Штатів Америки. Не тому, що США цікавить лівобережжя Дністра, але тому, що і ця невелика територія може дестабілізувати всю Європу. Очевидно, що придністровське питання для США на початку ХХІ ст. стало, насамперед, питанням ліквідації російської військової присутності.

Сполучені Штати розуміють, що, не вирішивши проблеми російської зброї й обмеженого контингенту російських військ у Придністров'ї, вони одержують низку проблем, у тому числі й ризик поступового, неконтрольованого насичення цією зброєю Балкан, що, в першу чергу, загрожує Європі, дестабілізує її південно-східну країну і надалі веде до надмірних витрат на врегулювання все ще існуючих тут конфліктів. Не меншим подразником є проросійські настрої керівництва ПМР та її населення загалом. Демілітаризація регіону, що впритул підступає до нових кордонів НАТО, дозволить реалізувати політико-правові варіанти геополітичного сценарію, що відповідає інтересам Вашингтона.

У Придністров'ї США мають шанс показати свою здатність до врегулювання етнополітичних конфліктів, позаяк конфлікт у східній Молдові має особливості, що вигідно відрізняють його від усіх інших. По-перше, це відсутність чинника ісламського екстремізму і фундаменталізму. На обох берегах Дністра живуть переважно православні. По-друге, нетривале за часом озброєне протистояння, відсутність у сторін реальних можливостей вирішити проблему силовим методом. По-третє, майже двадцятилітнє мирне існування розділеної

Молдови з великим переговорним потенціалом. На відміну від інших «гарячих» точок, тут немає непримирності між народами.

Стратегічна мета НАТО в цій частині світу пов'язана з необхідністю збільшення безпеки і стабільності в регіоні. Після вступу Болгарії та Румунії до НАТО була завершена побудова поясу безпеки навколо конфліктних зон на Балканах, що сприятиме перетворенню Чорного моря на регіон, яким проходитиме головний маршрут торгівлі між Сходом і Заходом, особливо з погляду транспортування енергоресурсів.

Аналізуючи зовнішньополітичні впливи на Придністровський конфлікт, не варто ігнорувати інтереси в цьому регіоні ще одного впливового геополітичного гравця – Європейського Союзу. Насамперед необхідно враховувати, що проблеми існування та неврегульованості Придністровського конфлікту становлять істотну загрозу європейській безпеці. Таке твердження пояснюють кілька факторів. По-перше, геополітичне розташування зони конфлікту, адже після розширення ЄС у 2007 р. вона знаходиться на його східних кордонах. По-друге, велика кількість опосередкованих учасників, які мають різноспрямовані інтереси, що не сприяють процесам об'єднання Європи. По-третє, цей регіон здатний дестабілізувати всю європейську систему безпеки. По-четверте, вирішення цієї проблеми може стати своєрідною лабораторією з розробки алгоритму врегулювання подібних конфліктів.

Підтвердженням зацікавленості ЄС у врегулюванні етнополітичних конфліктів у Європі в цілому та Придністровського зокрема став документ «Безпечна Європа у світі, що покращується» [9, с. 295], підготовлений у 2003 р. В ньому окреслені основні напрями зміцнення безпеки

ЄС, серед яких важливу роль відіграє поширення «зони безпеки» на регіони, що безпосередньо межують з його кордонами. «Зона безпеки» Євросоюзу, як зазначається в документі, охоплює і такі держави пострадянського простору, як Україна, Молдова, Білорусь та держави Південного Кавказу. Саме вирішення політичних проблем у цих країнах є одним з ключових факторів побудови «безпечної Європи». Справді, з 2007 р. кордон між Румунією та Молдовою став кордоном ЄС. Сьогодні цей кордон є одним з найбільш відкритих та прозорих у Східній Європі. У світлі цього загострюється і до того актуальна проблема торгівлі людьми, зброєю та наркотиками, які можуть спрямовуватися з менш розвинутих країн Європи та Азії через молдовсько-румунський кордон до ЄС. Саме тому існування такої зони нестабільності, як придністровсько-молдовська, а також такого невизнаного міжнародною спільнотою, державного утворення, що не має перед нею юридично-етичних зобов'язань як ПМР, є безпосередньою загрозою стабільності та безпеці об'єднаної Європи.

Підтвердженням цього є й задекларований 5 червня 2010 р. Німеччиною і Росією намір про створення нової платформи для вироблення можливих варіантів вирішення Придністровського конфлікту у вигляді комітету РФ - ЄС із зовнішньої політики та безпеки на рівні глав зовнішньополітичних відомств сторін. Україну до участі в новій ініціативі не запросили. І це при тому, що в руках України перебувають унікальні важелі впливу як на Молдову, так і на Придністров'я, передусім - чинник спільного кордону. Напевно, в Києві ще не до кінця усвідомлюють, що наша країна продовжує випадати з реальних переговорних механізмів щодо придністровського врегулювання. Відбувається це

багато в чому через те, що Україна, здається, до кінця не сформулювала свої національні інтереси в Молдові і придністровському врегулюванні.

Національні інтереси та геополітичні зацікавленості України в Придністров'ї та в регіоні Чорноморського басейну в цілому можна поділити за кількома напрямками. Так, серед найбільш очевидних можна виділити інтереси, пов'язані з наявністю великої кількості українських громадян у ПМР, стримуванням економічних потоків, спільністю кордонів, а відтак й існуванням проблем безпеки тощо. Зацікавленість України в активній участі у врегулюванні Придністровського конфлікту пов'язана ще й з тим, що її визначальна в цьому процесі роль може розглядатися як одна з умов для більш швидкого просування по шляху європейської інтеграції, оскільки це не тільки сприятиме утвердженню позитивного іміджу України на Заході як однієї з посередниць у врегулюванні конфлікту, але й остаточно зніме питання про ймовірність входження Придністров'я до її складу.

Україна зацікавлена у територіальній цілісності Республіки Молдова в її міжнародно визнаних межах, тому що всі інші сценарії розвитку несуть в собі явно виражені загрози українським інтересам. Україна має сприяти знаходженню найпринциповішого політичного рішення – порозуміння між Кишиневом і Тирасполем на засадах відновлення цілісності Республіки Молдова як демократичної, європейськи орієнтованої держави із конкурентною ринковою економікою, дієздатним урядуванням та відкритим суспільством, у якому на засадах верховенства права будуть забезпечені фундаментальні права людини, в тому числі й права національних меншин, однією з найбільших з яких є українська. За даними перепису населення Придністров'я від 2004 р. понад

160 тис. (28,8%) жителів регіону становлять етнічні українці [12, с.14]. При цьому в ексклюзивному інтерв'ю консула України в Бельцях (Молдова) було надано інформацію про те, що близько 70 тис. жителів цього регіону є громадянами України [12, с. 15]. Інтерес України полягає і в тому, що, за даними тижневика «Дзеркало тижня», у Придністров'ї зосереджено 30-35% українського капіталу, тобто майже третина економіки невизнаної республіки контролюється українським бізнесом [12, с.15].

Також Україна зацікавлена не лише в територіально цілісній, але і в європейськи орієнтованій Молдові. При цьому в Києві розуміють європейську орієнтацію Молдови не стільки в зміцненні традиційних зв'язків з Румунією (хоча такі зв'язки є цілком природними), скільки у проведенні послідовного курсу на адаптацію до європейських норм та правил через реалізацію моделі асоціативних відносин з ЄС (Угода про асоціацію) із збереженням стратегічних амбіцій Кишинєва на набуття в перспективі повноправного членства в Європейському Союзі. Україна зацікавлена в тому, щоб відносини Кишинєва із Бухарестом та Києвом були взаємодоповнюючими, несли в собі ефект синергії, а не дух протистояння.

Україна та Молдова, як учасники програми ЄС «Східне партнерство», можуть використовувати хоч і обмежені, але реальні можливості співпраці у такому форматі хоча б тому, що обидві держави перебувають на співмірному рівні реалізації наявних можливостей. Україна завершує, а Молдова розпочинає переговори з ЄС щодо Угоди про асоціацію, складовою частиною якої є всеохоплюючий режим вільної торгівлі, який передбачає не лише ліберальну тарифну політику, але й суттєві регуляторні реформи, які мають наблизити

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

регуляторне середовище обох країн до стандартів ЄС. Координація чи принаймні обмін досвідом із питань ведення відповідного переговорного процесу є вкрай бажаним – для запозичення найкращих практик і для уникнення помилок, що були допущені іншою країною – першопрохідцем (Україною).

Обидві країни мають з ЄС угоди про спрощення оформлення віз і нині справедливо домагаються як повного виконання існуючих зобов'язань з боку ЄС, так і перегляду окремих положень цих угод в частині розширення наданих ними преференцій для окремих категорій громадян. Обидві країни прагнуть отримати від ЄС якнайшвидше безвізовий режим. Для цього, окрім політичної координації, доцільним був би обмін практичними ноу-хау. Українська сторона має звернути увагу на той факт, що Молдова вже пішла далі України у деяких суттєвих аспектах, що становлять критерії набуття безвізового режиму – зокрема у Молдові вже близько двох років громадяни можуть отримувати паспорти для виїзду за кордон з біометричними даними. В Україні подібної можливості поки що немає.

Врешті, враховуючи досвід інших країн у минулому, насамперед Вишеградської четвірки, Україна та Молдова могли б частіше та ґрунтовніше координувати свої зовнішньополітичні зусилля і цим досягати ефекту синергії там, де збігаються національні інтереси – а таких випадків на практиці є значно більше, аніж випадків їхньої суттєвої розбіжності. Підтвердженням цього є наявна договірно-правова база українсько-молдовських міждержавних відносин й активна участь України у врегулюванні Придністровського конфлікту. Це зумовлено тим, що зона нестабільності знаходиться безпосередньо біля українських кордонів, негативно

позначається на політичних й економічних інтересах держави. Неврегульований конфлікт у Придністров'ї становить загрозу національним інтересам України, негативно впливає на процес її інтеграції до європейських структур.

Список використаних джерел

- 1) Асаров Б. Ключевой элемент. Зона Черного моря и Республика Молдова: вызовы безопасности и евроатлантические перспективы / Б. Асаров // *Moldova Azi.* – 2005. – 17 апреля.
- 2) Беліцер Наталя. 2005: Україна і Придністров'я, або чому провалився «план Ющенко» / Наталя Беліцер // *Євроатлантика.* – 2010. - № 1. - С. 32-43.
- 3) Градировский С. Малая шахматная доска / С. Градировский // *Независимая газета.* – 2002. – 29 июля.
- 4) Круглашов А. Чи допоможуть європейські ліки хронічній кризі Придністров'я ? / А. Круглашов, І. Петрова // *Політика і час.* - 2006. - № 4. - С. 44-58.
- 5) Кулик В. К вопросу о роли Украины в Приднестровском урегулировании / В. Кулик // *Приднестровье в геополитической системе координат XXI века.* – Тирасполь: РИОПГУ, 2002. - С. 58-67.
- 6) Нантой О. Приднестровский конфликт и взаимоотношения Молдовы и Украины / О. Нантой // *Контекст.* - 2001. - № 10. - С. 26.
- 7) Перепелица Г.Н. Конфликт в Приднестровье: причины, проблемы и прогноз развития / Г.Н. Перепелица. – К.: Стилос, 2001. – 147 с.
- 8) Петрова І. Політика Росії стосовно безпосередніх учасників Придністровського конфлікту / І. Петрова // *Буковинський журнал.* – 2006. - № 3. – С. 154-162.
- 9) Петрова І. Придністровський конфлікт - загроза національній безпеці України / І. Петрова // *Політологічні та соціологічні студії: зб наук. праць. Т. VI. Тематичний випуск. Проблеми національної безпеки: регіональні та глобальні аспекти.* – Чернівці: Вид. дім «Букрек», 2008. - С. 286-298.

- 10) Пінцак В. Політика України у врегулюванні Придністровського конфлікту/ В. Пінцак // Нова політика. – 2002. – №2. – С. 25-28.
- 11) Приднестровье в геополитической системе координат XX века. — Тирасполь: научн. изд.-во ЦСПИ «Перспектива», 2002. – 248 с.
- 12) Придністровська проблема: погляд з України. – К.: Істина, 2009. – 272 с.
- 13) Україна та Росія у системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива: колективна монографія. - К.: НІПМБ, 2001. - 624 с.
- 14) Cornelius Vadim Tudor. Romanian's one way ticket to the future / Vadim Tudor Cornelius. - Bucharest, 2003. – 274 p.

Н. Дорошко. Геополитические интересы внешних сил в зоне Приднестровского конфликта

В статье анализируются геополитические интересы Украины, Российской Федерации, Румынии, США, ЕС, НАТО в Приднестровском регионе Республики Молдова, который с распадом СССР превратился в территорию с неурегулированным этнополитическим конфликтом.

Ключевые слова: *геополитика, интерес, безопасность, Республика Молдова, Приднестровский конфликт, посредническая миссия, переговорный процесс, статус Приднестровья.*

M.S. Doroshko. Geopolitical interests of external powers in the area of Transdniestrian conflict

The article deals with geopolitical interests of Ukraine, Russian Federation, Romania, the USA, the EU and the NATO in the Trans-Dniester region of the Republic of Moldova which after the collapse of the USSR turned into the territory with unsettled ethnopolitical conflict.

Key words: *geopolitics, interest, security, the Republic of Moldova, Trans-Dniester conflict, mediatory mission, negotiation process, status of Transdniestria.*

УДК 327(477)(430)

О.ПАНТЬО

ДОСВІД ФРН ДЛЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті подано аналіз ролі Німеччини для проведення євроінтеграційної політики України. Розкрито проблемні питання українсько-німецьких відносин в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії нашої держави.

Ключові слова: Україна, Німеччина, євроінтеграція, Євросоюз, зовнішня та внутрішня політика.

Актуальність теми публікації та її зв'язок з іншими науковими та практичними завданнями обумовлена необхідністю детального аналізу ролі Німеччини як каталізатора європейської інтеграції та зміни політичних настроїв в українсько-німецьких відносинах в аспекті євроінтеграційної стратегії нашої держави.

Сьогодні, незважаючи на всі скептичні висловлювання, європейський вибір для України є незворотній. Він закріпився у свідомості українців, у відносинах в ділових колах, у культурних обмінах та прагненнях нашої молоді. Інтеграція України в ЄС як зовнішньополітична мета стратегічного значення останні десятиріччя була важливим чинником внутрішньополітичного життя, що справляв суттєвий вплив на відносини України з Німеччиною - найвпливовішим членом інтеграційного об'єднання. З самого початку поглиблення інтеграції в рамках Європейського Союзу становило головний пріоритет для зовнішньої політики ФРН, яка завжди була

активним прибічником розширення ЄС. Німеччина є першою державою, що високо оцінила значення України для безпеки спільного європейського дому і сприяла активізації політики ЄС щодо нашої держави [24,s.259]. Проте сьогодні ситуація докорінно змінилась, на жаль, не на користь нашої держави. Німеччина тримає курс на консолідацію та поглиблення інтеграції всередині самого ЄС. Тому аналіз факторів, що змушують Німеччину скептично ставитись до України в плані її євроінтеграційних прагнень, становлять глибокий інтерес для наукового дослідження.

Метою дослідження, джерельна база якого формується на працях німецьких та українських політологів, а також аналізі німецької та української преси стосовно досліджуваного питання, є визначення ролі ФРН в євроінтеграційних прагненнях України.

Основним завданням є з'ясувати засади та рівень політичної й економічної підтримки з боку ФРН демократичних перетворень на шляху євроінтеграційних прагнень України. Автором зроблено спробу висвітлити динаміку відносини Німеччини та України починаючи з 2004 р. після найбільшого розширення ЄС, коли Україна постає в ролі безпосереднього сусіда ЄС.

Стан наукової розробки теми представлений значною кількістю джерел для дослідження поставлених завдань. Проте більшість українських науковців аналізують систему сучасного українсько-німецького співробітництва, розглядаючи її переважно як невід'ємну складову європейської політики ФРН. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених окремим аспектам і напрямам зовнішньої та європейської політики ФРН, необхідно зазначити, що актуальні питання співробітництва України та Федеративної Республіки в

євроінтеграційному напрямі стали предметом небагатьох досліджень. Зазначена історіографічна тенденція підтверджується на основі аналізу наукових праць провідного вітчизняного германіста А.І. Кудряченка, який з'ясував пріоритети зовнішньої політики ФРН та НДР у контексті "німецько-німецьких" взаємовідносин та процесу об'єднання Німеччини [7,8].

Важливим для вивчення питання є праця Р.А. Кривоноса, предметом розгляду якої стало переосмислення німецьких національних інтересів у процесі європейської інтеграції [6]. Окремі аспекти двосторонніх українсько-німецьких відносин розглянуто в працях Г.О. Грабарчука, М.Л. Копиленко, присвячених конкретним хронологічним періодам [5,9]. Важливою для дослідження поставлених завдань є робота А.Ю. Мартинова, який розглянув взаємозв'язок внутрішніх реформ в Україні з проблемою її адаптації до імперативів членства в ЄС і переконливо довів, що підтримка Німеччини відіграватиме неабияку роль у реалізації європейського вибору України [10]. Роль Німеччини як потенційного адвоката інтересів України в Європі та аналіз проблем, що перешкоджають Берліну ефективно виконувати цю функцію, висвітлена у монографіях М. Михальченка та Л. Чекаленко [11,22].

Також окремі аспекти досліджуваної проблематики знайшли відображення в працях таких українських дослідників, як: О.Валіон [3], В. Солошенко [16], Г. Старостенко [17], В. Степанова [18], В. Химинець [20].

Щодо німецьких науковців, то вони традиційно досліджують відносини ФРН та України у загальному контексті східноєвропейської політики Німеччини. Широкий спектр поглядів німецьких наукових кіл на проблеми українсько-німецьких відносин представляють роботи А.Пара[13], А.Сама[25], В.Шнайдер-Детерса [22,26], О.Александрової [24] та інших.

Важливими в методологічному плані для розробки досліджуваної теми стали підручники, в яких висвітлені проблемні питання інтеграційних намагань України та загалом відносин на сучасному етапі [1,2].

Виклад основного матеріалу публікації. Успіх європейської інтеграції, що дозволив на основі балансів інтересів закріпити стабільність в Європі, перетворив Європейський Союз в економічну модель, яку наразі потрібно вмістити в стабільні політичні форми та закріпити в глобальному масштабі. Саме з огляду на стабільність питання України як безпосереднього сусіда ЄС становить головний наголос у відносинах її з Німеччиною. Як влучно зазначив у свій час тодішній міністр закордонних справ Франк Вальтер Штайнмаєр: «ЄС життєво зацікавлений у сильних та стабільних партнерах в своєму безпосередньому сусідстві. Якщо ми не будемо закріплювати там безпеку та основи правової держави, то згодом нам доведеться імпортувати нестабільність» [15]. Саме тому, на його думку, ЄС повинен активніше брати участь у процесах, що впливають на сусідні держави. Тривалий процес дії різних факторів впливу ЄС для посткомуністичних країн Центрально-Східної Європи завершився його подальшим розширенням. Так, в 2004 р. членами ЄС стали Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, Словенія, Кіпр, Мальта, Естонія, Литва, Латвія, а вже 1 січня 2007 р. його лави поповнили Болгарія та Румунія [14]. Після зазначених розширень ЄС об'єднує 27 держав, поєднуючи майже всю Європу – від Атлантики до Співдружності незалежних європейських держав. Саме ця точка відліку становить для України початок нового етапу відносин з ЄС в якості безпосереднього з ним сусідства. У цьому контексті постає чимало питань. Зокрема, які перспекти-

ви членства в ЄС країн, що не входять до групи нових членів і офіційно визнаних кандидатів та протокандидатів? Яка роль у побудові об'єднаної Європи відведена Україні?

Власне процес європейської інтеграції логічно завершиться лише тоді, коли всі європейські держави стануть членами Європейського Союзу. Правову підставу для цього твердження закладено у статті 49 Договору про Європейський Союз, який надає всім європейським державам право подавати заяву про членство. Незаперечним фактом є те, що у своїй «Резолюції про ситуацію в Україні» від 25 лютого 2010 року Європейський парламент підтверджує це право і для України. У пункті «В» сказано: «...оскільки Україна є європейською державою, то, відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз, вона може подати заявку на членство в ЄС, як і будь-яка інша європейська держава, яка проповідує принципи свободи, демократії, поваги до прав людини, до фундаментальних свобод і до верховенства права» [14]. Незважаючи на це, Європейська Комісія, навпаки, відмовляє Україні в «європейській перспективі», тобто в перспективі можливого членства. Що ж постає на шляху України до успішних кроків на шляху до євроінтеграції? Чому саме від Німеччини залежить так багато в питанні подальшої долі нашої країни у відносинах з ЄС?

В офіційній політиці Брюсселя місце України чітко визначається в «сусідстві з Європейським Союзом», тобто за його межами. Навіть після її асоціації Україна залишиться «перед воротами ЄС». Але рішення про те, чи буде будь-якій європейській державі надано перспективу інтеграції, чи ні, ухвалюється не в Брюсселі, а главами держав і урядів країн-членів. Отже, можна стверджувати, що в «європейській перспективі» Україні відмовляє не Брюссель, а серед інших, насамперед, Берлін. Політика

Німеччини стосовно України позначається на офіційній політиці Європейського Союзу загалом. Тому в багатьох випадках замість «Брюсселя» можна мати на увазі «Берлін».

За яких обставин ФРН від активної підтримки України в її євроінтеграційних прагненнях перейшла до міцного супротиву? Можна навести ряд об'єктивних факторів. Недоліки європейської політики України проявились саме в українсько-німецьких відносинах. Причиною того, що ФРН тривалий період (певною мірою і сьогодні також) у загальному плані на всіх рівнях висловлювала підтримку інтеграційним прагненням України, однак ніколи не доходила до вирішення цих питань конкретно, є економічний прагматизм зовнішньої політики України, що полягає у її багатовекторності, що отримало назву «Schaukelpolitik» - «політика маятника» [24, S.259]. Можливо, така стратегія України є відповіддю на невизначеність самої перспективи подальшого розвитку відносин Україна — ЄС. Складається враження, що ЄС точно не знає, як йому бути з Україною, власне як і наша держава, попри визначеність пріоритету євроінтеграційного курсу, часто робить зовсім протилежні зовнішньополітичні кроки [13].

Сьогодні з самих умов глобалізаційних процесів впливає безальтернативність проведення збалансованої зовнішньої політики. Політична багатовекторність, яку проводить Україна, є прийнятною як інструмент співробітництва, але недопустимою на шляху до інтеграції.

Досліджуваний період для зручності аналізу можна розглядати як декілька етапів розвитку українсько-німецьких відносин в аспекті євроінтеграції.

Пожвавлення українсько-німецьких відносин щодо євроінтеграційних питань відбулося після перемоги

В. Ющенко на президентських виборах у грудні 2004 р. Визначною подією стало підписання в Брюсселі у лютому 2005 р. Плану дій Україна–Євросоюз, що є формальним початком етапу реалізації євроінтеграційної стратегії України. Під час візиту до Берліну 9 березня 2005 р. В. Ющенко, виступаючи на спеціальному засіданні німецького парламенту, визнав необхідність поетапного виконання положень Плану дій Україна–Європейський Союз, який замінив Спільну стратегію Євросоюзу щодо України (1999 р.), розрахованого на перспективу подальшого поглиблення економічного і частково соціального вимірів європейської інтеграції України[3]. Зі свого боку, канцлер ФРН Г. Шредер запевнив у подальшому сприянні з боку ФРН інтеграційним прагненням України [23,С.2].

Незважаючи на низку неврегульованих проблем, українсько-німецький політичний діалог успішно розвивався на різних рівнях. Після того, як у листопаді 2005 року в Німеччині було сформовано «велику коаліцію» у складі консерваторів (ХДС/ХСС) та соціал-демократів (СДПН), до коаліційної угоди було внесено окреме положення щодо України: «Нашою метою залишається подальша підтримка процесу демократичних і економічних реформ в Україні. Ми за поглиблення відносин між Україною і ЄС. Виступаємо за те, щоб Україна знайшла своє місце в Європі» [14].

Подальший етап зниження динаміки українсько-німецьких відносин спостерігається за канцлерства А. Меркель. Так, вперше на підтвердження зміни в політичних настроях, у лютому 2006 р. в промові на 42-й Мюнхенській конференції з політики безпеки “Європа та Сполучені Штати: відновлення трансатлантичного партнерства” в рамках розгляду стратегічної концепції

НАТО, А. Меркель, зокрема, приділила увагу Україні та Грузії, зазначивши: “Перспектива членства в НАТО України та Грузії не має бути автоматичною реакцією” [15].

Подібну позицію німецького канцлера спостерігаємо на саміті альянсу в Бухаресті (квітень 2008 р.), на якому А.Меркель унеможливила приєднання України до Плану дій щодо членства в НАТО. При цьому Меркель невтомно повторювала: «Ми залишаємо двері відкритими», але Київ ще «має зробити багато реформ» [15]. У чому причини такої упередженої позиції Берліна щодо України?

По-перше. ФРН побоюється, що внаслідок такої перспективи інтеграції запуститься механізм «автоматичного вступу». І тоді Україна зможе увійти в ЄС повз «німецькі турнікети». Україна, яку у Європі сприймають як креатуру Вашингтону, є небажаним фактором з точки зору Німеччини. Україна може порушити ті баланси і рівноваги в європейській політиці та економіці, які протягом тривалого часу вибудовував Берлін.

По-друге. Німеччина залишається найбільшим «платником нетто» Європейського Союзу, і вона, насамперед через актуальну кризу європейської валюти та можливу другу хвилю світової економічної кризи, не бажає додаткового фінансового тягаря, який ляже на неї внаслідок вступу України.

По-третє. Небажання Берліна псувати свої відносини з Москвою. Останню причину слід розглядати як основну. Російський фактор завжди був присутнім у трикутнику відносин Україна – ФРН – ЄС. І це зрозуміло. Для безпеки Європейського Союзу, а з ним і Німеччини, добрі відносини з Росією є обов’язковими та найбільш важливими.

Дипломатично федеральний канцлер Ангела Меркель це мотивує переконанням, що, завдяки своєму географічному положенню, Україна просто змушена перебувати між ЄС і Росією у всіх сенсах цього формулювання[12]. Свідченням такої позиції канцлера стало те, що головування ФРН, на яке Україна поклала великі сподівання, в ЄС у першій половині 2007 р. не вирішило проблем щодо активної підтримки її євроінтеграційних прагнень. Як зауважив відомий німецький політолог В. Шнайдер-Детерс: “Федеральне міністерство закордонних справ Німеччини запропонувало лише політику сусідства зі знаком “плюс”, маючи неприкритий намір запобігти виникненню вакууму між ЄС і Росією” [3].

Тому з огляду на величезну з усіх поглядів різницю у величині Росії та України, нерівноправне ставлення Європейського Союзу (розуміємо Німеччини) щодо цих держав можна розглядати як нормальне явище. Не дивно, що в «новій східній політиці» Німеччини, як і в офіційній східній політиці Європейського Союзу, переважає максима *Russia first!*

На жаль, німецькій східній політиці бракує для європейського інтеграційного процесу уявлення про його кінцеву мету. Вона досі наполягає на довгостроковій, що не витримує критики, концепції проміжного становища України, коли наша держава не належить ні до Європейського Союзу, ні до Російської Федерації.

Підкреслимо, що в 2004 р. Європейська комісія підготувала пропозицію специфічного підходу Європейського Союзу до країн, що залишилися поза процесом розширення. Мова йде про Європейську політику сусідства (ЄПС), офіційна мета якої полягає в запобіганні створення нових ліній поділу в Європі, в

покликанні сприяти утворенню своєрідного “кола друзів”, тобто держав, близьких з політичного, економічного, цивілізаційного поглядів Європейському Союзу. Втім, ЄПС не передбачає можливості членства держав, віднесених до категорії сусідів, в тому числі й України [15]. В подальшому українська сторона віддала перевагу новій політиці ЄС, сформульованій 26 травня 2008 р. як “Східноєвропейське партнерство” з шістьма країнами СНД – Україною, Азербайджаном, Грузією, Білорусією, Молдовою та Вірменією. Декларованою кінцевою метою “Східного партнерства” мало бути скасування візового режиму та створення зони вільної торгівлі. Про набуття членства після реалізації проекту в документі не йшлося, а відтак реалізовувати “Східне партнерство” пропонувалося в рамках політики сусідства.

Початком нового етапу українсько-німецьких відносин, що мав би подолати прохолодність у двосторонніх взаєминах та відчутне зниження підтримки України, її євроінтеграційних прагнень з боку ФРН, мав би стати довгоочікуваний перший візит федерального канцлера А. Меркель до Києва 21 липня 2008 р. Однак атмосфера протистояння між владними інститутами в Україні, завищені очікування глави держави та позиція канцлера унеможливили досягнення бажаного психологічного прориву [3].

Канцлер, у відповідь на амбітні заяви В. Ющенко щодо майбутньої угоди і членства в інтеграційному об’єднанні, погодилася з тим, що “майбутню посилену угоду Україна–ЄС можна охарактеризувати як угоду про асоціацію, і це дуже важливий крок. Тільки не слід плутати це з перспективами членства в Євросоюзі”. За її твердженням, “йдеться про інтеграцію, зокрема – економічну, а не про членство” [14].

У цьому зв'язку важливим було б опрацювання можливості якісного оновлення українсько-німецького діалогу та його переведення у площину «європейського партнерства», основна мета якого полягала б у орієнтації усього спектру питань двостороннього співробітництва між Україною та ФРН що впровадження в Україні європейських стандартів та наближення нашої держави до виконання критеріїв, які б дозволяли їй поступово інтегруватися в європейські та євроатлантичні структури. Проте, як слушно зазначає українська дослідниця В. Солошенко, "... на рівень політичного взаєморозуміння і підтримки європейського курсу з боку офіційних кіл Німеччини мали негативний вплив таквані кризові явища у відносинах Києва з Москвою щодо оцінок історичного минулого, позиціонування в рамках СНД, а особливо – пов'язаних з транзитом енергоресурсів до ФРН й інших держав Європи. Ці явища не додавали оптимізму щодо виходу на вже втрачений рівень політичної співпраці України з об'єднаною Німеччиною" [16,с.69-73].

Висновки

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити такі висновки з подальшими рекомендаціями.

Останнім реальним шансом України через певний час стати членом Європейського Союзу є укладення Угоди про Асоціацію. У цьому питанні так чи інакше Україна має заручитись підтримкою ФРН[4].

Очевидно, що внаслідок політичної асоціації України Європейський Союз ризикує спровокувати фундаментальний конфлікт з Росією. «Втрата» України на користь Європейського Союзу призведе до найвищої напруги в його відносинах з Росією. Проте Берліну слід

зрозуміти, що для запобігання «холодному миру» між Європейським Союзом і Росією є не тільки один спосіб – унеможливити євроінтеграцію України, а є ще інший. Брюссель може спробувати дійти компенсаційної згоди з Москвою. І саме Німеччина у цьому процесі може взяти на себе, маючи відповідні можливості, провідну роль.

Українська дипломатія повинна використати вісь Берлін-Москва для перетворення її на трикутник «Берлін-Київ-Москва», щоб звести до мінімуму досягнення ряду стратегічних цілей ФРН на пострадянському просторі в обхід Києва. Хоча з огляду на небезпеку нової «газової війни» цей проєкт втілити в реальність надзвичайно важко.

Європейському Союзу в свою чергу потрібно запропонувати Україні більш конкретні перспективи членства. У цьому зв'язку необхідним є опрацювання можливості якісного оновлення українсько-німецького діалогу та його переведення у якісно нову площину «європейського партнерства», основна мета якого полягала б у орієнтації усього спектру питань двостороннього співробітництва між Україною та ФРН на впровадження в Україні європейських стандартів та наближення нашої держави до виконання критеріїв, які б дозволяли їй поступово інтегруватися в європейські та євроатлантичні структури.

Список використаних джерел

- 1) Артёмов І.В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: навч. пос.: у 2-х кн. – Ужгород: Ліра, 2008. – Книга 1. Україна – Європейський Союз – 472 с.
- 2) Артёмов І.В. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз: навчальний посібник. – Ужгород: Ліра, 2007. – 384 с.
- 3) Валіон О.В. Об'єднана Європа. Теорія, історія та перспективи для України (погляд на сучасний українсько-німецький євроінтеграційний діалог)/ О.Валіон [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal>
- 4) Зарудна Н. Про “стіну”, бар'єри та перспективу / Н. Зарудна // День. – 2009. – 5 листопада.
- 5) Копиленко М.Л. Українсько-німецькі відносини: здобутки, проблеми, перспективи. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 1996. – 38 с.
- 6) Кривонос Р.А. Німеччина в структурі європейського співробітництва. Автореферат дис. канд. політ. наук – К., 2002. – 22 с.
- 7) Кудряченко А.І. Європейська політика ФРН (1970-1991). – К., 1996. – 239 с.
- 8) Кудряченко А. Зовнішньополітичні засади незалежної України // Віче. – 1996. – № 8. – 137 с.
- 9) Кудряченко А.І., Грабарчук Г.О. Україна і Німеччина: двосторонні відносини на початку 90-х років. – К., 1994. – 46 с.
- 10) Мартинов А.Ю. Українсько-німецьке співробітництво у контексті європейської інтеграції (90-ті рр. ХХ ст.). – К., 2000. – 86 с.
- 11) Михальченко М.І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – К., 2004. – 487 с.
- 12) Меркель А.: Нам необхідно пом'якшувати відносини України та Росії. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.unian.net/rus/news/393319>
- 13) Пар А. Швейцарія Востока. Неприсоединение как стратегия выживания? Украина между Востоком и

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

- Западом / Александер Пар. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.moskau.diplo.de/Vertretung/moskau/ru/04/Internationale_Politik/Internationale_20Politik.html
- 14) Сайт представництва ЄС в Україні//Режим доступу: http://www.eeas.europa.eu/.../ukraine/index_uk.htm -
- 15) Сайт посольства Республіки Німеччина в Україні. // Режим доступу: <http://www.kiew.diplo.de>
- 16) Солошенко В. Україна–Німеччина: становлення і розвиток політичних відносин / В. Солошенко // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. – 2001. – Вип. 52. – С. 69–73.
- 17) Старостенко Г. Українсько-німецькі відносини: політичний та безпековий виміри співробітництва / Г. Старостенко / Автореф. дис. канд. політ. наук. – К., 2004. – 21 с.
- 18) Степанов В. Українсько-німецькі відносини: політичний та безпековий виміри співробітництва / В.Степанов / Автореф. дис. канд. політ. наук. – К., 2008. – 21 с.
- 19) Химинець В. Українсько-німецькі політичні відносини на початку ХХІ ст. / В. Химинець // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 14: Міжвідомчий збірник наукових праць /Відп. ред. С. В. Віднянський. – К., 2005. – С. 91–100.
- 20) Чекаленко Л. Зовнішня політика України / Л. Чекаленко. – К., 2006. – 712 с.
- 21) Шнайдер – Детерс В. Європейська функція України, або як Україна може стати «загальноєвропейським фактором». [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.zn.ua/articles/80339>
- 22) Шредер Г. Німеччина підтримує Україну на шляху до ЄС / Г. Шредер // Голос України. – 2003. – 5 червня. – 2 с.
- 23) Alexandrova O.Aspekte ukrainischer Aussenpolitik // Die Ukraine und Belarus in der Transformaion: eine Zwischenbilanz/Hrsg.vonReiner Lindner und Borismeisner.- Koln:Verlag Wiss. und Politik,2001.-S.247-264
- 24) Sam A.Integration oder Isolation?Die Ukraine und Belarus im Vorfeld der EU-Oster-Weiterung.//Osteuropa.-2001.- November/Dezember.-S.1391-1404.

- 25) Schneider –Deters W. Ost-Erweiterung der EFTA.Einige Gedanken zur Konkretisierung des Konzeptes eines «Grosseren Europa»./Osteuropa.-2001.-November/Dezember.-S.716-722

В статье сделан анализ роли Германии в реализации евроинтеграционной политики Украины. Раскрыты проблемные вопросы отношений Украины и Германии в условиях евроинтеграционной стратегии нашей страны.

Ключевые слова: Украина, Германия, евроинтеграция, Евросоюз, внешняя и внутренняя политика.

The role of Germany for Ukraine in the context of its European integration ambition is analysed in this article. Problematic questions and prospects of Ukraine and Germany cooperation in complex of European policy of our country are reviewed.

Keywords: Ukraine, Germany, European integration, European Union, domestic policy, foreign policy

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

*В.СИМЧЕРА
Н.ГОМОНАЙ*

УДК 327:339.543.62

В. СИМЧЕРА

ПОЧЕМУ БУКСУЕТ ИНТЕГРАЦИЯ (ОПЫТ КРИТИЧЕСКОЙ ОЦЕНКИ НАБЛЮДАЕМЫХ БАРЬЕРОВ)

На смену бывшему Великому шелковому пути в рамках формируемого Единого экономического пространства стран ЕврАзЭС и создания Таможенного союза приходит Великий стальной путь, соединяющий Азию с Европой. Этот путь только за счет снятия таможенных барьеров и ускорения транспортировки сухопутных грузов обещает громадную экономию средств, на фоне которой практически все морские и большинство воздушных перевозок оказываются убыточными. И это убедительно подтвердил пусть не продолжительный, но весьма поучительный опыт формирования Единого экономического пространства (ЕЭП) и функционирования Таможенного союза в рамках созданного в 2000 г. Евразийского экономического сообщества (ЕврАзЭС). Почему и как следует дальше двигаться по этому большому пути?

В рамках любого таможенного союза рано или поздно становится тесно — далеко не всякие формы и методы работы того или иного объединения одинаково полезны и положительно сказываются на конечных результатах развития окружающего мира. Особенно пагубный след оставляют невидимые барьеры, которые очень часто скрываются за мнимыми успехами или очевидными общими проблемами и, таким образом, умаляются или вовсе игнорируются.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

В связи с этим возникает необходимость изучения этих барьеров и реформирования устоявшихся представлений и общих правил, их преодоления как догматических. В частности, речь идет о барьерах, связанных с сохранением протекционизма, демпинга, контрабанды, нетарифных барьеров и многих других теневых и инертных явлений в современной торговле. Прежде всего, такая необходимость возникает там и тогда, где и когда речь идет о стимулировании и развитии новых мультиформатных международных структур, способных выполнять не одни только таможенные, но и комплексные расчетно-валютные, платежные, промышленные, транспортные и даже туристические функции в рамках одного и того же международного объединения. Сегодня именно такая необходимость возникла и рассматривается как ключевая странами-членами СНГ и Таможенного ЕвразЭС.

Поэтому закономерно, что в рамках сформированного к началу 2012 г. Единого евразийского экономического пространства и создаваемого на этой базе Евразийского союза объективно возникает необходимость формировать целый комплекс других международных объединений. Среди них союзы: валютный, промышленный, транспортный, энергетический. Здесь же можно назвать и совместные структуры, нацеливаемые на регулирование общих рынков товаров, услуг, рабочей силы, материальных и финансовых активов, интеллектуальной собственности, инноваций. Перечень и других неотъемлемых комплексов, конструирующих интегрированную материальную и инфраструктурную базы этих стран, может быть продолжен. Как и в каких направлениях в рамках создаваемых новых евразийских образований дви-

гаться дальше, как решать встающие перед ними современные интеграционные задачи? Ответ на этот вопрос может дать сравнительный анализ опыта, накопленного в ходе формирования интеграционных потенциалов Таможенного союза ЕврАзЭС и успешно функционирующей структуры ЕС. Исходный момент такого анализа представляет параметризация этих потенциалов. Сравнительное представление о том, что является собою сегодня ЕС и ЕврАзЭС как предтечи априорно воображаемого Евразийского союза, каков экономический паритет между ними и как этот паритет может измениться в будущем, дают показатели, приведенные в **таблице 1**.

Данные таблицы свидетельствуют о зачаточном развитии интеграционных связей в странах Таможенного союза ЕврАзЭС и достижении зрелого их уровня в странах ЕС, что наглядно подтверждают цифры, характеризующие удельный вес этих союзов в мировой экономике. Они также говорят о наличии огромных резервов у стран Таможенного союза ЕврАзЭС к самосовершенствованию. Правда, судя по таблице, подобные резервы сокращаются. Наконец из той же таблицы следует, что достигнутый в странах ЕС интеграционный уровень не является оптимальным. То есть наличие разительных отличия между обоими союзами. Почему? Формируемый на базе ЕЭП Евразийский союз – объединение сугубо экономическое. А Евросоюз – устоявшееся политико-экономическое объединение. Общее у них то, что оба эти матрешечные новоязы – в принципе неоднородные образования, связывающие страны не только с разноскоростными, но и разнонаправленными укладами и векторами социально-экономического развития, ядра которых – их ментальные потенциалы – похожи друг на друга лишь настолько, насколько похожи друг на друга ряженые матрешки.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

В том виде и с теми же многочисленными объективными и субъективными ограничениями, с которыми создавался Таможенный союз ЕврАзЭС и формировалось Евразийское экономическое пространство, на устойчивой основе и эффективно двигаться дальше вперед нельзя. И поэтому не случайно, а вполне закономерно намерение учредить новый интегрирующий международный субъект – Евразийский союз, функции по формированию которого возложены на созданную взамен Комиссии Таможенного союза Евразийскую экономическую комиссию.

Таблица 1

Сравнительные показатели экономического развития стран-членов Таможенного союза, ЕврАзЭС и ЕС в 2010 г.

Показатели	Таможенный союз	ЕврАзЭС	ЕС	Таможенный союз в % к ЕС, 2010 г.	Ожидаемые изменения к 2020 г.
Год основания	2007-2010	2000-2001	1952 1958 1993 2000 2009	Бенилюкс Общий рынок Шенгенская зона Зона евро ЕС	
Число объединяемых стран	3	5	27	5:27	12:27
Общая территория, тыс. кв. км.	20 030,7	20 373,7	4 324,7	463,2	570,0
Удельный вес в мире, %	14,6	15,8	3,2	456,3	560,0
Население, млн. человек	167,7	180,8	501,1	33,5	60,0

ГЕОПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ
Збірник наукових праць. 2012, випуск 7

Удельный вес в мире, %	2,5	2,7	7,4	33,8	
ВВП, млн. USD					
- по обменному курсу валют	1388,5	1443,1	16447,0	8,5	16,8
- по ППС	2318,8	2410,0	14799,3	15,7	33,0
ВВП в расчете на одного человека, USD	8280-13827	7982-13330	29729-33052	27,9-41,8	45,1-50,0
Удельный вес в мире по объему паритетного ВВП, %	1,5	1,5	21,0	7,3	17,5
Удельный вес в добыче нефти, %	15,1	15,2	2,9	5,2 раза	3,5
Средне-годовые темпы прироста ВВП (2001-2010 гг.)	167	155	114	147	180
Процентная доля в ВВП:					
- инвестиций	17,4	17,5	18,4	94,6	100
- услуг	60,5	58,0	55,4	109,2	100
Удельный вес в экспорте товаров, %	2,5	2,6	37,9	6,6	18,0
Прирост ВВП за счет фактора внешней интеграции, %	4,5-7,5	4,1-7,0	2,7-3,1	166,7-242,0	110,0-120,0

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Ставка рефінансування, %	8,5	8,1	2,4	354,2	100
Бюджетний дефіцит, %	-10,1	-10,5	0,2	-50 раз	200
Уровень инфляції, %	8,0	8,1	1,5	6,2	150
Уровень фактичної безробіття, %	6,4	6,5	9,8	66,0	100
Разрыв в доходах на душу населения, тыс. USD	2,7-5,8	0,3-5,2	8-78	6,7-38,6	1,2-1,5
Из 500 крупнейших в мире ТНК на территории соответствующего союза расположено	7	7	161	4,4	25,0
Количество ежегодно публикуемых унифицированных таблиц, характеризующих социально-экономическое положение	890	450	1780	50	100,0

Це формування, в отличие від численних існуючих аналогічних міжнародних союзів (в тому числі від того ж ЄС), його ініціаторами – нинішніми лідерами держав-членів ЄП і ЄвразЭС (см. опубліковані в «Ізвестиях» осінню минулого року

статьи Владимира Путина «Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня», Александра Лукашенко «О судьбах нашей интеграции», Нурсултана Назарбаева «Евразийский союз: от идеи к истории будущего») - рассматривается как принципиально новое, призванное реализовать не только экзогенные, но и многие эндогенные преимущества полномасштабной или большой инерции. Сама по себе большая интеграция - это глобальное объединение и последующее сращивание под эгидой заинтересованных государств различных ресурсов. Среди этих ресурсов – транснациональные капиталы, товары, услуги, рабочая сила и инновации в форме создании различных международных промышленных, торговых, таможенных, финансовых, валютных, оффшорных и других ассоциированных экономических организаций и союзов с целью экономии издержек производства и получения максимальной прибыли.

Большая интеграция – это механизм преодоления противоречий и диспропорций в развитии международных отношений путем разработки различных методов их согласования и создания на этой основе многообразных межгосударственных союзов и объединений. В еще более широком смысле – это механизм преодоления пороков и несовершенств современного мира. С сугубо экономической точки зрения большая интеграция представляет собой большой механизм преодоления противоречий и диспропорций в сложившихся формах и методах международного развития труда, порождающих нерациональное использование национальных ресурсов и неравномерное экономическое развитие.

Сама же неравномерность развития в условиях тотального господства антагонистических капитали-

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

стических противоречий в принципе непреодолима. В реальной жизни она может только смягчаться. А общая причина этих противоречий в том, что капиталистическое производство в принципе не может быть эффективным потому, что не поддается организации поточному и взаимовыгодному профилю интересов производителей и потребителей. Как общественное крупное производство оно по определению не может быть индивидуализированным и персонализированным. Те же самые частнособственнические присвоение и потребление произведенных благ в условиях обобществленной стихии автоматически становятся антагонистическими и хищническими, незаконно обогащающими класс капиталистов и обделяющими класс рабочих.

В результате неизбежно возникает разрыв между производством, объемы которого растут и оказываются больше общей суммы выданных рабочим наличных денег, и потреблением, объемы которого, таким образом, уменьшаются и оказываются меньше объемов произведенных благ. Поэтому капиталисты богатеют, а рабочие беднеют. Получающееся превышение объемов производства над объемами потребления (излишки товаров) или спроса над предложением (излишки денег) формируются двояко. Или искусственно (обычно спекулятивно) путем запуска в обращение избыточного количества бумажных денег. И тогда образуется превышение количества денег над количеством товаров, возникает товарный дефицит, происходит обесценивание денег, наступает инфляция, именуемая еще инфляцией спроса. Или же количество товаров превышает количество денег, появляется дефицит денег, происходит массовое обесценивание товаров, наступает инфляция, которая в этом случае именуется еще инфляцией производства или предложения.

Излишки товаров порождают дефляцию денег (на валютных рынках – ревальвацию), то есть рост их стоимости, а излишки денег – другую дефляцию, или дефляцию стоимости товаров, то есть рост потребительских цен. Когда разрывы между рассматриваемыми переменными достигают апогея, говорят о кризисе производства или кризисе спроса и потребления. Частным случаем избавления от излишков (товаров или денег) является реализация их вовне, стимулирующая внешнюю торговлю и другие формы международных связей. Однако проблема кризиса ни в том, ни в другом случае не решается. Если в первом случае мы отодвигаем момент наступления кризиса во времени, то во втором – в пространстве. Но и в том, и в другом случае в равной мере мы имеем дело с искусственным решением проблемы, которая вне устранения изложенного общего противоречия капиталистического способа производства в принципе не может быть снята.

Кризис – это бренд капитализма, его родимое пятно и имманентное свойство, это система искусственных, граничащих с преступными, спекулятивных и эгоистических посылок и ограничений. Она в принципе не приемлет и должна нивелировать образующиеся излишки. Но не излишки, которые порождаются антагонистическими причинными противоречиями между капиталистическими формами производства и потребления. Эти излишки снимаются лишь путем смены самих этих форм производства и потребления. То есть интеграция должна рассматриваться как естественная форма содействия минимизации национальных издержек и уже только затем и только на основе повсеместного обеспечения минимальных издержек на местах – как отлаженный и совершенный международный механизм

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

и орудие получения наднациональных сверхприбылей за счет оптимизации международного разделения труда.

Международная интеграция, представляющая собою концентрированное выражение положительных эффектов международного разделения труда и комбинации лучших образцов научно-технического прогресса, казалось бы, должна гарантировать самые низкие издержки производства и цены. Между тем, вопреки ожиданиям, мы на самом деле сплошь и рядом сталкиваемся с прямо противоположными, предельно высокими и непрерывно растущими мировыми издержками и ценами. Почему?

Причины этого странного экономического парадокса надо искать в существующем коренном противоречии между общественным характером производства и частнокапиталистической формой присвоения и потребления. Внешняя торговля как наиболее распространенная форма интеграции является механизмом поглощения избыточного продукта, представляющего своего рода отходы или брак национального производства, увеличивающий его высокие издержки и цены.

Поэтому не случайно, а скорее закономерно, что в странах интеграции, в том числе в Таможенном союзе ЕврАзЭС как последнем новом международном интеграционном образовании цены растут, а физические объемы остаются на месте или даже падают.

Поскольку вся внешняя торговля (и шире – вся интеграционная деятельность) выстроена на этом искусственно образуемом излишке национального продукта, она изначально всегда и везде убыточна. Именно поэтому ее цены (по сравнению с соответствующими национальными ценами) всегда и везде завышены, а

физические объемы растут на искусственной основе или вовсе не повышаются. Как преодолеть этот удручающий феномен фактического роста цен при объективно обусловленных факторах их падения, с одной стороны, и падении физических объемов производимых благ при объективных предпосылках их роста, с другой стороны? Единственно перспективный путь здесь – отказ от нынешних неоднородных противоречивых и кустарных форм интеграционной деятельности и переход на создание современных крупных международных объединений и союзов в оптимальных границах, обеспечивающих решение всех в совокупности современных и будущих международных проблем по точному профилю однородных задач в упреждающем режиме и с гарантированной эффективностью. Необходимы новые подходы к интеграции, основанные на законах естественного отбора, формирование новых полюсов в современной мировой экономике, одним из которых сегодня как раз и представляется образуемое некоторыми республиками бывшего СССР новое союзное евразийское экономическое пространство. Что собой представляет Евразийский союз? Безусловно новый этап в интеграции этих стран, на уровне которого должны быть материализованы все необходимые и достаточные условия для обеспечения всестороннего использования их потенциалов, побужден интерес присоединения к нему других стран, разделяющих его цели, задачи и принципы работы (в первую очередь стран СНГ). На этой новой волне должна произойти инкорпорация интеграционных процессов – в том числе инкорпорация Евразийского союза в ЕС.

Успех возможен, если работа по созданию Евразийского союза будет вестись на единой синхронной

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

и скоординированной платформе, основанной на обеспечении максимально полного и эффективного использования всех имеющихся наличных ресурсов интегрируемых стран. При этом важно, какие национальные ресурсы и резервы не используются или неудовлетворительно используются или скрываются. Необходимо идентифицировать те центробежные силы и факторы, которые нагнетают протекционизм и создают искусственные барьеры во взаимной торговле, иницируют нетарифные режимы и насаждают демпинг, контрабанду, снижение уровня конкуренции и рост издержек производства, пособничают увеличению объемов пиратской, поддельной и подпольной приграничной и других видов неформальной торговли и тем самым усугубляют и нивелируют эффекты интеграции.

В нынешней мировой торговле, объемы экспорта которой на 2010 г. зашкаливают за 14,2, а объемы импорта за 16,4 триллиона долларов, из-за действия этих отрицательных факторов теряется до половины ее общего объема. При этом доля отрицательных факторов в общем объеме мировой торговли растет, а доля положительных – падает.

Эффект решения интеграционных задач в рамках Таможенного союза в 2011-2015 гг. оценивается в 416 млрд. долларов (из них 400 млрд. для России и 16 млрд. долларов - для Беларуси и Казахстана). Если же планировать в масштабах ЕврАзЭС, то этот показатель увеличивается до 1,6 триллиона долларов. Названная сумма превышает нынешний годовой объем совместно произведенного ВВП, что при общем годовом взаимном торговом обороте, составившем в странах Таможенного союза в 2010 г. примерно 87,3 (в 2011 г.- 140) млрд. долларов,

звучит весьма неплохо. (В странах ЕврАзЭС с добавлением данных по Киргизии и Таджикистану эти оценки лишь не намного больше.)

Приведенный прогноз можно было бы оценивать как крайне благоприятный, если бы не невидимые барьеры, отрицательное действие которых съедает едва ли не половину и более гипотетических эффектов интеграций – в границах Евразийского союза.

Таблица 2 показывает, как оценивается доля отдельно взятых невидимых барьеров, отрицательно влияющих на процессы интеграции этих стран в 2011-2015 гг.

Интеграции станут эффективными только тогда, когда геометрия, состав и границы международных союзов и других образований будут формироваться на основе предварительного технико-экономического обоснования и расчета их оптимальных параметров на безубыточной основе.

Чтобы исправить существующее положение и по точному профилю и с гарантированной эффективностью добиться действенных интеграционных преобразований, в том числе, и прежде всего, в рамках стран ЕврАзЭС и СНГ должны быть реализованы следующие общесистемные организационные меры.

**ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ
ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

Таблиця 2

Распределение долей и оценка потерь из-за действия невидимых барьеров во взаимной торговле стран-членов Таможенного союза в 2011-2015 гг.

Факторы отрицательного влияния	Доля влияния отдельных факторов (в процентах к итогу)	Оценка значимости влияния каждого фактора (в млрд. долларов США)
Протекционизм	12,5	31,3
Нетарифные барьеры	10,2	25,5
Демпинг	10,0	25,0
Контрабанда	8,8	22,0
Спекулятивный рост цен	7,5	18,7
Спекулятивный рост валютных курсов	7,0	17,5
Спекулятивный рост банковских ставок	6,5	16,2
Снижение уровня конкуренции	5,5	13,7
Рост издержек производства	5,4	13,5
Увеличение объемов пиратской и поддельной продукции	5,3	13,2
Рост подпольной приграничной и других видов неформальной торговли	2,3	5,7
Двойное налогообложение	2,2	5,5
Фиктивный возврат НДС	2,1	5,2
Оффшорные и инсайдерские сделки	2,0	5,0
Фиктивный толлинг	1,9	4,7
Таможенные поборы и рейдерские захваты	1,8	4,5
Коррупцированные сделки	1,7	4,2
Отмывание денег и легализация доходов, полученных преступным путем	1,6	4,0

ГЕОПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ
Збірник наукових праць. 2012, випуск 7

Упущенные выгоды и умышленные потери	1,5	3,7
Двойной счет, фатальные ошибки и статистическая погрешность	1,2	3,0
Прочие факторы	3,0	7,5
Итого	100,0	250,

Во-первых. На основе действующих международных стандартов учета и отчетности необходимо провести инвентаризацию и фундаментальную переоценку всех подлинных международных и национальных активов. Затем следует изъять из балансового оборота все фиктивные активы, размывающие реальные представления о современной мировой экономике и, следовательно, в принципе исключающие возможность востребованной ее реструктуризации и регулирования на ясных и скоординированных началах.

Во-вторых. Взамен плавающих должны быть введены фиксированные на годовой основе курсы валют, отражающие реальные соотношения цен по всей совокупности производимых и находящихся в мировом обороте товаров, услуг, инноваций и капиталов.

В-третьих. Необходимо признать непригодными и отменить ныне повсеместно применяемые корпоративные индексы и рейтинги фондовых рынков как искажающие истинное положение дел и глобальные физические оценки, характеризующие динамику и структуру современных мировых рынков.

В-четвертых. Следует на принципиально новой основе выстроить и ввести в международный оборот единые мировые индексы, репрезентативно отражающие динамику мировых фондовых и валютных рынков.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

В-пятых. На началах открытости и доступности, публичного контроля и персональной ответственности, с компенсацией причиненного ущерба и упущенных выгод, надлежит коренным образом пересмотреть концепцию и принципы работы МВФ и Мирового банка. В случаях дальнейшего невыполнения взятых ими обязательств должны быть разработаны условия приостановки их деятельности как международных институтов-регуляторов мировых финансовых отношений.

В-шестых. Надо разработать и принять в качестве единой международной конвенции законодательные положения о страховании всех агентов рынка и защите прав всех добросовестных потребителей от меняющегося законодательства и недобросовестной конкуренции.

В-седьмых. Требуются меры по противодействию дезинформации, открытию данных и вранью в международных изданиях, в том числе публикациях мировых и актуарных фирм, информационных и рейтинговых агентств. Сюда же должны быть отнесены и вводящие в заблуждение сведения о состоянии мировых фондовых индексов и рейтингов.

В-восьмых. На основе принятых мер должна быть дана юридическая оценка действиям указанных агентств и опубликованным ими притворным заключениям, индексам и рейтингам и проведена судебная квалификация этих действий как особо изощренных форм мошеннического сговора, направленного на дезинформацию мировой общественности и причинение вреда юридическим лицам и гражданам с целью извлечения наживы.

В-девятых. На фоне скандальных просчетов на мировых фондовых рынках и понесенных финансовых потерь из-за этих просчетов должна быть дана оценка

искажающим истинное положение дел и провальным по результатам действиям либеральных экономистов России, в том числе иностранным, включая некоторых лауреатов Нобелевской премии по экономике. На этом основании надлежит принять меры по изоляции либеральных экономистов от участия в дальнейших разработках государственных программ и проектов, в том числе программ по выходу из текущего кризиса.

В-десятих. Под эгидой ООН следует создать Международную комиссию по квалификации причин и урегулированию последствий разразившегося мирового финансового кризиса. Комиссии должны быть приданы функции определения размера материального вреда и морального ущерба, причиненных денежными властями США и их сателлитов в результате непринятия или ненадлежащего принятия ими мер по предотвращению последствий кризиса. Таковую комиссию следует наделить правами выявления и привлечения в установленном международном порядке виновных лиц к ответственности за умышленные нарушения норм и правил ведения финансового бизнеса, что привело к мировому дефолту, массовым банкротствам и разрушительным потерям, превышающим по своим масштабам учетные потери всех стран и народов во всех мировых войнах.

В-одиннадцатых. На основе адаптированной международной методики экспертизы и технико-экономического обоснования крупных социально-экономических и инженерных проектов должна быть разработана и утверждена программа, направленная на понижение степени влияния мирового финансового кризиса на эффективно действующие и проектируемые международные организации, в частности на Таможенный союз ЕврАзЭС и Евразийский союз. Еще более востребованной

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

представляется программа мер, направленных на минимизацию рисков и отрицательных последствий, угрожающих этим объединениям во всех видах экономической деятельности и ключевым региональным образованиям – в предстоящих еще более масштабных и опасных техногенных и общесистемных экономических и социально-экономических кризисах.

Без разрешения этих общесистемных проблем ни одну эффективную интеграционную структуру сегодня не создашь, ни один вопрос, как это наглядно показывает опыт ЕС по преодолению бюджетного дефицита и **смягчению долгового** кризиса неплатежей в Греции, Португалии и Ирландии, толком не решишь.

И все дело в том, что в кризисе, как показывает проведенный нами анализ, находятся сами право-устанавливающие и регулирующие международные организации. Равно как и апологетизирующие их мировые рейтинговые агентства и службы, которые за свои тенденциозные оценки подвергаются сегодня в мире ожесточенной критике. Именно эти организации требуют большой чистки. О необходимости именно их модернизации ставится вопрос не только многими национальными, но и международными организациями, в частности, персонально нынешним руководством ЕС. Именно с их модернизации, по-видимому, и следует начинать, принимаясь за предстоящие общие интеграционные преобразования.

УДК 327(477)

Н. ГОМОНАЙ

НОВИЙ ФОРМАТ ВЗАЄМВІДНОСИН УКРАЇНИ І ЄС – НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАГАТОВЕКТОРНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПІСЛЯ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2010 Р.

У роботі досліджено стан, проблеми та перспективи реалізації нового формату євроінтеграційних прагнень України після президентських виборів в 2010 р. Системно розглянуто основні зовнішні і внутрішні чинники, які формують засади нової стратегії євроінтеграційної політики України.

Ключові слова: *геополітика, геополітична стратегія, глобалізація, євроінтеграція, Європейський Союз, сталий розвиток, ініціатива «Східне партнерство».*

Актуальність дослідження. Серед актуальних проблем розвитку Української держави питання формування зовнішньополітичної стратегії є одним з найбільш складних і неоднозначних. Із проголошенням незалежності в 1991 році стало цілком зрозумілим, що п'ята за населенням та перша за територією на Європейському континенті Українська держава є одним із ключових елементів політичної, військової, економічної, наукової та культурної співпраці Європи.

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли міністр закордонних справ Нідерландів, головуєчих в ЄС, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день євроінтеграція є головним та незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України. Саме тому актуальність теми дослідження визначається, насамперед, необхідністю узагальнення окремих аспектів багаторічного досвіду формування та здійснення зовнішньої політики України, її місця у сучасних загальносвітових процесах, наукового обґрунтування засад зовнішньої політики країни, яке повинно мати на меті винесення уроків і окреслення подальших завдань державотворення в Україні та виокремлення проблемних питань і особливостей сучасного стану взаємовідносин України з Європейським Союзом.

Мета статті полягає у дослідженні основних закономірностей, тенденцій і перспектив сучасної геополітичної стратегії України і визначенні на цій основі проблем та перспектив реалізації євроінтеграційних прагнень Української держави. Поставлена мета обумовила необхідність вирішення низки взаємопов'язаних **завдань**:

- визначити основні зовнішні і внутрішні чинники формування засад геополітичної стратегії України;
- визначити коло проблем, пов'язаних з реалізацією євроінтеграційних прагнень України;
- виділити актуальні аспекти реалізації євроінтеграційного курсу нашої держави з урахуванням її ролі і місця у сучасному геополітичному просторі.

Цілком зрозуміло, що вступ України до ЄС буде довготривалим, багатоетапним та віддаленим у часі процесом, проте висвітлення цієї теми вже сьогодні займає чільне місце в дослідженнях науковців, політиків та журналістів. Водночас оцінки у висвітленні теми відрізняються, що пояснюється політичними та ідеологічними розбіжностями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї проблематики. Проблематика формування зовнішньополітичних пріоритетів України знаходиться у центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців-геополітиків. Особливої ваги набувають роботи таких вчених, як А.С. Гальчинський, С.Д. Василенко, М.В. Михальченко, В.В.Мадіссон, В.А.Шахов, І.В.Артёмов та інші.

Зокрема, у монографії С.Д. Василенко «Європейський вибір України» (2003 р.) [1] розглядаються деякі аспекти геополітики, які в умовах розбудови незалежної України набувають важливого теоретичного і практичного значення, аналізуються процеси, що стосуються європейського вибору Української держави, досліджуються проблеми розвитку загальноєвропейського політичного процесу, формування європейського вектору української геополітики, інтеграції України в європейські структури.

М.В. Михальченко у своїй праці «Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи» (2004 р.) [9] розглядає загальні проблеми пізнання сучасних суспільств у світлі системно-цивілізаційної методології. Україна представлена як новий потужний гравець в Європі, роль якого ще визначається об'єктивними і суб'єктивними факторами світового і внутрішнього розвитку. Історія і сучасність, політика, економіка, ідеологія, людський потенціал, регіональний фактор – ці та інші детермінанти цивілізаційного становлення і розвитку України проаналізовані в аспекті оцінки місця нашої держави в сучасному світопорядку.

З-поміж найвагоміших фундаментальних публікацій щодо геополітичних змін на Європейському континенті та їх наслідків для української держави і її стосунків із

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

центральноевропейськими країнами – новими членами ЄС і НАТО, які побачили світ протягом останніх років в Україні, слід виділити працю А.С. Гальчинського «Україна на перехресті геополітичних інтересів» (2002 р.) [2] та колективну роботу В.В.Копійки та Т.І.Шинкаренко «Європейський Союз: історія і засади функціонування» (2009 р.) [7], де особлива увага приділена проблемам у взаємовідносинах України і ЄС.

У колективній праці «Сучасна українська геополітика» В.В.Мадіссона та В.А.Шахова [8] розглядаються проблеми, пов'язані з аналізом геополітики України як важливого чинника внутрішньої та зовнішньої політики, а також характеризуються євроінтеграційні прагнення нашої держави як одного з елементів реалізації зовнішньополітичної стратегії України.

У збірнику наукових праць «Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи» (2008 р.) [3], виданому Закарпатським державним університетом, обговорено широке коло питань, пов'язаних з геополітичними інтересами України на сучасному етапі, проблемами її національної безпеки в умовах глобалізації, українсько-євросоюзівського кордону, висвітлено роль і місце України в європейських інтеграційних процесах та у відносинах з сусідніми державами-членами Євросоюзу, перспективи євроінтеграції України: від партнерства до асоціації.

Роботи названих вчених-геополітиків зробили значний внесок у дослідження місця України у сучасному геополітичному просторі. Вони окреслили основну суть таких досліджень – принцип залежності усього інтеграційного процесу від структурно-функціональних змін у світовій економіці, викликаних процесами глобалізації, які не залишили осторонь і Україну.

Виклад основного матеріалу. Визначальна тенденція сучасного світового розвитку в умовах глобалізації – динамічні зрушення у балансі сил на світовій арені. Ці об’єктивні умови мають вплив і на принципи формування зовнішньополітичних пріоритетів. Підтвердження пріоритетності євроінтеграційного курсу України Президентом Віктором Януковичем дає підстави для поглибленого аналізу сучасного стану та перспектив у взаємовідносинах України з ЄС після президентських виборів 2010 року.

Для того, щоб простежити розвиток взаємовідносин України з ЄС після президентських виборів 2010 року, варто розпочати з окремих базових положень.

Перший закордонний візит новообраного Президента Віктора Януковича до Брюсселю і підтвердження пріоритетності для України курсу на євроінтеграцію оптимізувало діалог з Євросоюзом на найвищому рівні. Світовою спільнотою це було оцінено позитивно і зрозуміло, чому. Адже Україна лежить на перехресті різновекторних геополітичних інтересів у безпосередній зоні суперечливого стратегічного трикутника «США – ЄС – Росія». Контури цього трикутника ще не набули чітких обрисів, однак роль Української держави в їх остаточному визначенні загально визнана. Адже Україна є проміжним санітарним кордоном або «буферною зоною» цивілізаційного простору між західною і російсько-євразійською цивілізаціями [6].

Зустрічі з лідерами Євросоюзу мали суто офіційний та ознайомчий характер, проте у Брюсселі відчули зміни, на яких акцентував увагу український президент. Насамперед йшлося про задекларований реалізм у європейсько-українських відносинах. Це «не євроромантизм – це европрагматизм» [4], – зауважив В.Ф.Янукович. І керів-

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

никам Єврокомісії та Європарламенту, і президентові Європейської ради та координаторові зовнішньої політики ЄС Президент України заявляв про бажання інтегруватися до Євросоюзу, хоча й акцентував увагу на намірах зближення з Росією.

Наступним етапом на шляху реалізації нової стратегії у двосторонніх взаємовідносинах став чотирнадцятий саміт Україна – ЄС (22 листопада 2010 р.), який, по суті, не виправдав очікувань держави і не став визначним. На саміті у Брюсселі лідери обох сторін обговорювали такі питання [10]:

- 1) Конституційні процеси в Україні. Сторона ЄС закликала українську владу здійснити конституційну реформу широким та всеохоплюючим способом у тісній співпраці з Венеціанською комісією Ради Європи.
- 2) Розвиток взаємовигідної співпраці Україна – ЄС. Було наголошено на важливості Угоди про асоціацію Україна – ЄС, підтверджено спільне зобов'язання щодо створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС з метою забезпечення поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, а також висловлено сподівання на якомога швидше завершення переговорів при збереженні якості та життєздатності Угоди про асоціацію.
- 3) Питання реформування України:
 - в економічній сфері – задля забезпечення швидкого відновлення зростання та конкурентоспроможності;
 - у політичній сфері – щоб забезпечити внутрішню стабільність України;

– у культурній сфері – для підтримання належного рівня суспільства.

Головний акцент робився на макроекономічній стабільності (зокрема виконанні угоди стенд-бай з Міжнародним валютним фондом та наданні макрофінансової допомоги з боку ЄС); на енергетичних питаннях; місцевих виборах 31 жовтня та рішенні Конституційного Суду; повазі до прав людини та принципів демократії; громадянському суспільстві, розвитку медіа та міжлюдських контактах.

- 4) Активна співпраця України в рамках ініціативи «Східне партнерство», яка включає співробітництво з країнами-учасницями цієї ініціативи, проведення самітів та зустрічей.
- 5) Підписання Плану дій щодо візової лібералізації для України. План дій визначає всі технічні умови, які має виконати Україна для забезпечення прогресу в напрямі запровадження безвізового режиму як довгострокової перспективи для короткотермінових поїздок громадян України. Передбачалось, що його реалізація розпочнеться одразу і підлягатиме систематичному моніторингу обома сторонами.
- 6) Підписання Україною Протоколу про входження до Енергетичного співтовариства, якому передувало ухвалення закону про принципи функціонування ринку природного газу. Реформи у рамках Договору про Енергетичне співтовариство відчутно зміцнять прозорість, конкурентоздатність та подальший розвиток енергетичного сектору. ЄС продовжить підтримувати Україну у підвищенні енерго-ефективності та використанні відновлюваних джерел енергії за допомогою впровадження необхідних реформ, покликаних модернізувати український

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

енергетичний сектор. Ці реформи мають відповідати зобов'язанням, взятим Україною у рамках Договору про Енергетичне співтовариство, та умовам спільної декларації з модернізації української газотранспортної системи, ухваленої у березні 2009 року під час міжнародної конференції між Україною та ЄС.

- 7) Питання регіонального характеру. Сторони обговорили міжнародні та регіональні питання, особливо у контексті відносин з Білоруссю, Росією, та врегулювання Придністровського конфлікту у Республіці Молдова. Оскільки Україна та ЄС є партнерами у вирішенні Придністровського конфлікту у форматі «5+2», сторони домовилися продовжувати тісну співпрацю, підкресливши, що поновлення перемовин у форматі «5+2» залишається їхньою спільною метою. Вони висловили сподівання, що прогрес з цього питання буде досягнуто під час майбутнього саміту ОБСЄ в Астані 1-2 грудня 2010 року. Також лідери домовилися посилювати співпрацю щодо боротьби проти піратства та збройного розбою у водах поблизу Сомалі. У цьому контексті ЄС привітав спільну участь України в операції військово-морських сил ЄС «Аталанта» та висловив сподівання, що Україна і надалі продовжуватиме співпрацювати з ЄС у цьому напрямі.

Чотирнадцятий саміт Україна – ЄС став фактичним «продовженням» першої зустрічі Президента України Віктора Януковича з європейськими лідерами у Брюсселі в березні 2010 року. Він закріпив співпрацю України з Європейським Співтовариством і надав снаги нашій державі і надалі йти шляхом євроінтеграції.

Незважаючи на всю інтенсивність, контакти нової влади з керівництвом ЄС не переросли в нову якість політико-дипломатичного діалогу.

Проте очевидно, що й для європейських країн Україна є бажаним партнером, і не лише з політичної точки зору, як важливий фактор формування системи колективної безпеки на континенті, а й з економічної – як великий споживчий ринок, джерело відносно дешевої робочої сили, як країна з невикористаним повною мірою інтелектуальним, науково-технічним і виробничим потенціалом [8, с.110].

Але прагнення України до європейської інтеграції, що перетворилося на магістральний напрям української зовнішньої політики, не зустрічає відповідної очікуваної реакції з боку країн-членів ЄС не лише внаслідок невіршеності в Україні багатьох проблем демократичної трансформації, а й тому, що в їхній позиції виявляються елементи певної індеферентності щодо перспектив входження України до європейських структур. Підтвердженням цього є те, що визначення самим ЄС місця України в Європі за останні роки практично не змінилося – вона багато в чому залишається для країн-учасниць цього союзу лише частиною колишнього пострадянського простору [8, с.111].

Висновки. Узагальнюючи, потрібно акцентувати увагу на тому, що реалізації євроінтеграційного курсу заважає низка внутрішніх та зовнішніх проблем. До зовнішніх можна віднести такі [5, с.48]:

- зосередженість ЄС на внутрішніх питаннях, пов'язаних з кардинальними трансформаціями, передбаченими Лісабонською угодою (зміни у структурі органів ЄС і механізмах прийняття рішень);

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

- негативний вплив на ситуацію в ЄС світової фінансово-економічної кризи;
- фактор Росії, яка активно намагається зберегти Україну у сфері свого впливу, зокрема залучити до економічних та військово-політичних об'єднань під її егідою (Митний союз, ОДКБ).

До внутрішніх проблем належать: неефективність соціально-економічних реформ та боротьби з корупцією, корозією судової системи, відчуження влади від суспільства, брак інституційного, кадрового та ресурсного забезпечення політики на європейському напрямі, згорання демократичних процесів.

Якщо процес європейської інтеграції і надалі успішно розвиватиметься, долаючи труднощі і перешкоди, то для свого логічного і природного завершення він має охопити дійсно всі країни Європи. Зрозуміло, що, зважаючи на економічне відставання України та ще малий досвід демократичного функціонування відкритої політичної системи, цей процес буде довготривалим і поступовим. Однак стратегічна мета тим і відрізняється від тактичної, що передбачає довготермінову перспективу. Європейський напрям є, як відомо, пріоритетним в нашій зовнішній політиці. Саме в інтересах України залишається:

- домагатися більшої інтеграції у європейські структури, оскільки саме тут знаходяться передові технології і більш прогресивні економічні відносини;
- констатувати відкритість ЄС для членства України, як і для будь-якої європейської держави, що визнає і поважає принципи свободи, демократії, поваги до прав людини і фундаментальних свобод, верховенства права;

- враховувати договірну практику ЄС з країнами Центральної Європи, а також наявність сучасних викликів і реалій розширеної Європи;
- запровадити етапність визначальних кроків інтеграції України до ЄС у ключових сферах відносин: політичній, економічній, енергетичній, правовій та ін. [7, с.636].
- спрямувати власну стратегію на розширення «вузьких» рамок політики сусідства, зокрема в межах сучасного переговорного процесу [7, с.631].

Список використаних джерел

- 1) Василенко С.Д. Європейський вибір України: Монографія / С.Д. Василенко. – О.: Видавінформ ОНМА, 2003. – 212 с.
- 2) Гальчинський А.С. Україна на перехресті геополітичних інтересів. – К.: Знання України, 2002. – 360 с.
- 3) Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан та перспективи: зб. наук. пр. – Ужгород: Ліра, 2008. – 374с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; вип.10).
- 4) Єреміца В. Президент Янукович у Брюсселі: «від євроромантизму – до європрагматизму», не забуваючи про Росію. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1971732.html>. Доступ – 01.03.2010 р.
- 5) Зовнішня політика / Національна безпека і оборона: журнал Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова. – 2011. – №3 (121). – 78с.
- 6) Зленко А. Україна у мінливому світі / А. Зленко // Дзеркало тижня. – 2009. – №31 (759).
- 7) Копійка В.В. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. / В.В.Копійка, Т.І.Шинкаренко; за ред. Л.В.Губерського. – К.: Знання, 2009. – 751 с.
- 8) Мадіссон В.В. Сучасна українська геополітика: навч. посіб. / В.В.Мадіссон, В.А.Шахов – К.: Либідь, 2003. – 176 с.

- 9) Михальченко М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич: Відродження, 2004. – 488 с.
- 10) Прес-реліз «Чотирнадцятий саміт ЄС – Україна. Спільна заява для преси» / Офіційний сайт посольства України в Японії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/japan/ua/22549.htm>

Н. Гомонай Новая стратегия украинско-евросоюзских взаимоотношений в контексте приоритетности евроинтеграционного курса государства после президентских выборов 2010 г.

В работе исследовано состояние, проблемы и перспективы реализации нового формата евроинтеграционных устремлений Украины после президентских выборов в 2010 г.. Системно рассмотрены основные внешние и внутренние факторы, которые формируют основы новой стратегии евроинтеграционной политики Украины.

Ключевые слова: геополитика, геополитическая стратегия, глобализация, евроинтеграция, Европейский Союз, устойчивое развитие, инициатива «Восточное партнёрство».

N. Comonaj. New strategy of relationship between Ukraine and EU in the context of priority of the European integration course of the state after presidential elections in 2010.

In the article the situation, problems and prospects of new format of Ukraine's European aspirations are investigated after the presidential elections in 2010. The major external and internal factors which form the foundations of a new strategy for European integration policy of Ukraine are considered in the article.

Key words: geopolitics, geopolitical strategy, globalization, European integration, European Union, sustainable development, the initiative "Eastern Partnership".

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ**

*І.ОСТАПЕНКО
Ю.КРУК
А.ІВАНОВ
А.БЕЗВЕРХНІЙ*

УДК 341(477)(498):327

І.ОСТАПЕНКО

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА ВЗАЄМОВІДНОСИН УКРАЇНИ З РУМУНІЄЮ

У статті досліджено нормативно-правову базу взаємовідносин України та Румунії, яка являє собою систему двосторонніх відносин.

***Ключові слова:** двосторонні відносини, міждержавні та міжурядові угоди.*

Питання договірної бази двосторонніх відносин України та Румунії є надзвичайно **актуальними**, оскільки ці країни тісно зв'язані спільним минулим, історією і мають багато невирішених питань з приводу кордонів та історичних територій, які вирішуються дипломатичним шляхом і по сьогоднішній день.

При дослідженні теми автор ставив перед собою такі **завдання:**

- вивчити минулий досвід двосторонніх відносин України та Румунії;
- висвітлити базові двосторонні документи, що регулюють українсько-румунські відносини;
- відстежити сучасний стан дипломатичних відносин та їх перспективи на майбутнє.

Зазначене питання певною мірою є досить дослідженим, але оскільки тема має динамічний характер, вона потребує постійної уваги та доповнень. Зокрема, тема висвітлена у підручнику Л.Д.Чекаленка «Зовнішня політика України», де висвітлено проблеми, пов'язані

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

зі становленням і розвитком зовнішньої політики України, що покликана формувати високий політичний, економічний та інформаційний імідж розвинутої європейської держави; у збірнику статей «Українсько – румунські відносини: історія і сучасність» (Ужгород – Satu Mare, 1999); окрім цього, добре досліджена проблематика кордонів України з країнами-сусідами такими авторами: В.Боечко, О.Ганжа і Б.Захарчук у виданні «Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан». Джерельною базою для вивчення зазначеного питання є офіційні двосторонні угоди, договори та меморандуми, укладені країнами, та їх проекти, що знаходяться у процесі підготовки до підписання.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Договірною-правова база двосторонніх відносин нараховує 20 документів міждержавного і міжурядового рівня та 25 документів міжвідомчого рівня. Слід зазначити, що українсько-румунські відносини набули досить динамічного характеру, підтвердженням чого є активна підготовка проектів угод та договорів, що готуються до підписання. Між державами і до теперішнього часу триває переговорний процес щодо 18 проектів двосторонніх договорів у різних сферах. Вже готові до підписання:

- Угода про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Румунії;
- Меморандум між Державною митною службою України та Національною митною адміністрацією Міністерства публічних фінансів Румунії щодо реалізації Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про взаємодопомогу в митних справах.

На завершальній стадії погодження перебуває проєкт Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про взаємну охорону інформації з обмеженим доступом (текст Угоди узгоджено на відповідних консультаціях 14-16 квітня 2010 р. у м. Київ, де українська сторона завершила необхідні внутрішньодержавні процедури). Поряд з ними є підписані українсько-румунські двосторонні угоди, які не набули чинності, а саме:

- Угода між Урядом України та Урядом Румунії про сприяння та взаємний захист інвестицій, підписана 23.02.1995 р. (ратифікована Парламентом Румунії 09.06.1995 р., не ратифікована Верховною Радою України) [2].

Базові двосторонні документи, що регулюють українсько-румунські відносини.

Після того, як Румунія визнала незалежність України 8 січня 1992 р., вже 1 лютого було встановлено дипломатичні відносини.

До основних двосторонніх документів належать:

- Консульська конвенція між Україною та Румунією; була підписана 3 вересня 1992 р. (набула чинності 14.03.1995 р.) [1].
- Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією; був підписаний у Констанці 2 червня 1997 р. (Верховна Рада України ратифікувала Договір 17 липня 1997 р., Парламент Румунії – 14 липня 1997 р.);
- Договір між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань; був підписаний 17 червня 2003 р.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

(ратифікований ВРУ 12 травня 2004 р., Парламентом Румунії – 5 квітня 2004 р.).

Серед базових двосторонніх документів, які є договірно-правовою базою українсько-румунських відносин, слід відзначити Консульську конвенцію між Україною та Румунією, яка була підписана 3 вересня 1992 року. Згідно з нею Україна і Румунія, керуючись бажанням розвивати їх консульські зносини, сприяти захисту прав і інтересів цих двох країн, а також їх громадян, зміцненню відносин дружби і співробітництва між сторонами, на розвиток положень Віденської конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 року вирішили укласти зазначену Консульську конвенцію і домовилися про наступне:

- Консульська установа може бути заснована на території держави перебування лише за згодою цієї держави (ст.2).
- Місцезнаходження консульської установи, її клас та межі консульського округу, а також будь-які зміни, що стосуються цього, визначаються тільки за домовленістю між акредитуючою державою і державою перебування (ст.2).
- Компетентні власті держави перебування повідомляють консульську устанovu про необхідність встановлення опіки або піклування над громадянином, включно над неповнолітнім, акредитуючої держави в консульському окрузі, який неправоздатний або має обмежену дієздатність, щоб діяти від власного імені (ст.14).
- Консульська посадова особа має право передавати судові та позасудові акти, якщо це дозволено законами та регламентами держави перебування. Якщо між акредитуючою державою та державою

перебування діють інші угоди, слід застосовувати їх положення (ст.21).

Окрім цього, в Конвенції розглядаються основні консульські функції та їх загальні положення, пільги консульської установи і працівників консульської установи та інші привілеї та іmunітети тощо[7].

Слід відзначити, що надзвичайно важливим договором, по мірі розвитку двосторонніх відносин, є підписаний 2 червня 1997 р. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією, робота над яким продовжувалась тривалий час і підписанню якого передувало 11 двосторонніх консультацій. Через кілька місяців він був ратифікований парламентом України. Цей Договір заклав правовий фундамент розвитку двосторонніх відносин.

Окрім традиційних пунктів, притаманних договорам такого рівня, він містив і специфічні пункти. Так, країни підтвердили «непорушний існуючий кордон між Україною і Румунією», зобов'язалися утримуватись від будь-яких територіальних претензій. Румунія домоглась протекції для національних меншин (румунів) в Україні, зокрема внаслідок створення єврорегіонів.

Україна та Румунія, далі "Договірні Сторони",

- будучи впевненими в тому, що добросусідство, взаємна повага та співробітництво між двома державами відповідають фундаментальним інтересам їх народів,
- усвідомлюючи спільний стратегічний інтерес у зміцненні незалежності, суверенітету, територіальної цілісності і стабільності кожної з них,
- вітаючи позитивні історичні зміни в Європі та будучи впевненими спільним прагненням до

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

єдиної Європи - континенту миру, безпеки та співробітництва,

- керуючись цілями та принципами Статуту ООН та виходячи з верховенства загальноновизнаних норм міжнародного права,
- будучи переконаними у необхідності здійснення обома Договірними Сторонами спрямованої у майбутнє активної політики порозуміння і злагоди, добросусідства і партнерства, і враховуючи потенціал обох країн та їхні можливості для розвитку взаємовигідного двостороннього співробітництва, домовились про наступне:
 - Договірні Сторони згідно з принципами і нормами міжнародного права та принципами Гельсінського Заключного Акта підтверджують як непорушний існуючий між ними кордон і тому утримуватимуться тепер і в майбутньому від будь-яких зазіхань на цей кордон, а також від будь-яких вимог чи дій, спрямованих на загарбання і узурпацію частини чи всієї території іншої Договірної Сторони (ст.2).
 - Договірні Сторони, визначаючи неподільний характер європейської безпеки, співробітничатимуть з метою побудови єдиної Європи, яку складатимуть миролюбні, демократичні та незалежні держави. Відповідно до їхніх міжнародних зобов'язань вони сприятимуть проведенню політики співробітництва та добросусідства, зміцненню стабільності, миру та безпеки в їх регіоні і на континенті (ст.4).
 - Договірні Сторони зміцнюватимуть та розширюватимуть співробітництво в рамках між-

народних організацій, включаючи регіональні та субрегіональні. Вони підтримуватимуть одна одну в їхніх зусиллях, спрямованих на інтеграцію в європейські та євроатлантичні структури (ст.5).

- Договірні Сторони відповідно до положень Європейської Рамкової Конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями заохочуватимуть і підтримуватимуть безпосередні контакти та взаємовигідне співробітництво між адміністративно-територіальними одиницями України і Румунії, зокрема у прикордонних зонах. Вони також сприятимуть співробітництву між адміністративно-територіальними одиницями обох держав в рамках існуючих, а також новостворюваних єврорегіонів “Верхній Прут” і “Нижній Дунай”, до участі в яких можуть запрошуватися адміністративно-територіальні одиниці інших зацікавлених держав. Договірні Сторони діятимуть в напрямку включення цього співробітництва в рамки відповідної діяльності європейських інституцій (ст.8)[3].

Переговорний процес щодо Договору між Україною і Румунією про режим українсько-румунського державного кордону є тривалим та непростим. Як відомо, 2 червня 1997 р. на курорті «Нептун» поблизу Констанци Президент України Л.Кучма і Президент Румунії Е.Константинеску підписали міждержавний договір про дружбу, співробітництво та добросусідство. У договорі вказано, що сторони не мають одна до одної територіальних претензій. Закінчилися суперечки

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

тривалістю у 80 років щодо українсько-румунського кордону. Політичні діячі, які представляють обидва народи, оголосили територіальну проблему вичерпаною.

Історики одержали можливість вивчати територіальне протистояння з розв'язаними руками, об'єктивно і неупереджено. Раніше вони формулювали свої висновки з оглядкою на політиків, щоб не зашкодити, як вважалося, національним інтересам. Тепер вони більш уважно прислухатимуться до аргументів іншої сторони.

...Події почали розгортатися в рамках Російської революції. Бессарабський представницький орган Сфатул Церій (Рада краю) 2(15) грудня 1917 р. проголосив утворення Молдавської Народної Республіки. Вона утворювалася як федеративна частина вже не існуючої після жовтневого перевороту у Петрограді Російської демократичної республіки. Ця ініціатива молдавських політичних партій зустріла схвалення Центральної Ради, яка менш ніж за місяць до того проголосила Українську Народну Республіку[11].

Керівники УРСР наполягали на поділі території строго за етнографічною ознакою. В Аккерманському повіті налічувалося 368 тис. чоловік, з них 19,6% - молдован, 39% - українців та росіян, 43% - болгар, німців, гагаузів і євреїв. В Ізмаїльському повіті проживало 256 тис. чоловік, з них 32% - молдован, 34,7% - українців та росіян, 33,3% - болгар, гагаузів та інших національностей. У Молдавській АРСР налічувалося за переписом 1939 р. 572 тис. чоловік, з них 30% - молдаван, 57% - українців і 13% - інших національностей. Звідси робили висновок, що до України треба приєднати північний та два південних повіти Бессарабії у повному складі, а також сім районів МАРСР з переважно українським населенням[13].

Передача Бессарабії і Північної Буковини Радянському Союзу була стовідсотково легітимізована Паризьким мирним договором. Румунія в лютому 1947 р. змушена була укласти його з Об'єднаними Націями, які одержали перемогу у війні. Паризький мирний договір становить ланку в цілісній системі післявоєнного європейського устрою, непорушність якого закріплена Гельсінськими угодами.

Співробітництво та взаємна допомога з прикордонних питань та двосторонньої Угоди про делімітацію континентального шельфу та виключних економічних зон України і Румунії в Чорному морі триває з 19 січня 1998 року. За цей час було проведено 24 раунди переговорів. Проте протягом 19 раундів основна увага сторін була зосереджена на узгодженні положень Договору про режим українсько-румунського державного кордону, і лише на останніх п'яти раундах, які відбулися після підписання цього Договору 17 червня 2003 року, сторони повністю зосередилися на питанні делімітації морських просторів[5].

Згідно з цим договором, Україна та Румунія,

- бажаючи розвивати дружні відносини в інтересах обох держав та їхніх народів,
- виходячи з принципів суверенної рівності, територіальної цілісності, недоторканності існуючих державних кордонів та взаємної поваги,
- бажаючи розвивати відносини співробітництва на основі принципів та положень, що містяться у Договорі про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією і додатковій Угоді до нього у формі обміну листами між міністрами закордонних справ України та

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Румунії, підписаних у м. Констанца 2 червня 1997 року,

– враховуючи положення внутрішнього законодавства Договірних Сторін з питань державного кордону, а також норми і принципи міжнародного права у відповідній галузі, домовились про наступне:

- Державний кордон на місцевості позначено прикордонними знаками. Характеристики кожного прикордонного знака та його положення щодо лінії кордону визначено документами демаркації і перевірки, документами щодо стикових прикордонних знаків та іншими документами, які будуть укладатися в подальшому (ст.2).
- На сухопутних ділянках державного кордону встановлюється прикордонна просіка шириною 10 метрів – по 5 метрів від лінії кордону в обидва боки, яка повинна бути очищена від рослинності. На цій просіці забороняється зведення споруд та будівель, крім тих, що призначені для охорони державного кордону (ст.3).

Утримання прикордонних знаків здійснюється Договірними Сторонами таким чином:

а) Українська Сторона утримує прикордонні стовпи та створні знаки на своїй території, а також буї, віхи та полігонометричні стовпчики парної нумерації, які встановлені на лінії державного кордону;

б) Румунська Сторона утримує прикордонні стовпи та створні знаки на своїй території, а також буї, віхи та полігонометричні стовпчики непарної нумерації, які встановлені на лінії державного кордону (ст.5).

Утримання стикових прикордонних знаків здійснюється на підставі окремих угод між:

- урядами України, Румунії і Угорської Республіки;
- урядами України, Румунії і Республіки Молдова (ст.5).

Договірні Сторони зобов'язуються дотримуватися форми, розмірів, кольору та місць розташування прикордонних знаків відповідно до положень, які випливають з документів демаркації державного кордону.

Кожна Договірна Сторона дипломатичним шляхом інформує іншу Договірну Сторону про забарвлення прикордонних стовпів, які встановлено на її території, а також про національну символіку на цих стовпах (ст.5)[6].

Відповідно до ст. 21 Договору між Україною і Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань та постанови Кабінету Міністрів України від 5.10.04 №1312 створено міжурядову постійно діючу Змішану українсько-румунську прикордонну комісію. З 2005 року було розпочато практичні роботи безпосередньо на державному кордоні, а саме:

- 16 серпня 2006 року спільно з румунською стороною поновлено прикордонний знак 1438 (буй)), а 24 вересня 2008 року встановлено прикордонний знак 1440 у точці стику територіальних морів України і Румунії.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

- 20-22 травня 2008 року в м. Мукачеві відбулася робоча зустріч технічних експертів Змішаної українсько-румунської прикордонної комісії з метою аналізу виконаних робіт з перевірки українсько-румунського державного кордону та вирішення поточних питань.
- 27 червня 2008 року спільною українсько-румунською робочою групою встановлено додаткові прикордонні знаки 1438а та 1438б, що дало змогу закріпити проходження на місцевості лінії державного кордону, відповідно до підсумкових делімітаційних документів проходження радянсько-румунського державного кордону 1949 року.

Питання щодо розмежування виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України та Румунії у Чорному морі було розв'язане за рахунок рішення Міжнародного суду ООН у справі щодо делімітації морських просторів у Чорному морі, в результаті якого:

- визначено координати точок лінії розмежування В(М)ЕЗ та континентального шельфу України та Румунії у Чорному морі;
- визначено статус о.Зміїний – як острова, але, оскільки він віддалений від материкової території, не враховано його вплив на формування лінії розмежування;
- підтверджено належність о. Зміїний Україні та існування територіального моря України (12 морських миль) навколо нього;
- визначено, що острів Зміїний не дає підстав для поширення В(М)ЕЗ України за межі, визначені

встановленою Міжнародним судом серединної лінії;

- Державна прикордонна служба України охорону В(М)ЕЗ України в районі о. Зміїний здійснює по лінії, визначеній Указом Президента України від 05.10.09. № 801/2009[4].

Українсько-румунські відносини можуть вийти на якісно новий, європейський рівень. Принаймні саме в такому розвитку подій переконають атмосфера та результати останніх зустрічей керівників обох держав.

Швидке потепління відносин стало досить несподіваним для спостерігачів в обох країнах, які ще зовсім недавно перебували у стані своєрідної „холодної війни”. Слід нагадати, що Україна і Румунія увійшли в ХХІ століття із значним багажем невирішених проблем та взаємних претензій. Це донедавна тримало в напрузі не тільки українців і румунів, але й час від часу привертало увагу міжнародної спільноти. Передусім це стосується суперечностей щодо статусу острова Зміїний і порядку делімітації континентального шельфу та виключних економічних зон у Чорному морі, оцінки рівня задоволення прав і свобод своїх земляків відповідно в Румунії та Україні, економічних і екологічних наслідків відновлення Україною судноплавного каналу у гирлі Дунаю, румунських інвестицій, вкладених у Криворізький гірничо-збагачувальний комбінат окислених руд.

З означених причин відносини між Україною і Румунією постійно перебували в полі зору політологів. Серед найзмістовніших за фактичним матеріалом можна назвати праці таких науковців, як С.Віднянський, О.Маначинський, С.Кульчицький, Т.Кияк, А.Попок, Л.Чекаленко. До цієї тематики зверталися й вітчизняні

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

ЗМІ, зокрема газети „Дзеркало тижня”, „День” та інші. У зазначених публікаціях українсько-румунські взаємини висвітлювалися в історичній ретроспективі станом на середину – кінець минулого століття.

У контексті перелічених чинників відбулася низка знакових подій. Перша у їх списку – візит міністра закордонних справ Румунії Міхая Резвана Унгуряна до України в березні 2005 року. Після його консультацій з керівником МЗС України Б. Тарасюком було досягнуто домовленості про розблокування переговорного процесу з найважливіших питань двосторонніх відносин. Іншою важливою подією стала науково-практична конференція „Перспективи розвитку українсько-румунських відносин”, організована й проведена Національним інститутом проблем міжнародної безпеки при РНБО України під егідою Фонду Ф. Еберта 1 квітня 2005 року в Києві. Представники дипломатичного корпусу, провідних наукових установ, недержавних інституцій з Румунії і України чи не вперше за останній період обмінялися відвертими оцінками стану відносин, поглядами на причини та характер протиріч, накреслили шляхи їх вирішення[10].

Надзвичайно плідним був візит Президента України Віктора Ющенка до Румунії 21 квітня 2005 року. За результатами переговорів сторони підписали політичну декларацію, в якій заявили про готовність до поліпшення співпраці двох держав. У цьому документі зазначається, що обидві країни переконані в необхідності зміцнювати взаємну довіру та поліпшувати політичний клімат між Києвом і Бухарестом. Відносини країн розвиватимуться в новій прагматичній європейській перспективі, а їхні лідери вестимуть відкритий діалог щодо врегулювання невирішених „чутливих” проблем і налаштовані на їх

розв'язання згідно з вимогами міжнародного права і законодавства обох держав.

Лідери України і Румунії вирішили створити на рівні президентів двосторонню комісію, що складатиметься з трьох підкомісій. Вони працюватимуть над проблемами судноплавного каналу Дунай – Чорне море, нацменшин, питаннями делімітації континентального шельфу і виняткових економічних зон у Чорному морі, а також врегулювання придністровського конфлікту.

У аналітиків з'явилися усі підстави говорити про певний прорив у всьому форматі проблематики двосторонніх відносин. Зокрема сторони погодилися відновити переговори щодо делімітації континентального шельфу і виключних економічних зон. Більше того, Румунія пообіцяла відкликати свій позов до Міжнародного суду в Гаазі. На прес-конференції румунський президент підтвердив, що під час переговорів з В. Ющенком було знайдено „новий вихід із цього питання”. Він зазначив, що, оскільки зазначену проблему неможливо вирішити в Міжнародному суді до кінця 2005 року, то сторони розраховують впоратися з нею на той час власними зусиллями.

Динаміку розвитку українсько-румунських відносин можна спостерігати за укладеними міждержавними та міжурядовими угодами, які підкріплюють ці відносини, а саме [8]:

- 30.11.1992 р. – Угода про співробітництво в галузі культури, науки і освіти між Урядом України та Урядом Румунії.
- 20.04.1994 р. – Угода між Урядом України та Урядом Румунії про торговельно-економічне і науково-технічне співробітництво.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

- 16.03.1995 р. – Консульська конвенція між Україною і Румунією.
- 14.11.1996 р. – Угода між Урядом України та Урядом Румунії про спрощений порядок перетинання спільного державного кордону громадянами, які проживають у прикордонних районах і повітах.
- 07.04.2000 р. – Договір між Урядом України та Урядом Румунії про співробітництво в сфері науки та технологій.
- 23.12.2001 р. – Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про взаємодопомогу в митних справах.
- 26.11.2006 р. – Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Румунії про пункти пропуску через українсько-румунський державний кордон.
- 17.01.2007 р. – Протокол між Кабінетом Міністрів України і Урядом Румунії про внесення змін та доповнень до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про умови взаємних поїздок громадян, підписаної в Києві 19.12.03 р. та інші.

Очевидно, що для утримання позитивної динаміки, котра з'явилась останнім часом у відносинах між двома країнами, необхідно зробити правильні висновки з попередніх прорахунків, аби не припуститися їх у майбутньому. Адже хоча попередній етап взаємодії також не обходився без діалогу на найвищому рівні, помітних успіхів у вирішенні проблемних питань не спостерігалось. Для прикладу, ще 1997 року було досягнуто домовленості вирішити питання делімітації морських просторів за два роки, але справа не зрушила з мертвої точки аж до початку 2005 року.

Перешкодою для реалізації укладених угод і домовленостей були такі чинники:

- Тональність у відносинах весь час задавала одна сторона – румунська. На жаль, ця тональність, особливо на початковому етапі, у багатьох випадках визначалась виключно власним баченням проблематики.
- Українсько-румунський політичний діалог спирався лише на зусилля президентів країн в межах регіонального співробітництва. Він не збагачувався співпрацею на рівні урядів, міністерств, парламентарів, політичних партій.
- Позитивна динаміка у розвитку українсько-румунських відносин час від часу втрачалася. Ініціатива формування дипломатичного клімату переходила до політичних сил, не налаштованих на нормалізацію відносин.
- Визначальну роль у досягненні двосторонніх угод відігравали переважно зовнішні, а не внутрішні чинники, що призводило до деформації розуміння суспільством укладених угод, сприйняття їх як вимушених.
- Недостатня інформаційна відкритість власних проєктів, результатів промислової діяльності у районах перетину економічних інтересів призводила до нагнітання підозри, формування джерел напруги і нестабільності в регіоні.
- Можливості неурядових організацій фактично не використовувались, співпраця між науковими, аналітичними інституціями була декларативною[8].

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Політичне потепління, яке спостерігається останнім часом, дає підстави для втішних прогнозів. Але для того, щоб синхронізувати швидкість налагодження партнерства на рівні керівників держав та суспільства, варто замислитися над такими заходами.

Кожна з країн повинна не тільки декларувати готовність до стратегічного партнерства, але й реалізувати взяті зобов'язання, доводити свою готовність та здатність керуватися цінностями і принципами євроатлантичних організацій, повноправними членами яких вони хочуть стати. У обох країн однакові вектори зовнішньої політики, але з об'єктивних та суб'єктивних причин швидкість інтеграційних процесів різна. Зрештою, їх несхильність досягати компромісу шкодить іміджу і Україні, і Румунії.

Висновки. Українсько-румунські стосунки потребують переосмислення, наповнення новим змістом. Умовно цей процес можна назвати виробленням нової політики стосовно старих сусідів. Успіх тут не в останню чергу визначатиметься доланням негативних стереотипів на рівні різних верств суспільства.

Необхідно підкреслити, що на даний момент залишається необговореною низка питань змістового характеру, остаточне вирішення яких могло б сприяти пошуку взаємоприйняттого компромісу на експертному рівні. Зокрема, делегації ще не здійснювали роботи з топографічними і навігаційними морськими картами, не завершили узгодження методики розмежування морських просторів, провели лише попередній обмін інформацією щодо покладів корисних копалин у районі делімітації та не узгодили належним чином вихідні геодезичні дані.

Зрештою, все залежатиме від того, наскільки керівники держав, політики, науковці будуть послідовними у дотриманні курсу на добросусідство і партнерство. Очевидно, що ця справа потребуватиме неабияких зусиль. Найбільша складність буде в тому, щоб конкретними діями переконати суспільство, що це не чергова PR-акція, а новий етап відносин.

Список використаних джерел

- 1) Договірно-правова база українсько-румунських двосторонніх відносин - http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/ugodi_z_ukrain/?country=rom
- 2) Стан договірно-правової бази України в Румунії <http://www.mfa.gov.ua/romania/ua/24408.htm#top>
- 3) Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією - http://zakon.nau.ua/doc/?code=642_003
- 4) Стан договірно-правового оформлення державного кордону України з країнами-членами ЄС – http://www.rvu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72403&cat_id=44312
- 5) Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України – http://pidruchniki.com.ua/10611207/politologiya/z_vistupu_prezidenta_ukrayini_ekonomichnomu_forumi_ukrayina_polscha
- 6) Договір між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань – http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=642_022
- 7) Консульська Конвенція між Україною і Румунією -http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=642_007
- 8) Міждержавні та міжурядові договори між Україною та Румунією - http://www.ukrexport.gov.ua/ukrugodi_z_ukrain/?country=rom
- 9) Українсько-румунські відносини (1991-2008) - <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=460453>

- 10) Мельничук І. Проблема паспортизації в Румунії українського населення: сучасні реалії та можливі наслідки розвитку подій - http://globalization.su/planet_in_changes/politic/content/1279908397.html
- 11) Українсько – румунські відносини: історія та сучасність. – С. 429-434.
- 12) Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. Тернопіль, 1996. – С. 120.
- 13) Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. – С. 74-75.

В статті досліджено нормативно-правову базу взаємодій України та Румунії, яка є основою для двосторонніх відносин.

Ключевые слова: *двусторонні відносини, міждержавні та міжурядові угоди.*

The article examines the legal basis of relations between Ukraine and Romania, which is the foundation of bilateral relations.

Keywords: *bilateral relations, international and intergovernmental agreements.*

УДК 341

Ю.КРУК

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНСЬКОМУ І МІЖНАРОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

У статті зроблена спроба проаналізувати юридичний зміст права на найвищий досяжний рівень здоров'я. Проаналізовано основні детермінанти охорони здоров'я, відповідні права, свободи та обов'язки людини та громадянина, а також загальні принципи права через положення міжнародних документів та нормативно-правових актів України.

Автор робить висновок стосовно відповідності положень українського законодавства нормам міжнародного та європейського права в частині юридичного змісту права на найвищий досяжний рівень охорони здоров'я.

Ключові слова: *право на найвищий досяжний рівень здоров'я, Всесвітня організація охорони здоров'я, Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав.*

Право на охорону здоров'я є одним із визначальних природних прав людини, що передбачає можливість користуватися державними засобами, спрямованими на збереження, зміцнення, профілактику та відновлення фізичного і психічного стану здоров'я людини.

Це право проголошене у міжнародно-правових актах і віднесене до групи економічних, соціальних і культурних прав. Право на охорону здоров'я стало невід'ємною складовою комплексу прав людини, що

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

визначаються практично у всіх країнах, навіть у тих, де формально не зафіксоване. У багатьох країнах право на охорону здоров'я стало частиною внутрішньодержавного права, закріплене в основних правових актах, створюються широкі можливості для його реалізації відповідно до міжнародних стандартів. Право людини на охорону здоров'я є складовою як публічно-правових, так і приватно-правових відносин. Норми, які регулюють, охороняють і захищають це право, закріплюються практично у всіх його галузях [14, с.89].

Захист цього права завжди знаходиться в полі постійної уваги з боку держави, адже проблеми охорони здоров'я є акцентом кожного дня і мають особливу значущість в умовах дедалі більшого зростання глобальних загроз та проблем людства. Статистичні дані щодо стану здоров'я населення у світі вражають. Так, дитяча смертність становить 12 мільйонів випадків смертей у рік, половина з яких через недоїдання і велику кількість хвороб, що легко попередити. Кількість випадків захворювання на такі хвороби, як малярія і туберкульоз, постійно збільшується. Разом з тим з'являються нові захворювання, як, наприклад, ВІЛ / СНІД тощо. Особливо складна ситуація в країнах з низьким рівнем доходів населення, що породжує недоступність медичних послуг, неналежним харчуванням або недоїданням, поганими житловими і побутовими умовами, а також відсутність механізмів і засобів для захисту прав і свобод.

Упродовж останніх років в юридичній літературі питанню права на охорону здоров'я і його регулюванню відповідно до національного законодавства приділено значну увагу. Вагомий внесок у розвиток теорії і можливості практичного захисту права на охорону здоров'я

зробили українські вчені-практики А.Євстигнєєв, А.Му-канова, І.Сенюта, Н.Козаренко, Т.Бордуніс та інші.

На рівні міжнародних та регіональних організацій та об'єднань право на охорону здоров'я давно визнане і закріплене. Національні конституції теж містять положення про право на охорону здоров'я. Тим не менше, зважаючи на існуючі в Україні та в світі проблеми ефективності функціонування інституту прав людини і громадянина, рівень дотримання та захисту цього права є недостатнім, що ще більше ускладнюється, зважаючи на існуючі та дедалі зростаючі проблеми в галузі охорони здоров'я, а також економічне та екологічне становище держави [14, с.52].

Зазначена проблема спричинена, зокрема, недостатньою увагою з боку держави та малоефективністю механізмів і інструментів захисту права на охорону здоров'я. Одним з визначальних аспектів такого захисту має бути правильний юридичний зміст права.

Текст Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі по тексту – ВООЗ) визначає, що «мати найвищий досяжний рівень здоров'я є одним з основних прав кожної людини незалежно від раси, релігії, політичних переконань, економічного чи соціального становища».

Найбільш комплексно зміст права на охорону здоров'я визначений як право на найвищий досяжний рівень охорони здоров'я, адже здоров'я не є самостійним елементом і невіддільне від соціальних умов людської життєдіяльності. Таке визначення міститься в ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (далі по тексту – МПЕСКП): «1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

2. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для:

- забезпечення скорочення мертвонароджуваності та дитячої смертності і здорового розвитку дитини;
- поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці в промисловості;
- запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними;
- створення умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби» [3].

Розширений підхід відображено також у Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації (п. є ст.11 і ст. 12) та Конвенції ООН про права дитини (ст. 24). Так, остання проголошує «право на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я і засобами лікування хвороб та відновлення здоров'я»[3, с.211].

Текст статті 25 Загальної декларації прав людини наголошує на тому, що «кожна людина має право на такий рівень життя, що є достатнім для забезпечення здоров'я, добробуту її самої та її сім'ї, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд і необхідне соціальне обслуговування; вона має право на безпеку в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати таких засобів до існування з незалежних від неї обставин» [2], що теж більш повно відображає зміст права на охорону здоров'я, адже недопустимо розглядати це право лише як право бути здоровим.

Право на здоров'я означає, що уряди повинні забезпечувати умови, за яких кожна людина повинна мати найвищий досяжний рівень здоров'я. Такі умови

включають забезпечення наявності медичних послуг, здорових і безпечних умов праці, належного житла та поживної їжі.

З метою роз'яснення та практичної реалізації права на охорону здоров'я Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав (далі по тексту – Комітет), який здійснює моніторинг дотримання МПЕСКП, прийняв у 2000 році Загальний коментар про право на охорону здоров'я.

У Загальному коментарі встановлюється, що право на здоров'я охоплює не тільки своєчасне та належне надання медичної допомоги, а й вихідні детермінанти здоров'я, наприклад доступ до безпечних продуктів харчування та житла, здорових виробничих і екологічних умов, доступ до освіти та інформації в області охорони здоров'я, у тому числі про сексуальне і репродуктивне здоров'я.

Комітет визначив, що право на охорону здоров'я містить чотири елементи:

1. Наявність. Мова йде про функціонуючі установи охорони здоров'я та медичної допомоги, товари і послуги, а також програми, які повинні бути наявні в достатній кількості.

2. Доступність. Йдеться про загальнодоступні медичні заклади, товари і послуги в межах юрисдикції держави-учасника. Причому доступність передбачає такі чотири виміри:

- відсутність дискримінації;
- фізична доступність;
- економічна доступність (доступність за ціною);
- доступність інформації.

3. Прийнятність. Всі медичні заклади, товари і послуги повинні відрізнятися дотриманням медичної

етики, культурною доречністю, а також урахуванням гендерного фактора і вікових потреб.

4. Якість. Медичні заклади, товари і послуги повинні бути відповідні в науковому та медичному відношенні і мати високу якість [13].

Що стосується загальних принципів права, які є обов'язковими елементами юридичного змісту права на охорону здоров'я, то тут потрібно вказати на принцип поваги до гідності та принцип недискримінації. Так, повага до гідності, властива людині, визнається в преамбулі Загальної декларації прав людини. Вона є основою свободи, справедливості і миру і відповідно основним принципом всіх прав людини. Гідність людини також є центральним елементом права на здоров'я, тим самим забезпечуючи не тільки право на охорону здоров'я, а й повагу до свободи, відсутність дискримінації, право на здорове навколишнє середовище, право на харчування, житло та освіту. Кожна людина має право на гідність, яке повинна дотримуватися незалежно від раси, мови, соціального та економічного рівня.

Що стосується принципу недискримінації, який передбачений в першу чергу в ст. 2 Загальної декларації прав людини, то він говорить: «Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, без розрізнення за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, думки, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового, станового або іншого становища». Визнання цього принципу надзвичайно важливо в контексті захисту охорони здоров'я, адже дуже часто ставлення до пацієнтів є різним з причин расової належності, майнових статків пацієнтів, а також статі.

Зміст зазначеного права покладає певні зобов'язання на державу, а саме:

- Дотримуватись обов'язоку не перешкоджати користуванню правом на здоров'я.
- Захищати, тобто забезпечити, щоб треті сторони (суб'єкти, які не є державами) не зазіхали на користування правом на здоров'я.
- Виконувати за рахунок вжиття відповідних заходів з реалізації права на здоров'я.

Крім того, право на здоров'я має також «сутнісний зміст», під яким мається на увазі мінімальний необхідний рівень цього права. Хоча цей рівень неможливо визначити абстрактно, оскільки це має вирішуватись на національному рівні, однак можна визначити ключові елементи, що покликані допомогти у процесі встановлення пріоритетів. Такими є: необхідна первинна медико-санітарна допомога; мінімальна необхідна і поживна їжа; санітарія; безпечна питна вода та основні лікарські засоби. Важливе значення має прийняття та здійснення національної стратегії та плану дій у галузі суспільної охорони здоров'я, які повинні задовольняти потреби всього населення в цій галузі, бути розробленими та періодично переглядатися на основі спільного і прозорого процесу, містити показники і вихідні дані, за допомогою яких можна здійснювати ретельний моніторинг за прогресом і приділяти особливу увагу всім вразливим групам населення.

Питання охорони здоров'я в Україні на законодавчому рівні регулюється Конституцією України, Законом України «Основи законодавства про охорону здоров'я», указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, нормативними наказами Міністерства

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

охорони здоров'я України, а також відповідними національними і державними, комплексними і цільовими програмами з актуальних проблем охорони здоров'я. Сучасна правова система України як члена міжнародної спільноти, в тому числі як держави-члена Ради Європи, функціонує у специфічних політичних і соціально-економічних умовах, що потребує належної адаптації законодавства. Наявна застарілість нормативно-правових актів у сфері охорони здоров'я, їх декларативність і неузгодженість між собою та іншими правовими актами ускладнює ефективність реалізації та захисту права людини на охорону здоров'я, а також створює перешкоди для міждержавного співробітництва. Загалом національне законодавство України дозволяє окреслити близько сорока складових права на охорону здоров'я, таких, як: право на життя; право на життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини; право на медичну допомогу; право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; право на безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; право на медичну інформацію; право на медичну таємницю; право на донорство крові та її компонентів; право на трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів як на спеціальний метод лікування; право на відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди тощо [9; 10; 11].

Кожна галузь законодавства підходить до вирішення проблеми забезпечення конституційного права на охорону здоров'я відповідно до свого правового регулювання, що слугує гарантією повного і всебічного його забезпечення [14, с.124-125].

Тим не менше, обсяг прав і існуючий стан захисту права на охорону здоров'я не відповідає тому юридичному змісту, що містить у собі право на найвищий досяжний рівень охорони здоров'я і який описаний вище. Тому вважаємо за доцільне закріпити на законодавчому рівні право на найвищий досяжний рівень охорони здоров'я як основний підхід і сприяти забезпеченню цього права у світлі всіх структурних складових, вихідних детермінантів, принципів та обов'язків держави. Такий підхід до права на охорону здоров'я має стати пріоритетним напрямом утвердження соціальної справедливості у нашій державі, удосконалення вітчизняної системи охорони здоров'я, піднесення рівня медичного обслуговування населення до рівня цивілізованих країн.

Отже, сучасний стан суспільних відносин відзначається істотним зростанням ролі і значення здоров'я у шкалі особистих і соціальних цінностей людини, що відповідно породжує необхідність створення для громадян можливостей реалізації цього права. Охорона здоров'я, поряд з обороною країни, національною безпекою, вихованням та освітою дітей і молоді, соціальним захистом старих і немічних, належить до основних завдань і функцій держав, нехтувати якими недопустимо. Юридичний зміст цього права, яке правильно формулювати як права на найвищий досяжний рівень здоров'я, доволі широкий і охоплює відповідні суміжні права, загальні принципи права та обов'язки щодо забезпечення такого рівня.

Право на охорону здоров'я охоплює норми щодо становища людини у сфері праці і побуту, виховання, соціального захисту і має на меті створити передумови для поліпшення якості життя через підвищення добробуту і зміцнення фізичного й психологічного здоров'я. До нього входять різні за характером і конкретним

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

юридичним наповненням права з чітко вираженим соціально-економічним змістом. В основі соціально-економічного змісту права на охорону здоров'я лежить зв'язок з відносинами власності та іншими важливими компонентами суспільного устрою держави.

Право на найвищий досяжний рівень здоров'я включає в себе відповідні стандарти для задоволення потреб у сфері охорони здоров'я і всі засоби для їх реалізації, тобто засоби, що використовуються державою для перерозподілу ресурсів з метою забезпечення охорони здоров'я, а також повагу принципів недискримінації і справедливості в наданні такої допомоги. З іншого боку, це поняття охоплює профілактику охорони здоров'я, освіту і навчання в цій галузі, охорону навколишнього середовища та забезпечення інших прав людини (право на харчування, житло, тощо).

Список використаних джерел

- 1) Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я від 22.07.1946. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599. – Дата відвідування: 13.03.2012.
- 2) Загальна декларація ООН прав людини від 10.12.1948. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015. – Дата відвідування: 13.03.2012.
- 3) Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989. - Зібрання чинних міжнародних договорів України, 1990 р., № 1. – С. 205.
- 4) Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. - Бібліотечка голови профспілкового комітету, 2005 - № 5.
- 5) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ООН) від 10.12.1948. –Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042. – Дата відвідування: 13.03.2012.

- 6) Європейська соціальна хартія від 03.05.1996. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062. – Дата відвідування: 13.03.2012.
- 7) Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників від 09.12.1989. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_044. – Дата відвідування: 13.03.2012
- 8) Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000. . – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524. – Дата відвідування: 13.03.2012.
- 9) Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради від 23.07.1996. - /№ 30, ст. 141.
- 10) Цивільний кодекс України. // Відомості Верховної Ради від 03.10.2003. - 2003.№ 40. – Ст.356.
- 11) Закон України «Про основи законодавства про охорону здоров'я» // Відомості Верховної Ради України від 26.01.1993. - № 4, стаття 19.
- 12) Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community (Лісабонський договір про внесення змін до Договору про Європейський союз і Договору про устанovu Європейського співтовариства): підписаний 13 грудня 2007 р. // Official Journal C 306 of 17 December 2007.
- 13) United Nations. Economic and Social Council. Committee on Economic Social and Cultural Rights: [[http:// www.unhcr.ch/ tbs/ doc.nsf/ 385c2add1632f4a8c12565a9004dc311/ 0d009901358b0e2c1256915005090be?Op enDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/385c2add1632f4a8c12565a9004dc311/0d009901358b0e2c1256915005090be?OpenDocument)] webcite The Right to the Highest Attainable Standard of Health Article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). Geneva: ECOSOC E/C.12/2000/4. 2000.
- 14) Сенюта І.Я.Медичне право: право людини на охорону здоров'я: монографія. – Львів: Астролябія, 2007. – 224 с.

Ю. Правовые аспекты здравоохранения в украинском и международном законодательстве.

В статье сделана попытка проанализировать юридическое содержание права на наивысший достижимый уровень здоровья. Проанализированы основные детерминанты здравоохранения, соответствующие права, свободы и обязанности человека и гражданина, а также общие принципы права через положения международных документов и нормативно-правовых актов Украины.

Автор делает вывод о соответствии положений украинского законодательства нормам международного и европейского права в части юридического содержания права на наивысший достижимый уровень здоровья.

Ключевые слова: *право на наивысший достижимый уровень здоровья, Всемирная организация здравоохранения, Комитет ООН по экономическим, социальным и культурным правам.*

Y. Kruk. Right to highest attainable standard of health in Ukrainian and international law.

The article attempts to analyze the legal right to the highest attainable standard of health. The main determinants of health related rights, freedoms and duties of citizens, as well as general principles of law through the provisions of international documents and legislation of Ukraine.

The author concludes on compliance of the provisions of Ukrainian law on legal right to the highest attainable standard of health care standards law International and European Law.

Keywords: *right to the highest attainable standard of health, World Health Organization, the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights.*

УДК 342:379.85(439)(477)

А.ІВАНОВ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УГОРЩИНИ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Стаття характеризує стан та особливості туристичної привабливості Угорщини. Проаналізовано позитиви та негативи законодавчої бази та організацію правового регулювання здійснення туристичної діяльності в Україні в контексті угорського досвіду.

Ключові слова: Угорщина, Україна, правове регулювання, законодавча база, організаційно-правові важелі, туризм, туристичний.

Актуальність теми. Останні роки дедалі більше посилюється значення туризму в житті сучасного суспільства. Цьому сприяють підвищення інтелектуального рівня населення, все більша відкритість кордонів між країнами та інші фактори.

На початку третього тисячоліття туризм перетворився на потужне планетарне соціально - економічне і політичне явище, що значною мірою впливає на світовий устрій і політику ряду держав і регіонів. Він став одним з найприбутковіших видів бізнесу у світі, який можна порівняти за ефективністю інвестиційних вкладень з нафтогазовидобувною промисловістю і автомобілебудуванням.

В системі туризму тісно переплетені інтереси економіки та культури, екології та зайнятості населення, го-

тельного бізнесу та транспортних організацій. Розвиток туризму має велике значення як для держави в цілому, так і для окремої особистості зокрема.

Міжнародні туристичні зв'язки стали важливою складовою частиною світового процесу інтернаціоналізації соціально-економічних відносин. У багатьох країнах склалася і стабільно розвивається індустрія туризму, що володіє солідною матеріальною базою, надає робочі місця мільйонам людей і взаємодіє практично з усіма галузями господарства. За даними World Travel and Tourism Counsel (WTTC), у сфері туризму в цілому працює 300 млн. осіб.

Розташування Угорщини в Європі робить країну одним з кращих місць, з якого можна почати захоплююче знайомство зі Східною Європою. Ця країна має як характерні європейські риси, так і виразні національні особливості, поєднуючи в своєму образі історичне минуле і сьогодення. Угорці гордо зберігають свої традиції, культуру і мистецтво, але також і уважно стежать за тим, що відбувається в світі. Угорщина може багато чого запропонувати: прекрасні ландшафти, архітектурні пам'ятники в містах, фортеці, замки середньовіччя. В Угорщині розташований відомий курорт - озеро Балатон. Наразі інтереси світового співтовариства все частіше схиляються від економічних зв'язків до етнокультурних зв'язків між народами.

Метою дослідження є обґрунтування і розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності механізмів державного регулювання розвитку туристичної галузі України на всіх рівнях з урахуванням досвіду Угорщини.

Об'єкт дослідження — Угорщина як туристичний регіон.

Предметом дослідження є туристичний потенціал України.

Рівень наукової розробки. Серед українських правознавців окремі аспекти цієї проблеми розглядалися у працях М. О. Баймуратова, А. Г. Бобкової, В. Ф. Погорілка, П. М. Рабіновича, О. Ю. Серьогіна, С. Б. Чеховича, Я. М. Шевченко та деяких інших дослідників.

Виклад основного матеріалу.

Залежно від мети поїздки туризм можна поділити на:

- Лікувально-оздоровчий, що включає в себе кліматолікування, бальнеолікування, грязелікування, купально-пляжні, прогулянкові процедури та ін.
- Спортивний включає водний, пішохідний, гірськолижний, велосипедний, автомобільний, альпінізм та ін.
- Пізнавальний, включає знайомство з природними, культурно-історичними, господарськими пам'ятками. Сюди ж слід віднести етнічний і культурно-розважальний туризм.
- Спеціалізований, що включає діловий, конгресний, релігійний фестивальний та ін.
- Екотуризм - особливий вид туризму, зосереджений на використанні як природних, так і культурних ресурсів, який планується і розвивається таким чином, щоб уникнути їх втрати чи деформації.
- Шоп-тури, а іншими словами, «човникова торгівля» - вид туризму, який до 1996 р. в Росії становив 60% виїзного туристичного потоку.
- Науковий туризм - вид туризму, пов'язаний з проведенням міжнародних наукових з'їздів,

- конференцій, симпозіумів, семінарів, що поєднується нерідко з іншими видами туризму. Якщо раніше ці наукові форуми проходили частіше у великих наукових центрах, великих містах, то нині організатори прагнуть проводити їх ближче до природи - на суші або воді.
- Фестивальний туризм - широка гама туристичних турів, які організовуються для відвідування національних і міжнародних ярмарків і виставок, спортивних змагань, серед яких особливе місце займають всесвітні олімпіади.
 - Релігійний туризм - паломництво до «святих місць». Характерний для представників великих світових релігій і представлений як в організованій формі (за участю церкви), так і в стихійних формах (паломництво до Мекки, Єрусалиму та інших релігійних центрів).
 - Ностальгійний туризм - туристичні поїздки до місць народження, колишнього проживання, проживання предків. Став досить поширений у зв'язку з перекроюванням політичної карти, зокрема Європи.
 - Сільський туризм - рекреаційні подорожі в сільську місцевість як реакція на «екологічний тиск» в містах. Цей вид туризму все більше поширюється в розвинених країнах [1].

У результаті досліджень, проведених Всесвітньою туристичною організацією, міжнародні експерти з туризму дійшли висновку, що туризм менше ніж інші галузі економіки відчуває на собі вплив економічної кризи, яка може протягом певного відрізка часу лише частково загальмувати його розвиток [2].

Туризм в Угорщині - одна з основних прибуткових статей економіки країни, він отримав кілька перспективних напрямів для свого розвитку:

- діловий туризм, конференції і все, що пов'язано зі світом ділових і корпоративних поїздок;
- відпочинок на термальних водах дає можливість не тільки бадьоро відпочити, а й підлікуватися.

На відміну від Чехії, туризм в Угорщині відразу позиціонував туристичну інфраструктуру, в якій немає санаторіїв, але є лікарні на курортах Угорщини та водолікарні, які туристи відвідують, проживаючи поруч.

Розвиткові туризму в Угорщині сприяють відмінні умови, а саме:

- вдале розташування в центрі Європи;
- розвинене транспортне сполучення з усіма країнами без винятку;
- низька вартість авіаквитків;
- відмінна готельна база за найдемократичнішими цінами;
- наявність конференц-можливостей не тільки в конгрес-центрах на кілька тисяч чоловік, але навіть в готелях;
- на всі послуги відмінне співвідношення «ціна-якість»;
- широкий вибір додаткових туристичних програм: термальні джерела, екскурсії, винні тури;
- велика кількість фестивалів, особливо в літню пору року і восени [6].

Вода термальних джерел (а їх в Угорщині сотні) за своїми відновлюючими властивостями здатна замінити

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

морську. І тому так званий «термальний» туризм обганяє тут «культурний». Будапешт - єдина в світі столиця, де термальні лікарні знаходяться прямо в місті. Цілющі лазні - купальні на термальних водах, відомі ще римлянам, розташувалися на горі Геллерт. А відомий Балатон - найбільше в Центральній Європі озеро. Воно вважається європейським центром дитячого (а значить і сімейного), а також молодіжного відпочинку. Балатон - величезна мінеральна водойма з глинистою, непрозорою, але цілющою водою.

Туризм за останні 50 років перетворився на надпотужну галузь світової економіки. Це викликало потребу в максимальній уніфікації національних законодавств у цій сфері, а також усунення перешкод (спрощення візового режиму та митних процедур, удосконалення режиму перетину кордонів тощо) на шляху міжнародного туризму. Для України, чії туристичні ресурси використовуються лише незначною мірою, це є вельми актуальним. Міжнародним товариством вироблені принципи та норми, на яких має базуватися законодавство про туризм. Ці правила фіксуються в багатосторонніх чи двосторонніх договорах держав, а також у рішеннях міжнародних організацій, в першу чергу – Всесвітньої туристичної організації (ВТО), до складу якої входить 138 країн. Україна з 1999 року є членом її Виконавчої ради. Рекомендації, сформульовані ВТО, втілюються в життя через прийняття відповідних міжнародних декларацій та угод. Найбільш важливими міжнародно-правовими документами в галузі туризму є Загальна резолюція Конференції ООН по міжнародному туризму і подорожам (1963), Манільська декларація по світовому туризму (1980), Хартія туризму (1985), Гаазька декларація по туризму (1989). В них сформульовані принципи, які мають

бути покладені як в основу відповідних національних законодавств, так і для укладання міждержавних угод. На основі вищенаведених документів Міжпарламентська конференція по туризму підготувала ряд рекомендацій для розвитку цієї галузі, котрі можуть слугувати певним дороговказом для формування українського законодавства у цій сфері [9]:

Туризм має плануватися на комплексній основі, до уваги мають братися всі аспекти законодавства, котрі формально стосуються інших галузей (транспорт, зв'язок, медичне обслуговування). Загальним вектором законодавчих змін має бути спрощення системи регулювання як внутрішнього, так і міжнародного туризму.

Три цілі мають бути покладені в основу туристичного законодавства: захист туристів, захист окремої країни на випадок виникнення проблем, пов'язаних із туризмом (екологічних та інших), розвиток туризму.

Країна, що лише розпочинає діяльність в галузі туризму, повинна координувати її на міжнародному рівні, з метою використання міжнародного досвіду і уникнення помилок, що допускалися іншими країнами.

Повинні бути ліквідовані як перешкоди, що стосуються туристів загалом, так і ті, що заважають розвитку туристичної індустрії.

З метою недопущення будь-яких проявів дискримінації держава має сприяти виробленню туристичної свідомості (тобто – гостинності) у працівників митних, прикордонних та імміграційних органів, персоналу туристичних фірм та громадськості стосовно мандрівників та туристів.

Необхідною умовою для розвитку туризму є забезпечення безпеки для туристів. Законодавство в галузі

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

забезпечення безпеки та захисту туристів повинно бути чітко взаємопов'язане з іншими законодавчими заходами, спрямованими на викорінення насильства та злочинності. Також має бути передбачене співробітництво щодо цього питання на міждержавному та регіональному рівнях.

Повинні бути здійснені усі заходи для забезпечення базового страхування туристів на випадок основних ризиків, з якими вони стикаються (хвороба, крадіжки особистого майна, репатріація).

Законодавством мають передбачатися процедури, що сприятимуть: а) швидкій репатріації в результаті замахів на їхню особу і/чи майно в країні, звідки вони прибули, туристів, які постраждали; б) поверненню вкраденої і пізніше віднайденої власності в країну, звідки прибув турист.

Парламенти повинні розглядати всі юридичні правила, котрі стосуються туризму на предмет їхнього об'єднання (при одночасному усуненні існуючих прогалів) у спільне законодавство, де були б кодифіковані національна політика і пріоритети в галузі туризму. При цьому особлива увага має надаватися дотриманню в національному законодавстві міжнародних норм, які стосуються цього питання [7].

Правове регулювання підприємницької діяльності в нашій країні здійснюється низкою законів (їх нараховується понад 60), указами Президента та постановами Кабінету Міністрів України, рішеннями місцевих органів влади й самоврядування, а також міжнародними договорами й угодами, в яких бере участь Україна.

До основних законодавчих актів відносяться: Конституція України, Цивільний і Господарський кодекси, Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм».

Центральним органом індикативного планування та регулювання є Міністерство культури і туризму України, Міністерство курортів і туризму АРК та державні служби туризму на місцях. Ці органи забезпечують єдиний підхід до планування туристичного бізнесу, сертифікації послуг, ліцензування діяльності підприємств і захисту прав споживачів туристичних послуг.

Умовами здійснення підприємницької діяльності в туризмі є:

- ліцензування туристичної діяльності. З метою створення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності, забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, а також захисту довкілля та підвищення рівня туристичного обслуговування здійснюється ліцензування туроператорської та турагентської діяльності;
- державна реєстрація суб'єктів підприємництва за місцем перебування підприємця. Зареєстровані суб'єкти вносяться до Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України (ЄДРПОУ). Після реєстрації відкриваються рахунки в банках;
- сертифікація і стандартизація у сфері туристичної діяльності;
- встановлення готелям, закладам харчування і курортним закладам відповідної категорії;
- страхування туристів при здійсненні туристичних поїздок;
- наймання працівників і соціальні гарантії за використання їхньої праці;
- майнова відповідальність суб'єктів підприємництва за використання туристичних ресурсів;

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

- право припинення підприємницької діяльності.

Держава підтримує туристичне підприємництво такими способами і засобами:

- надання відповідно до законодавства України земельних ділянок і окремих об'єктів туристичних дестинацій (природно-рекреаційних і туристично-екскурсійних ресурсів країни);
- сприяння матеріально-технічному забезпеченню та інформаційному обслуговуванню туристичного бізнесу;
- підготовка і підвищення кваліфікації кадрів для туристичної діяльності;
- стимулювання інноваційних проектів, забезпечення конкуренції і недопущення монополізму в туризмі [8].

Державне регулювання туризму охоплює систему важелів прямого та непрямого впливу. Утручання держави в підприємницьку діяльність туристичних структур, крім передбачених законом, заборонено.

Розглянемо наявне українське законодавство у сфері туризму. **Закон «Про туризм» введений в дію постановою Верховної Ради України від 15 вересня 1995 року.** У ньому вперше були законодавчо визначені поняття «туризм», «турист», «туристична діяльність» та інші. Вказано, що законодавство України про туризм складається, окрім цього закону, з Конституції України, інших актів законодавства України, що видаються відповідно до них, міжнародних договорів і угод, в яких бере участь Україна. Центральним органом державної виконавчої влади в галузі туризму визначено Державний комітет України по туризму, рішення якого, видані в межах його повноважень, обов'язкові

для виконання усіма представниками виконавчої влади та суб'єктами господарювання незалежно від форми власності. Врегулювавши ці та деякі інші питання, закон, безумовно, зіграв позитивну роль у розвитку українського туристичного законодавства. Однак з самого початку в ньому було кілька суттєвих недоробок.

По-перше, в ньому не розкриті положення 137 та 138 статей Конституції, на підставі яких можна стверджувати, що правове регулювання туристичної діяльності відноситься до спільного відання України та Автономної Республіки Крим. Це є тим більш важливим, що саме на Крим припадає найбільша частина іноземних туристів (особливо – з Російської Федерації) і можливе неузгодження політики в туристичній сфері матиме серйозні наслідки.

По-друге, в законі відсутні конкретні посилання на цивільне та інше законодавство, які мали б на меті чітко обумовити права та обов'язки туристів, туристичних фірм, процедуру і характер можливих відшкодувань як українським громадянам, так і іноземцям. Розпливчастими є формулювання про порядок складання договорів (контрактів) між суб'єктами туристичної діяльності. У цьому питанні важливим прикладом має стати європейська практика. Європейський Союз прийняв спеціальну Директиву (№90/314 від 13 травня 1995 року) про типовий контракт, що підлягає підписанню турагентством з клієнтами. Згідно з цим актом, всі контракти мають містити чіткі посилання на національні та міжнародні правові документи, на підставі яких вони написані. Ігнорування того, що Європа, по суті, вже є єдиним туристичним простором, де діють однакові правила, може серйозно ускладнити розвиток як в'їзного, так і виїзного туризму.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

По-третє, Закон «Про туризм» визначає, що правове становище іноземних туристів на території України регулюється, насамперед, Законом України «Про правовий статус іноземців». Однак цей закон містить лише найбільш загальні положення, що вимагають деталізації хоча б тому, що переважна більшість туристів походить з країн СНД, тобто з країн, з якими (окрім Туркменістану) в Україні безвізовий режим і потрапляють вони в країну через напівпрозорі східні кордони. Скасування вимоги реєстрації іноземців протягом трьох днів (Указ Президента «Про додаткові заходи щодо реалізації права людини на свободу пересування і вільний вибір місця проживання» від 15 червня 2001 року) – лише перший логічний крок у наближенні до європейських стандартів.

По-четверте. З поля зору законодавців випали специфічні українські реалії, а саме – будь-який вид діяльності має тіньову складову. В туристичній сфері це, насамперед, прикриття туристичними візами нелегальної міграції, бізнесу і навіть нелегальної торгівлі людьми. Ні в законі, ні в інструкціях Держкомітету з туризму не передбачено суттєвої відповідальності і дійового контролю за діяльністю туристичних фірм, що дозволяє деяким з них брати участь в організації нелегальної міграції.

Таким чином, Закон «Про туризм» потребує суттєвих доповнень, які б заповнили вищеназвані прогалини.

Іншою складовою туристичного законодавства України є, як вже вказувалося, міжнародні договори та угоди, в яких бере участь Україна. Це, насамперед, Договір про співробітництво в галузі туризму, підписаний в рамках СНД 23 грудня 1993 року, а також двосторонні угоди з Індією (27.03.1992), Грузією (13.04.1993), Великим Герцогством Люксембург (12.02.1994), Туреччиною

(30.05.1994), Тунісом (07.04.1995), Російською Федерацією (16.07.1999), Вірменією (11.12.1999).

Договір, підписаний країнами СНД, загалом базується на принципах Манільської декларації по світовому туризму і спрямований на розвиток рівноправного та взаємовигідного співробітництва в галузі туризму. Важливим моментом як цього договору, так і більшості двосторонніх угод є зобов'язання сторін, що домовляються, сприяти спрощенню візових та митних процедур, а також обіцянка своєчасного інформування про всі новоприйняті національні нормативно-правові акти, які стосуються туризму. Двосторонні угоди також, як правило, передбачають, що сторони зобов'язуються створювати режим найбільшого сприяння представникам туристичних фірм, які організують поїздки громадян [7].

Міжнародні угоди, що в них бере участь Україна, суттєво доповнюють її внутрішнє законодавство, однак викликає певний подив перелік країн, з якими наша держава має відповідні домовленості. Адже лише Російську Федерацію та Туреччину можна назвати серед країн, з якими дійсно існує значний туристичний обмін. Відсутні домовленості з Польщею та Болгарією, Чехією та Кіпром. Та найбільшою прогалиною є відсутність домовленостей з Європейським Союзом, в якому фактично завершено створення єдиної системи туристичного законодавства. Існує обопільна зацікавленість у таких угодах, щоправда з різних причин. Для Євросоюзу важливо чітко врегулювати це питання для того, щоб запобігти використанню туристичних структур для, насамперед, нелегальної трудової міграції (наприклад, іспанські туристичні візи, які було легше отримати, ніж візи в деяких інших амбасадах, слугували каналом поповнення і ротації кадрів нелегальних робітників). Для України

важливо привабити туристів із економічно розвинутих країн.

Висновки. Використовуючи успішний досвід Угорщини щодо державного регулювання туристичної галузі, враховуючи особливості та соціально-історичний досвід українського суспільства, розробка та втілення в життя більш ефективних важелів державного регулювання туристичної галузі допоможе Україні підняти рівень розвитку туризму до світових стандартів.

З огляду на окреслені сучасні проблеми розвитку туристичної галузі в Україні та враховуючи досвід провідних туристичних країн світу, зокрема в галузі державного нормативно-правового регулювання туристичної індустрії, пропонується:

- розробити новий Указ «Про основні напрями розвитку туризму», де буде визначена стратегічна програма;
- змінити податкову політику, яка дала б змогу підприємствам туристичної індустрії розвиватися належним чином, тобто стимулювати інвесторів;
- ввести зону спеціального державного захисту для іноземних інвесторів;
- організувати кредитну програму підтримки проєктів розвитку туристичної інфраструктури;
- забезпечити достатній рівень розвитку мережі та об'єктів туризму, кваліфікації робітників та рівень обслуговування;
- поліпшити стан українських транспортних шляхів.

Список використаних джерел

- 1) Сенин В.С. Введение в туризм / В.С. Сенин: -- М., - 1993.
- 2) Папирян Г.А. Экономика туризма/ Г.А. Папирян.-- М.: Финансы и статистика 2000.
- 3) Максаковский В.П. Туристсько-рекреаційні райони зарубіжної Європи.
- 4) Дмитрівський Ю.Д. Туристські райони світу/ Ю.Д. Дмитрівський. - Смоленськ, 2000. - С. 138-152.
- 5) Казкові води Угорщини. Лікування та туризм. Довідник для туриста. – Ужгород, 2001.
- 6) Туристична Угорщина: Довідник. – Ужгород, 2005.
- 7) Опанасюк Н. А. Формування та розвиток туристичного законодавства в Україні // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 16/ – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2002. – С. 115-120.
- 8) Опанасюк Н. А. Правове регулювання туристичної галузі в Україні: його стан та необхідність вдосконалення // Вісник ДІТБ: щорічний науковий журнал. Випуск 6. – Донецьк: Донецький інститут туристичного бізнесу, 2002. – С. 57-61.
- 9) Опанасюк Н. А. Право Європейського Союзу і національне туристичне законодавство // Український часопис міжнародного права: науково-практичний журнал. К. - 2002. – № 4. - С. 33-44.

А. Иванов. Организационно-правовые рычаги развития туристической отрасли Венгрии: опыт и перспективы для Украины.

Статья характеризует состояние и особенности туристической привлекательности Венгрии. Проанализированы позитивы и негативы законодательной базы и организации правового регулирования туристической деятельности в Украине с учетом опыта Венгрии.

Ключевые слова: Венгрия, Украина, правовое регулирование, законодательная база, организационно-правовые рычаги, туризм, туристический.

A.Ivanov. The organizational levers of tourism industry Hungary: experience and prospects for Ukraine.

Article describes the status and feature of tourist attractiveness of Hungary. The advantages and weaknesses of legislation and organization of legal regulation of tourist activity in Ukraine taking into account the experience of Hungary are analyzed.

Keywords: Hungary, Ukraine, regulation, legislation, organizational-legal measures, tourism, tourist.

УДК 378(477)(477.87):327

А. БЕЗВЕРХНІЙ

**ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В УКРАЇНІ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ
СТАНДАРТИВ І ВИМОГ
(НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)**

У статті розглядаються напрями реформування вітчизняної освіти у світлі Болонського процесу. Проаналізовано переваги та виклики, які несе запровадження Болонської системи для ВНЗ України.

Увагу зосереджено на освітній і науковій діяльності вищих навчальних закладів України, зокрема Закарпатського державного університету, щодо реалізації завдань інтеграції в європейський і світовий освітній простір.

***Ключові слова:** інтеграція в європейський освітній простір, Україна, Європейський Союз, Болонський процес.*

Як наголошується в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, останнім часом зроблено конкретні кроки щодо інтеграції вітчизняної вищої освіти в міжнародний освітній простір. У 2005 році Україна приєдналась до країн Європи, які підписали Болонську декларацію, спрямовану на створення єдиного європейського простору вищої освіти.

Інтеграція України в європейський освітній простір потребує вироблення і впровадження нових підходів, серед яких творче використання досвіду сусідніх з Україною держав - членів ЄС; адаптування законодавства Украї-

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

ни до вимог Болонського процесу; спільна підготовка фахівців у європейських вузах та обмін випускниками; вирішення проблем юридичного визнання дипломів українських вузів у країнах ЄС; створення умов для закріплення фахівців, що закінчують навчання; недопущення «відтоку мізків» з нашої держави; підготовка фахівців, спроможних захистити інтереси України у жорстких умовах світової конкуренції, враховуючи членство в СОТ та інші виклики.

Актуальність теми статті зумовлена передусім тим, що сьогодні як ніколи гостро постала проблема подальшого розвитку вітчизняної освіти за умов складної ситуації в економічній і духовній сферах, який слід розглядати тільки у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у тому числі європейських.

Отже, актуальними є дослідження проблем адаптації законодавчої і нормативно – правової бази вищої освіти України до світових вимог, напрямів вдосконалення національної вищої школи і шляхів її модернізації у світлі Болонського процесу, вивчення й аналіз інноваційних підходів до розвитку вищих навчальних закладів України.

Серед українських дослідників зазначеними проблемами професійно займаються В.Кремень, С.Ніколаєнко, В.Луговий, В.Журавський, М.Згуровський, І.Артюмов, П.Атаманчук, Ф.Ващук, О.Ващук, Ж.Таланова та інші.

Важливе значення проблемам інтеграції України в галузі освіти і науки приділяє НН Інститут євроінтеграційних досліджень Закарпатського державного університет, який у 2007-2011 рр. на замовлення МОН України виконував наукову роботу щодо розроблення питань європейської і євроатлантичної інтеграції і включення їх до програм підготовки фахівців з вищою освітою зі спеціальності «Міжнародні відносини».

Мета дослідження – обґрунтування напрямів реформування вітчизняної освіти у світлі Болонського процесу, здобутків і переваг, а також викликів, які несе запровадження Болонської системи для ВНЗ України.

Об'єкт дослідження – освітня і наукова діяльність вищих навчальних закладів України, зокрема Закарпатського державного університету, щодо реалізації завдань інтеграції в європейський і світовий освітній простір.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних і практичних аспектів реалізації вищими навчальними закладами України, зокрема ЗақДУ, завдань інтегрування в європейський освітній простір.

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасних особливостей інтеграції українського освітняського простору у західноєвропейський необхідно розглядати, на нашу думку, під кутом зору практики реалізації Болонського процесу в Україні. У відповідному розпорядженні Міністерства освіти і науки України стосовно приєднання до Болонського процесу прямо зазначається: «Україна розглядає розвиток своєї системи освіти в контексті європейської інтеграції».

Між тим Закон України «Про вищу освіту», прийнятий у 2002 році, вже не в повному обсязі відтворює нові цілі та завдання реформування національної системи вищої освіти в контексті європейських вимог, у певній мірі гальмує відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства.

Слід зазначити, що у вітчизняній системі вищої освіти за роки незалежності відбулися значні реформи, що відповідають засадам Болонської декларації:

- введено ступені бакалавра і магістра (додаток до диплома було запроваджено значно раніше);

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

- введено систему циклів вищої освіти (отримання повної вищої освіти – кваліфікації спеціаліста або магістра неможливе без завершення першого циклу – бакалаврату);
- запроваджено кредитний вимір трудомісткості навчальних дисциплін (ще у 1994 році);
- сьогодні за кордоном навчається студентів і працює викладачів та науковців значно більше, ніж до 1991 року;
- розширюється співпраця із закордонними навчальними закладами в галузі навчання і досліджень [4].

З метою приєднання до Болонського процесу в Україні було розроблено низку нормативно-правових актів для удосконалення системи вищої освіти, зокрема, було введено перелік кваліфікаційних рівнів спеціалістів.

Загалом вища освіта України, має певні здобутки у цій сфері: створено необхідну правову основу функціонування вищої школи, сформовано розгалужену мережу вищих навчальних закладів (ВНЗ), оновлюється перелік професій, у навчальний процес стрімко входять сучасні інформаційні технології, поглиблюється міжнародна інтеграція.

Однак авторитетні вітчизняні дослідники наголошують на комплексі суперечностей між перевагами та загрозами, які несе в собі запровадження Болонської системи в Україні [Див: 6-10].

Їх побоювання, зокрема викликає те, що транснаціональна діяльність, подібна Болонському процесу, може в кінцевому підсумку призвести до посилення наднаціонального контролю з боку ЄС [6].

Більшість українських та зарубіжних викладачів-практиків вже сьогодні непокоїть те, що Болонська

система завдяки модульній системі формує у студентів вузькоспеціалізоване мислення, в той час як університет має орієнтуватись на фундаментальну науку і готувати всебічно розвинену людину.

Введення кредитно-модульної системи, на їх думку, призвело до стрімкої деградації національної вищої освіти, оскільки оцінювання знань частинами не дає студентові цілісної уяви про предмет та не сприяє засвоєнню системних знань.

Недостатньою є матеріальна база національних (вітчизняних) університетів для повного запровадження Болонського процесу, особливо що стосується комп'ютерного забезпечення. Однак найгірше те, що кожен український ВНЗ, якщо не кожен викладач, розуміють Болонський процес по-своєму. На практиці це призводить до того, що європейські стандарти у вітчизняних умовах реалізуються досить дивно [6].

Щодо кількості студентів у групах, то вона не відповідає кількості студентів у європейських університетах. Як наслідок, не всі студенти опитуються, зменшується ймовірність отримати відмінну оцінку. Тобто Україна одержала стару п'єсу, але з новим аранжуванням: по суті, програми по старій навчальній системі були «втиснуті» у більш короткі часові рамки, а як результат, для особистої самореалізації, вільного вибору предметів, проведення тематичних семінарів, ділових ігор, практики просто не залишається часу.

Наразі реформи освітньої системи на Болонських засадах, які мають полегшувати студентам доступ до навчання за кордоном, насправді носять більше бюрократичний характер.

Отже, наразі потребують подальшого скрупульозного аналітичного дослідження такі визначальні умови

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

ефективності запровадження Болонської системи в Україні:

- кореляція повного запровадження Болонської системи в Україні із нехтуванням національної специфіки;
- кореляція факту участі студента у міжнародних програмах обміну на підвищення його/її компетентності за обраною спеціальністю при вступі до українського вузу;
- кореляція запровадження Болонської системи в Україні та визнання українських дипломів в ЄС [7].

Відомо, що між Україною та ЄС не існує угод, що регулювали б здійснення професійної діяльності в тих галузях, щодо яких у ЄС діє спеціальна процедура визнання дипломів. Тому громадяни України не мають права практикувати ці професії у країнах – членах ЄС. Щодо решти професій, здійснення яких не врегульовано на рівні ЄС, визнання дипломів українських навчальних закладів відбувається відповідно до нормативних актів країн-членів і згідно з бажанням працедавців. Жодних заходів сприяння цьому визнанню ЄС не здійснює [8].

Взаємне визнання документів про освіту, наукові ступені і вчені звання здійснюється також на підставі двосторонніх міжурядових угод, і хоча Україна має такі угоди з 24 країнами світу, серед них європейських країн лише шість: Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина та Франція (лише щодо визнання наукових і вчених ступенів).

Сказане дозволяє зробити висновок про те, що, очевидно, попри всі складності і протиріччя, потреба формування єдиного освітнього і наукового простору є об'єктивною і незворотною. Однак її реалізація вимагає посилення уваги до національних особливостей, створення

умов для виявлення та задіяння в суспільне виробництво безмежних природних здібностей особи, їх розвитку, використання нових методів і методик, уникнення в навчальному процесі формалізму, бюрократизму, надмірної універсалізації його форм і методів.

Якщо коротко сформулювати гальмівні чинники інтеграції вищої школи України до європейського освітнього простору, то вони полягають у наступному [8].

- Інтегральним фундаментальним результатом комплексного Болонського процесу протягом останнього періоду, поміж іншим, слід уважати формування європейської концепції якості вищої освіти. За великим рахунком, саме ця концепція покладена в основу Болонської стратегії в новій декаді років. Якість залишається **серед головних пріоритетів** „болонізації”. Водночас в умовах непомірного кількісного зростання закладів вітчизняної вищої школи і разом з тим відсутності національних ВНЗ серед високореєтингових університетів світу проблема якості вищої освіти в Україні також виходить на перший план.
- Оновлення законодавства про вищу школу має відбуватися на основі узгодженої національної концепції якісної вищої освіти, сумісної з європейською концепцією якості вищої освіти. У протилежному випадку виникає реальна небезпека прийняття неякісного суперечливого законодавства, а до того ж сам процес законотворчості буде ускладненим, уповільненим. Тобто до формулювання частинно конкретних законодавчих норм необхідно визначитися із загальноконцептуальними положеннями щодо вищої освіти.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

- Очевидним і найбільш серйозним фактором низької якості вітчизняної вищої освіти слід визнати непомірно (відносно реальних ресурсів і резервів) велику, деформовану мережу вищої школи, що склалася за роки незалежності країни без урахування реальних можливостей і доцільності.
- Протиріччя між потребами і вимогами сучасного суспільства до фахівця і реальним рівнем його підготовки у вищих навчальних закладах. Нинішня система вищих навчальних закладів, їх структура, діяльність не повною мірою забезпечують сучасний рівень надання освітніх послуг.
- На міжнародному рівні Україна не представлена в жодному з основних рейтингів найкращих університетів. Вона займає 100-е місце за використанням у навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій.
- Існує дублювання підготовки з окремих напрямів і спеціальностей у межах певного регіону за рахунок відсутності чіткості профільних напрямів кожного ВНЗ.
- Надто «роздутою» є кількість навчальних напрямів і спеціальностей. Системи вищої освіти розвинутих країн мають аналогічні цифри на 5 порядків нижче.
- Надмірна кількість пільг при вступі до ВНЗ продовжує обмежувати доступ до вищої освіти абітурієнтам з високим рівнем знань.
- Доступ до якісної освіти особам з особливими потребами залишається обмеженим.

- Рівень забезпеченості в окремих ВНЗ (особливо філіях) сучасними засобами навчання становить приблизно 30%.
- Основні статті видатків бюджету спрямовані не на підвищення якості освіти, а на виплати зарплати, стипендії та комунальних платежів (понад 70% усього фінансування).
- Відсутність єдиного освітнього простору. Сьогодні ВНЗ перебувають у підпорядкуванні різних міністерств і відомств.
- Немає єдиних державних норм визначення вартості освітніх послуг.
- Зростає розрив між вищою освітою та ринком праці, освітянами та працедавцями. Так, щороку скорочується кількість випускників ВНЗ, які одержують направлення на роботу. Основні причини такої негативної тенденції полягають у невідповідності знань, умінь і навичок випускників вимогам працедавців; незакріпленості теоретичних знань студентів на практиці; невідповідності освітньо-професійної структури випускників запитам галузей економіки. Українські роботодавці не бажають інвестувати в освіту: доказом цього є низький рівень оплати юридичними особами навчання студентів.
- Ослаблено зв'язок вищої освіти з наукою, що виявляється в скороченні наукових досліджень, що ведуться ВНЗ. Крім того, приватні ВНЗ, як правило, загалом не займаються науково-дослідною діяльністю.
- Університети перестали відігравати роль методологічних центрів, новаторів суспільних пере-

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

творень. Це зумовлено низьким рівнем автономії вітчизняних ВНЗ [11].

З метою активізації процесу реформування вищої освіти відповідно до умов соціально-орієнтованої економіки та інтеграції України в європейський освітній простір дослідники цього процесу пропонують [11]:

- легалізувати існування в українській системі вищої освіти таких ступенів вищої освіти: доктор філософії, магістр, бакалавр; замість словосполучення «науковий ступінь» вживати «академічний ступінь» (слово «науковий» у загальновищій термінології західних країн стосується природничих, але не гуманітарних наук, тоді як слово «академічний» стосується і перших, і других);
- надати ліцензованим університетам (ВНЗ) виняткове право присуджувати усі академічні ступені (у тому числі ступінь доктора філософії) і видавати випускникам ВНЗ відповідні документи про освіту;
- надати вищим навчальним закладам виняткове право проводити атестацію викладачів щодо присвоєння їм вчених звань;
- забезпечити автономію університетів (ВНЗ); дати їм виняткове право: оцінювати іноземні документи про освіту для зарахування на навчання чи прийняття на роботу до цих ВНЗ; право визначати зміст освіти (і, відповідно, законодавчо визначити те, що науково-методична база для підготовки фахівців, навчально-методичні матеріали, як за змістом, так і за формою, встановлюються винятково окремими університетами / ВНЗ); визначати умови прийому студентів; забезпечити фінансово-господарську автономію ВНЗ тощо;

- істотно обмежити зміст державного і галузевих стандартів вищої освіти, зокрема через встановлення більш загальних вимог до освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти і видлучення освітньо-професійних програм підготовки (ОПП) з переліку стандартів вищої освіти (позаяк університети повинні мати виняткове право самостійно розробляти і затверджувати ОПП);
- ліквідувати в майбутньому поняття ліцензійного обсягу; встановити, що максимальна кількість студентів ВНЗ може визначатися кадровим забезпеченням; наявною навчально-матеріальною базою; відповідним замовленням держави або приватними установами;
- проводити акредитацію відповідно до критеріїв визначення якості освіти, визнаних Міжнародною Мережею Агенцій з Оцінки Якості Вищої Освіти і у тісній співпраці з цією мережею; встановити принцип необов'язковості офіційної (державної) акредитації, як такої, що є підтвердженням відповідності отриманої освіти потребам окремих професійних галузей в Україні, однак не є умовою продовження терміну дії ліцензії [12].

Отже, можемо стверджувати, що зрослі завдання з реформування вітчизняної освіти в Україні, її адаптування до європейських стандартів і вимог у світлі Болонського процесу потребують подальшої концентрації на дослідженні його актуальних проблем, зокрема у зв'язку з уточненням принципів і пріоритетів, пролонгації цього процесу до 2020р.

Закарпатський державний університет (ЗақДУ) – державний вищий заклад освіти, підпорядкований Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України, відне-

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

сений до групи класичних університетів, акредитований за IV рівнем в цілому. Метою і основним завданням Закарпатського державного університету є підготовка фахівців з вищою освітою європейського рівня.

ЗақДУ ставить за мету інтеграцію до міжнародного академічного простору, враховуючи необхідність підвищення якості освітньої та наукової діяльності в університеті та посилення привабливості вишу для іноземних партнерів та інвесторів.

У галузі освіти ця мета передбачає: введення ЗақДУ у міжнародний освітній простір відповідно до критеріїв Болонського процесу; підвищення міжнародної академічної мобільності студентів, аспірантів та професорсько-викладацького складу; створення умов і забезпечення експорту освітніх послуг ЗақДУ; розвиток системи якості освіти відповідно до міжнародних стандартів якості; участь у міжнародній валідації та акредитації освітніх програм.

У сфері наукової діяльності інтеграція ЗақДУ до міжнародного академічного простору передбачає сприяння участі науковців університету в індивідуальних, колективних та мережевих міжнародних дослідницьких проєктах, залучення коштів зарубіжних наукових фондів і програм для проведення наукових досліджень, підвищення рівня мовної підготовки та навичок міжкультурного спілкування.

Досвід ЗақДУ засвідчує, що процес інтеграції вітчизняної освіти у європейський та світовий освітній простір потребує якісних змін, адже сучасне суспільство, яке пристосовується до проблем глобалізації, потребує чіткої відповіді на багато запитань і повною мірою розраховує на інноваційні наукові розробки, які формуються в процесі запровадження у навчально-

виховний процес вищої школи науково-технічних досягнень, новітніх технологій навчання.

Саме ці мотиви спонукали науковців ЗақДУ до поглибленого теоретичного осмислення шляхів реалізації основних завдань європейської інтеграції в освітній та науковій сферах. З метою дослідження пріоритетів, принципів та напрямів реформування вітчизняної вищої освіти, окреслення шляхів її інтеграції в європейський і світовий освітній простір, вироблення відповідних рекомендацій університет спільно з Міністерством освіти і науки, молоді та спорту запровадив з 1999 року щорічні міжнародні науково-практичні конференції.

Матеріали конференцій, наукові розвідки їх учасників дозволили виробити аналітичні оцінки стану формування єдиного європейського освітнього і наукового простору, окреслити шляхи модернізації національної вищої школи, виокремити гальмівні чинники цього процесу.

З метою реалізації освітянської місії та інтеграції ЗақДУ в європейський освітній простір розроблено концептуальну модель розвитку міжнародної діяльності університету, у якій визначено мету здійснення цієї діяльності: розвиток міжнародного співробітництва для забезпечення підвищення його конкурентоздатності вузу на ринку освітніх послуг, підвищення міжнародного авторитету як високопро-фільного навчально-наукового центру, забезпечення якості освітньої та наукової діяльності ЗақДУ на рівні сучасних світових вимог.

Міжнародне співробітництво університет здійснює на підставі міжурядових угод в галузі освіти і науки, угод Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, прямих угод та договорів з іноземними партнерами.

Закарпатський державний університет приділяє особливу увагу інтеграції в міжнародну систему освіти

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

і науки шляхом їх реформування й вдосконалення та діяльності у напрямі наближення до стандартів і практики ЄС.

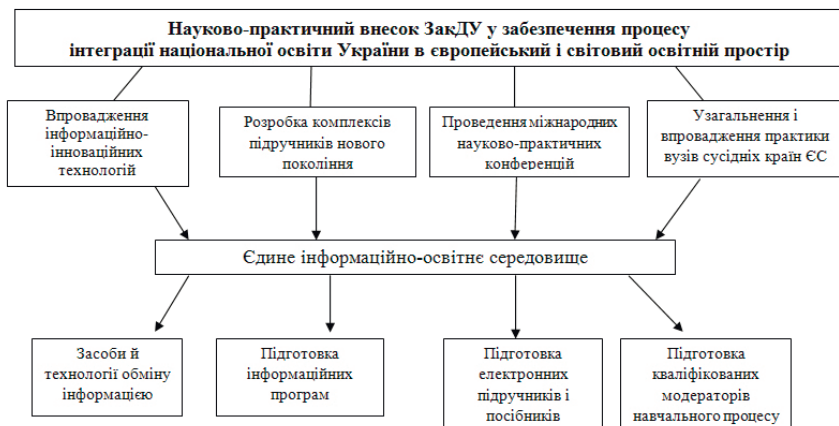
Університетом укладено та успішно виконується понад 30 угод про міжнародне співробітництво у сфері освіти і науки з вищими навчальними закладами та науковими установами Словаччини, Чехії, Польщі, Румунії, Угорщини, Франції, Німеччини та США. Серед них угоди з такими потужними вузами, як Кошицьким університетом ім. П.Й. Шафарика, Кошицьким технічним університетом, Братиславським економічним університетом та Інститутом суспільних наук Словацької Академії Наук, Вищою школою в Сладковичово та Міжнародним академічним товариством ім. М. Балудянського (Словаччина), Дебреценським університетом держави і права ім. Л. Кошута, Мішкольським університетом та Західноугорським університетом (Угорщина), Західним університетом ім. Васіле Голдіша, Інститутом Майкла-Тіффернуса (Німеччина) та Університетом в м. Ніцца - Софія Антіполіс (Франція) тощо.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки в якості механізмів реалізації поставлених у ній завдань виокремлює такі, як розроблення ефективної системи навчально-методичного забезпечення освіти; створення умов для розвитку індустрії сучасних засобів навчання; інформатизація закладів освіти та забезпечення їх доступу до світових інформаційних ресурсів; створення, видання та забезпечення навчальних закладів електронними засобами навчального призначення.

Розроблення і практичне впровадження зазначених механізмів ЗакДУ розглядає як один з оптимальних напрямів досягнення Україною єдиних європейських освітніх стандартів.

З метою підвищення інтенсивності застосування ІТ у навчальному процесі та активізації впровадження дистанційної форми навчання в університеті було створено Навчально-науковий інститут інформаційних технологій. Основні дослідження Інституту спрямовані на розробку комплексних проблем інтеграції дистанційних технологій у навчальний процес як способу створення єдиного освітнього простору.

Модель науково-практичного внеску ЗакДУ у забезпечення процесу інтеграції національної освіти України в європейський і світовий освітній простір наводить ректор університету проф. Ф.Г. Ващук [13] :



Висновки

В умовах світової глобалізації, конкурентності і мобільності Європою обрано інтеграційний інтелектуально-інноваційний шлях розвитку. Сутнісним проявом цього вибору став Болонський процес щодо створення європейського простору вищої освіти.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Україна, як одна з найбільших (і за населенням, і за територією) європейських країн не може перебувати поза цивілізаційними континентальними рухами.

Вітчизняна вища освіта активно інтегрується в європейський простір вищої освіти. Проте відбувається це непросто, з наявними як успіхами, так і труднощами та прорахунками, що, звісно, уповільнює наше входження в Європейську спільноту.

Загалом вища освіта України має певні здобутки у цій сфері: створено необхідну правову основу функціонування вищої школи, розроблено низку нормативно - правових актів з метою удосконалення системи вищої освіти, сформовано розгалужену мережу вищих навчальних закладів, оновлюється перелік професій, у навчальний процес стрімко входять сучасні інформаційні технології, поглиблюється міжнародна інтеграція.

Зазначене дозволяє зробити висновок про те, що, попри всі складності і протиріччя, потреба формування єдиного освітнього і наукового простору є об'єктивною і незворотною. Однак її реалізація вимагає посилення уваги до національних особливостей, створення умов для виявлення та задіяння в суспільне виробництво природних здібностей особи, їх розвитку, використання нових методів і методик, уникнення в навчальному процесі формалізму, бюрократизму, надмірної універсалізації його форм і методів.

Досвід Закарпатського державного університету засвідчує, що процес інтеграції вітчизняної освіти в європейський і світовий освітній простір потребує якісних змін. У ЗакДУ проводиться певна робота з вироблення і впровадження у навчальний процес і науково – дослідницьку діяльність механізмів адаптації вищої освіти до єдиних європейських стандартів і вимог.

Науково – практичний внесок ЗақДУ у забезпечення процесу інтеграції національної освіти у європейський і світовий освітній простір полягає у теоретичному осмисленні принципів і пріоритетів цього процесу, аналізу його теоретичних і практичних аспектів, виробленні практичних рекомендацій щодо складових забезпечення механізму інтеграції на 23 міжнародних науково – практичних конференціях. Важливе значення мають також такі аспекти цієї роботи, як впровадження в університеті інформаційно – інноваційних технологій, розроблення комплексів навчально – методичного забезпечення освітнього процесу (традиційного й електронного), засобів і технології обміну інформації, створення електронних підручників і посібників тощо.

Отже, зростає завдання з реформування вітчизняної освіти в Україні, її адаптування до європейських стандартів і вимог у світлі Болонського процесу потребують подальшої концентрації на дослідженні його актуальних проблем, зокрема у зв'язку з уточненням принципів і пріоритетів, пролонгації цього процесу до 2020 року. Подальшого скрупульозного аналітичного дослідження потребують насамперед визначальні умови ефективності запровадження Болонської системи в Україні.

Список використаних джерел

- 1) Табачник Д. Возвращение в современность. К новой государственной политике в сфере образования / Д. Табачник // "2000". – 2011. – №8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2000.net.ua/2000/aspekty/obrazovanie/71919>
- 2) Аномалія для Європи: в Україні на 47 мільйонів – 854 вищих навчальних закладів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lp.edu.ua/index.php?id=527&no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=2313
- 3) Закон України "Про вищу освіту" (нова редакція). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/gr/obg/2011/proekt_zakonu_09_03_2011.doc
- 4) Цілі Розвитку Тисячоліття - Україна – 2010: Національна доповідь. Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_52412MDGS_UKRAINE2010_REP_ukr.pdf
- 5) Вища освіта України. Європейський вимір: стан, проблеми, перспективи: Інформаційно-аналітичні матеріали до засідання підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України / За ред. Я.Я.Болубаша. – К., 2008. – 103с.
- 6) Вергун В. Болонська система освіти в Україні / Вергун В., Ступницький О., Шейко Л., Бевзюк Є. // Геополітика України: історія та сучасність: зб.наук.пр. Вип 6. – Ужгород: ЗақДУ, 2011.– С.204.
- 7) Там само.– С.17.
- 8) Артёмов И.В. Взаемне визнання дипломів – необхідна умова створення єдиного європейського освітнього простору / Артёмов И.В., Гомонай Н.О. // Інтеграція в Європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / За заг. ред.. Ф.Г. Ващука.– Ужгород: ЗақДУ 2011.– 560с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір; Вип.16.»).– С.128-141.
- 9) Луговий В. Інтеграція в європейські простори вищої освіти і досліджень як складова геополітики України : успіхи і труднощі реалізації // Геополітика України : історія і сучасність: зб.наук.пр. Вип.1.– Ужгород: Ліра 2009.– С 255-270.

- 10) Товажнянський Л.Л. Болонський процес: цикли, ступені, кредити / Л.Л.Товажнянський, Є.І.Сокол, Б.В. Клименко. - Х.: ХПЦ, 2004.
- 11) Росул В.В., Кобаль В.І. Напрями вдосконалення освітньої системи в Україні у світлі Болонського процесу // Інтеграція в Європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / За заг. ред. Ф.Г. Ващука.– Ужгород: ЗақДУ 2011.– 560с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір; Вип.16.»).– С.97-107.
- 12) Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/>
- 13) Ващук Ф.Г. Наукове забезпечення процесу інтеграції в Європейський освітній простір: з практики роботи Закарпатського державного університету // Інтеграція в Європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / За заг. ред. Ф.Г. Ващука.– Ужгород: ЗақДУ, 2011.– 560с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір; Вип.16.»).– С.21.

А. Безверхний. Проблемы адаптации высшего образования в Украине к европейским стандартам и требованиям (например Закарпатского государственного университета).

В статье рассматриваются направления реформирования отечественного образования в свете Болонского процесса. Проанализированы преимущества и вызовы, которые несет внедрение Болонской системы для высших учебных заведений Украины.

Внимание сосредоточено на образовательной и научной деятельности высших учебных заведений Украины, в частности Закарпатского государственного университета, по реализации задач интеграции в европейское и мировое образовательное пространство.

Ключевые слова: интеграция в европейское образовательное пространство, Украина, Европейский Союз, Болонский процесс.

A. Bezverkhniy. Problems of adaptation of higher education in Ukraine to European standards and requirements (in the Transcarpathian State University).

The article deals with ways of reforming the national education in light of the Bologna process. The advantages and challenges in the introduction of the Bologna system for universities in Ukraine are analysed.

Attention is focused on educational and research activities of universities in Ukraine, including the Transcarpathian State University, concerning the objectives of integration into European and world educational space.

Keywords: *integration into the European educational space, Ukraine, European Union, Bologna process.*

**ПРОБЛЕМИ
УКРАЇНСЬКО-
ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО
КОРДОНУ**

*Н.МИХАЙЛОВСЬКА
Д.БІЛАК
О.КУПРІЙ*

УДК 327(477): 339.543.62

Н.МИХАЙЛОВСЬКА

**НАСЛІДКИ ВВЕДЕННЯ В ДІЮ
ШЕНГЕНСЬКОЇ УГОДИ
НА УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОМУ
КОРДОНІ ПІСЛЯ ВЕЛИКОГО РОЗШИРЕННЯ
ЄС (2004-2007 рр.)**

У роботі викладені проблемні питання, пов'язані з реальним станом взаємовідносин між Україною та ЄС, мінімізацією негативних наслідків розширення Шенгену для України.

Розглянуто питання візової політики країн-сусідів України в нових умовах Шенгену та розвитку євросоюзівсько-українських зв'язків.

***Ключові слова:** Шенгенська зона, євроінтеграція, проблеми, перспективи, спрощення візового режиму, вимоги, держава.*

Актуальність теми дослідження зумовлена таким важливим чинником, як офіційне проголошення нашою державоюзовнішньополітичного курсу на євроінтеграцію. Оскільки євросоюзівський кордон впритул наблизився до кордону України, то важливим є питання про подальшу лібералізацію візових вимог до громадян України, а в перспективі – до скасування візового режиму взагалі.

Об'єктом дослідження є процес становлення і розвитку цілісної системи добросусідських, партнерських відносин між Україною та ЄС.

Предмет дослідження включає основні напрями, види і форми взаємодії головних складових елементів системи на українсько-євросоюзівському кордоні.

Метою дослідження є вивчення і аналіз співпраці України з країнами – членами Європейського Союзу та актуальних проблем прикордонних регіонів України та ЄС за допомогою різних методів наукового дослідження, зокрема емпіричного, системно-структурного, порівняльного тощо.

Основними завданнями роботи є наступні:

- простежити передумови становлення співробітництва між Україною та ЄС;
- визначити місце і роль співробітництва центральних органів державної влади в системі зовнішньої політики України та ЄС;
- розглянути співпрацю України з ЄС з питань договірно – правової бази євросоюзівсько – українського співробітництва.

Джерельну базу дослідження становлять договори, угоди та інші міжнародно – правові документи, що регулюють українсько – євросоюзівське співробітництво, вміщені в офіційних публікаціях законодавчих актів України і збірниках документів, а також деякі опубліковані офіційні статистичні матеріали із зазначеної проблематики.

Цікаві дані на тему дослідження є в монографії **“Нові реалії сучасних кордонів: соціолого-політологічний аналіз”**, що містить аналіз результатів соціологічного дослідження **“Новий східний кордон Європейського Союзу: питання прозорості, безпеки і транскордонного співробітництва”**. Назване міжнародне пілотне дослідження проведене вперше і одночасно в чотирьох країнах та за єдиною методикою[16].

У збірнику **“Підготовка нових членів ЄС – країн-сусідів України – до вступу в Шенген і виклики для**

України” представлено виступи і матеріали учасників міжнародного “круглого столу” експертів, який відбувся 26 лютого 2007 року. На обговорення були винесені питання, пов’язані з реальним станом взаємовідносин між Україною та ЄС, підготовкою Словаччини та Угорщини до розширення Шенгенського простору, значенням структур громадянського суспільства в мінімізації негативних наслідків розширення Шенгену для України[14].

Загалом проблемам українсько-євросоюзівських взаємовідносин приділяється значна увага у виданнях Закарпатського державного університету, які розроблені у 2007 – 2009 рр. і рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України як навчальні посібники для студентів вищих навчальних закладів: **Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції (м.Ужгород, 24-25 травня 2007 р.) /Відп. ред. І.В.Артёмов. – Ужгород: Ліра 2007. – 456 с. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип.1) [15]; І.В.Артёмов. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз: навчальний посібник. – Ужгород: Ліра, 2007. – 310 с. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип.7)[10].**

Виклад основного матеріалу. Шенгенська зона об’єднує європейські країни, що підписали угоду «Про відміну паспортного та митного контролю між країнами Європейського Союзу» від 14 червня 1985 року. Угода набрала чинності 26 березня 1995 року. 15 березня 2006 року було прийнято Шенгенський кодекс про кордони.

Згідно з Шенгенською угодою, для в’їзду до Шенгенської зони громадяни третіх країн, в тому числі

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

й України, потребують оформлення віз (за деякими виключеннями для окремих категорій громадян України, зазначеними нижче). Візи мають оформлюватися в посольстві тієї країни-учасниці Шенгенської угоди, державний кордон якої перетинатиметься першою або яка є країною основного призначення. Шенгенська віза дійсна для перебування в усіх країнах-учасницях Шенгенської угоди[2].

21 грудня 2007 року до Шенгенської зони приєдналися 9 країн з числа тих, що вступили до Європейського Союзу 1 травня 2004 року, а саме: Естонія, Латвія, Литва, Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія та Мальта. З цього моменту до зони вільного переміщення осіб повною мірою входять 22 із 27 держав ЄС (окрім Великої Британії, Ірландії, Кіпру, Болгарії та Румунії), а також Норвегія та Ісландія, які не входять до Європейського Союзу.

У німецькому Zittau, на кордоні між Польщею, Німеччиною і Чехією, в угорському Hegyeshalom, де проходить кордон Австрії, Угорщини і Словаччини та на пункті пропуску Skofije/Rabuiese, який розділяв Італію і Словенію, відбулись урочистості за участю перших осіб держав. Голова Єврокомісії Жозе Мануель Баррозу у зв'язку з цією подією приїхав до Талліна, де відбувалось аналогічне прощання з кордоном.

За словами Баррозу, „віднині люди зможуть безперешкодно подорожувати між 24-ма країнами Шенгенської зони... від Португалії до Польщі та від Греції до Фінляндії”. „Спільними зусиллями ми подолали прикордонні перевірки – створені людиною перепони для ствердження миру, свободи та єдності в Європі”, – наголосив чільник Європейської Комісії[10,с.174].

Як вказано на веб-сайті представництва Єврокомісії в Україні, «розширення Шенгенської зони є безпрецедентною подією в історії Європи. Між країнами, що були раніше відокремлені “залізною завісою”, віднині скасовуються прикордонні перевірки – останній бар’єр, що існував у створенні європейського простору для вільного руху осіб.

Віднині громадяни нових східно - та центрально-європейських країн ЄС можуть вільно вирушати у подорож до країн Західної Європи чи до своїх центральноєвропейських сусідів, не стикаючись із тривалими та обтяжливими перевірками на кордонах». Там же зазначено: «Розширення Шенгенського простору нестиме також відчутні переваги для громадян України. Віднині українці, які отримуватимуть шенгенські візи у консульській установі однієї із східно- та центральноєвропейських держав-членів ЄС, зможуть відвідати не тільки цю країну, але й вільно подорожувати територією всіх держав, які входять до Шенгенської зони»[17].

Не заперечуючи цілковим наведене вище оптимістичного передбачення, ми все ж змушені констатувати, що поряд із зазначеною перевагою на громадян України чекали і значні розчарування та ускладнення, пов’язані із застосуванням країнами-сусідами принципово інших, значно більш суворих правил та умов отримання віз.

Протягом перших чотирьох місяців 2006 року зафіксоване значне (в 2,6 разу) скорочення кількості поїздок громадян України до країн ЄС. Є всі підстави вважати (попри брак офіційних даних), що єдиною причиною такого значного скорочення статистики міжлюдських обмінів та подорожей стала недоступність віз «нових» шенгенських країн для великого масиву громадян, які раніше здійснювали регулярні подорожі

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

до сусідніх держав. Адже статистика поїздок до «старих» шенгенських країн практично не змінилася – різке скорочення спостерігається саме в сегменті подорожей до «нових» країн Шенгену.

Численні нові вимоги, як-то виписки з банківських рахунків, довідки про доходи та нерухомість, обов'язковість запрошення з-за кордону, збільшені фінансові вимоги стали непосильною перешкодою для мільйонів громадян України [3, с.192].

Ситуація з видачею віз Республіки Польща є особливо чутливим фактором. Адже за статистикою близько 35-40% всіх поїздок громадян України до країн ЄС – це поїздки саме до Польщі. Польща продовжує надавати найбільшу кількість віз з-поміж усіх країн ЄС, маючи найбільшу мережу консульських установ – шість консульств у Києві, Львові, Одесі, Луцьку, Харкові, а віднедавна – ще й у Вінниці. В наслідок відкриття нового приміщення значно збільшується спроможність Генерального консульства у Львові. Але, незважаючи на це, після вступу до Шенгенської зони ситуація з видачею віз для громадян України значно ускладнилася. Про це свідчить як статистика видачі віз, так і статистика перетину кордонів.

За даними наших джерел у Республіці Польща, протягом перших чотирьох місяців 2008 року усіма консульствами Польщі в Україні видано близько 92 тисячі віз, тоді як за аналогічний період 2007 року було видано 221 тисячу віз. Отже, йдеться про суттєве – в 2,4 разу – скорочення кількості видачі віз польськими консульствами. Польська сторона пояснює таку ситуацію скороченням загальної кількості заявників, оскільки частина традиційно подорожуючих громадян може відвідувати Польщу з візами, виданими іншими

шенгенськими країнами. Однак, на нашу думку, таке пояснення не є переконливим, адже поряд із скороченням кількості виданих віз спостерігається різке скорочення кількості поїздок громадян України до ЄС в цілому і до Польщі зокрема, що фіксується прикордонними службами з обох боків[17].

Констатуючи скорочення кількості виданих віз, слід також брати до уваги зміну кількісної пропорції одноразових і багаторазових віз. Офіційних даних з цього приводу немає, однак проведене порівняльне спостереження за роботою Генерального консульства Польщі у м. Києві свідчить, що оскільки у 2007 році абсолютна більшість виданих віз були багаторазовими та довгостроковими, то зараз картина є протилежною – видаються переважно одноразові візи.

Негативна тенденція цілком підтверджується і даними з кордонів. Пасажиропотік через кордон з Україною зменшився на 18,9%, а рух приватного та пасажирського автотранспорту – на 20,9%. Дещо зросла (на 8%) лише кількість вантажного транспорту. До цих даних слід додати суттєву зміну пропорцій перетинів кордону за ознакою громадянства.

Відносно невисокий показник падіння кількості перетинів кордону (18,9%) пояснюється тим, що наростаючими темпами зростає потік громадян Польщі та інших країн ЄС, що перетинають сухопутний українсько-польський кордон, тоді як у сегменті українських громадян спостерігається стрімке падіння – в 2 та більше разів.

Станом на літо 2008 року можна констатувати, що розширення Шенгенської зони позитивним чином вплинуло лише на незначний (1-2%) відсоток громадян України, які й раніше мали доступ до шенгенських віз, подорожуючи як до країн Західної, так і Центральної

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

Європи. Тепер ці громадяни позбавлені необхідності отримувати національні візи центральноевропейських країн – однієї візи достатньо для відвідування будь-якої з 24-х країн Шенгенської зони, або кількох одразу.

Безумовно, певний позитивний вплив відчули організовані туристи та туристичні компанії, які можуть здійснювати комплексні тури до кількох країн ЄС одразу – це поживає освоєння українськими туристами популярних в Європі туристичних маршрутів на кшталт Краків-Прага-Відень, Вільнюс-Рига-Таллінн чи Будапешт-Братислава-Відень, адже замість трьох віз тепер потрібна лише одна[16,с.249].

В той же час негативні наслідки розширення Шенгенської зони відчула на собі значно більша частина громадян України, аніж кількість тих, хто виграв. В абсолютних цифрах скорочення кількості поїздок громадян України до ЄС є значною: негативна тенденція є більш глибокою, аніж у період 2000-2004 років, коли на зміну безвізовому режиму прийшли національні візи країн-кандидатів (з 2004 року – членів ЄС).

Суспільний вимір впливу розширення Шенгенської зони на Україну полягає в поглибленні розриву між елітами і рештою суспільства. Представники елітних верств, що й раніше мали доступ до шенгенських віз, переважно виграли від розширення Шенгенської зони, позбавившись зайвого клопоту з отриманням національних віз країн Центральної Європи. Власники дипломатичних паспортів (дипломати, народні депутати, урядовці) взагалі позбулися проблеми і тепер мають право безвізового в'їзду до країн ЄС. В той же час широкі верстви населення, що подорожували до сусідніх країн ЄС з метою приватного бізнесу, пошуку роботи, навчання, відвідання родичів чи знайомих, приватного

туризму – отримали значну перешкоду у вигляді нових шенгенських вимог. Більшість з них змушена відмовитись від поїздок або мінімізувати їх. Особливо очевидною є ця проблема в прикордонних регіонах.

Враховуючи невисокий рівень суспільної культури в Україні, така ситуація може сприяти поглибленню відчуження між різними (за соціальним та майновим статусом) верствами населення. Крім того, скасування віз для однієї суспільної меншості та спрощення доступу до віз для іншої може слугувати тим «хабарем», який знизить мотивацію «привілейованих» верств до подальшого лобювання повного скасування візового режиму з ЄС – адже для них ця проблема стане вже або зовсім неактуальною, або її чутливість значно зменшиться[12,с.165].

Підсумовуючи дослідження, варто зауважити, що стратегічне партнерство між ЄС та Україною невпинно зміцнювалося з часу набуття Україною незалежності. У зв'язку з цим Угода про партнерство та співробітництво є значним досягненням. Україна була першою з нових незалежних держав, які підписали таку угоду, відзначивши в такий спосіб прагнення ЄС та України до зміцнення співпраці. Шляхом макрофінансової допомоги, через програму Тасіс, а також двосторонні програми ЄС надає Україні підтримку в процесі здійснення перетворень та реформ.

Внаслідок процесу розширення, що триває, деякі з країн-членів ЄС мають спільний зовнішній кордон з Україною. Розширення Союзу ще більш зміцнює економічний динамізм та політичну стабільність у регіоні, розширюючи в такий спосіб можливості співпраці з Україною.

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

Європейський Союз відзначає європейські прагнення України та вітає проєвропейський вибір, зроблений Україною. ЄС і надалі твердо прагне до співпраці з Україною на національному, регіональному та місцевому рівнях задля підтримки успішних політичних та економічних перетворень в Україні, які полегшать її подальше зближення з ЄС. Союз та його країни-члени пропонують Україні свій різноманітний досвід будівництва сучасних політичних, економічних, соціальних та адміністративних структур, повною мірою визнаючи, що основний тягар відповідальності за майбутнє України лежить на ній самій.

Список використаних джерел

- 1) Угода про спрощення візового режиму між Україною та ЄС // <http://eu.prostir.ua/news/234186.html>
- 2) Шенгенська угода // <http://ostarbeiter.vn.ua/shengen-ugod.html>
- 3) Артёмов І.В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: монографія /І.В.Артёмов. – Ужгород: Ліра, 2009. – 520 с. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип.13).
- 4) Артёмов І.В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: навч.посіб.: У 2-х кн. – Ужгород: Ліра, 2008. Кн.1. – 476 с. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип. 11).
- 5) Голотюк Ирина. Европейский Союз упростил визовый режим с Украиной /И.Голотюк //Факты. – 2007. – 14 листопада.
- 6) Державне управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції: навч.посіб. /За загальною ред. акад. НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна. – К.: ДП “НВЦ” “Євроатлантикінформ”, 2006. – 197с.
- 7) Деркач Ирина. В объятиях Шенгена /И.Деркач //Зеркало недели. – 2007. – № 49-22 декабрия.

- 8) Європейська інтеграція: навч. посіб./ За ред. С.В.Федонюка, В.Й.Лажніка. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. Нац. Ун-ту ім.Лесі Українки, 2008. – 760 с.
- 9) Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи: зб. наук. пр. – Ужгород: Ліра, 2008. – 374 с. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип.10).
- 10) Артёмов І.В. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз: навч. посіб. /І.В.Артёмов. – Ужгород: Ліра, 2007. – 310 с. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип.7).
- 11) Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: навч. посіб. /І.В.Артёмов, В.Д.Бакуменко, В.Д.Бондаренко, та ін. – Ужгород: Ліра, 2008. – 465 с.
- 12) Міжнародна інтеграція: навч. посіб. /І.В.Артёмов, В.Д.Бакуменко, О.М.Ващук, та ін. –Ужгород: Ліра, 2008. – 387 с.
- 13) Нормативно – правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: навч. посіб. –хрестоматія: У 2-х кн. – Ужгород: Ліра, 2007. – Кн. 1 – 448 с. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип.5).
- 14) Підготовка нових членів ЄС – країн-сусідів України – до вступу в Шенген і виклики для України: матеріали міжнародного «круглого столу» експертів. – Ужгород: Мистецька лінія, 2007. – 112 с.
- 15) Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: зб. наук. пр. за матеріалами міжнародної наукової конференції (м. Ужгород, 24-25 травня 2007р.) /Відп. ред. І.В.Артёмов. – Ужгород: Ліра, 2007. – 456 с.(Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип.1).
- 16) Токар П. Нові реалії сучасних кордонів: соціолого-політологічний аналіз /П.Токар. – Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2008. – 320 с.
- 17) Відносини між Україною та Європейським Союзом. Режим доступу: <http://www.uanato.info/2-uaes.asp>
- 18) Глава МЗС: Євроінтеграція - першочерговий пріоритет зовнішньої політики (оновлено). Режим доступу: <http://povynar.com.ua/politics/109091>

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

В работе изложены проблемные вопросы, связанные с реальным состоянием взаимоотношений между Украиной и ЕС, минимизацией негативных последствий расширения Шенгена для Украины.

Рассмотрены вопросы визовой политики стран-соседей Украины в новых условиях Шенгена и развития евросоюзовско-украинских связей.

Ключевые слова: *Шенгенская зона, евроинтеграция, проблемы, перспективы, упрощение визового режима, требования, государство.*

In this work described the most problematic issues related to the actual state of relations between Ukraine and EU and the accession of neighboring countries of Ukraine to the European Union and the ways to minimize the negative effects of Schengen enlargement for Ukraine.

In the article considered the visa policy of neighboring countries of Ukraine in the new environment and development Schengen EU prices - Ukrainian relations.

Keywords: *Schengen, European integration, problems, prospects, visa facilitation, requirements, state.*

УДК 327(477):341.222

Д.БІЛАК

МАЛИЙ ПРИКОРДОННИЙ РУХ ЯК МЕХАНІЗМ СПРОЩЕНОГО ВІЗОВОГО РЕЖИМУ

У статті визначаються наслідки, до яких призвів вступ країн-сусідів України (Угорщини, Словаччини, Польщі) до Шенгенської зони. Аналізуються зустрічні кроки України та країн-сусідів – членів ЄС для спрощення візового режиму, дається оцінка угод про малий прикордонний рух між Україною та Угорщиною, Україною та Словаччиною, Україною та Польщею.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, Шенгенський простір, малий прикордонний рух.

Актуальність теми дослідження. «Велике розширення» Європейського Союзу за рахунок нових 10 членів, у тому числі сусідів України (1 травня 2004 р.), принципово змінило функцію західного кордону України, який власне з цього моменту став і зовнішнім кордоном ЄС.

Після «великого розширення» ЄС у 2004-2007рр. розпочався посилений процес впровадження основних положень Шенгенської декларації. Зокрема Угорщина, Словаччина і Польща у 2007 році приєдналися до Шенгенської зони. Це означало скасування внутрішніх кордонів між країнами-членами ЄС, що уже мали угоди про безвізовий режим і мали можливість вільного переміщення товарів, послуг та капіталу. Оскільки

східні кордони цих країн стали зовнішнім кордоном ЄС, то згідно з Шенгенськими стандартами Угорщина, Словаччина і Польща були зобов'язані посилити охорону своїх кордонів в інтересах національної, регіональної та міжнародної безпеки. Проте ця ситуація поставила у досить складне становище представників етнічних груп, які проживають на території сусідніх країн.

Мета дослідження полягає у тому, щоб визначити ефективність функціонування малого прикордонного руху як механізму спрощення візового режиму.

Наукові розробки. У роботах С.І. Мітряєвої «Розширення Шенгенського простору до кордонів з Україною: наслідки та перспективи» і «Транскордонне співробітництво: візовий аспект» значна увага приділяється Закарпатській області, яка, межуючи із 4 країнами – членами ЄС, має значні привілеї у візовій політиці порівняно з іншими областями України.

У монографії І.В. Артьомова «Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України» частково досліджуються проблеми, які постали перед Україною після входження сусідніх з нею країн до Шенгенського простору.

Навчальний посібник І.В. Артьомова «Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції» містить дослідження, що стосуються основних проблем України на шляху до європейської інтеграції.

Праця І.В. Артьомова та О.О. Вайнрауха «Лібералізація візового режиму Європейським Союзом – необхідна передумова ефективного транскордонного співробітництва» присвячена ґрунтовному дослідженню основних проблем лібералізації візового режиму ЄС для України та їх впливу на успішне здійснення транскордонного співробітництва.

Виклад основного матеріалу. Україна сподівається, що підвищення безпеки зовнішнього кордону ЄС (із кінця 2007 року - Шенгенського кордону) країн-сусідів України не стане перешкодою для добросусідських відносин. Запровадження інституту місцевого прикордонного руху, взірцем якого стало підписання угоди між Україною і Угорщиною, аналогів якої наразі не існує в ЄС (у зону дії угоди включено 384 українських та 244 угорських населених пунктів, можливість вільного пересування мають 750 тисяч закарпатських жителів прикордонних територій).

За словами Генерального консула Угорської Республіки в м. Ужгороді п. Вілмоша Сікловарі, певним позитивом можна вважати те, що «Євросоюз з ініціативами Угорщини вивчив можливості прикордонного співробітництва, схвалив цей досвід, і тепер малий прикордонний рух потрапив до досягнень Європейської унії» [9].

Такі ж угоди були підписані у 2008 році між Україною і Польщею, Україною і Словаччиною, їх можна розглядати як реальну умову регіонального розвитку та новий невикористаний резерв транскордонного співробітництва.

При цьому Україна хотіла би бачити консолідовану позицію країн – сусідів при визначенні територіальної зони застосування принципів місцевого прикордонного руху (до 50 км) що, безперечно, сприяло би стратегічним цілям транскордонного співробітництва на нових східних кордонах ЄС. Наприклад, в рамках Карпатського єврорегіону (прикордонні території України, Угорщини, Словаччини, Польщі та Румунії), пом'якшуючи виклики для транскордонної співпраці цих країн.

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

Підписання угод про місцевий прикордонний рух – один із кроків до отримання для громадян України спрощеного візового, а у перспективі безвізового, режиму (у рамках виконання угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз).

Розпорядженням Ради ЄС № 1931/2006 «Про визнання правил малого прикордонного руху на зовнішніх сухопутних кордонах країн-членів ЄС і про зміну розпоряджень Шенгенської угоди» визначає поняття малого прикордонного руху, згідно з яким малим прикордонним рухом вважається систематичний перетин зовнішнього кордону жителями прикордонних територій, наприклад, з метою перебування на даній території з соціальних, культурних або обґрунтованих економічних чи сімейних причин, яке у разі безперервного перебування та території відповідної держави не може перевищувати трьох місяців.

Мінімальний період дозволу для малого прикордонного руху (спрощеного перетину кордону) становить один рік, а максимальний – п'ять років. Оплата за розгляд заявок на видачу таких дозволів не може перевищувати оплату за розгляд заявок на видачу багаторазових короткотермінових в'їзних віз. Мешканцем прикордонних територій вважається такий громадянин третьої країни, який правомірно перебуває на прикордонній із сусідньою країною-членом ЄС території як мінімум один рік [12, с. 196].

У цьому документі зазначається, що на основі двосторонніх угод для громадян, які отримали дозвіл на спрощений перетин кордону, можуть вже на існуючих КПП створюватися окремі коридори, або окремі переходи.

На теренах Закарпаття, що належать до зони малого прикордонного руху, проживають близько 600-750 тис. громадян України. Область з її геополітичними можливостями не тільки реально пристосована, але і покликана бути містком і зв'язуючою ланкою між ЄС та Україною. Такою особливою роллю регіон завдячує своєму географічному положенню, історії та національній структурі населення.

Враховуючи той факт, що обов'язкове отримання віз для виїзду до країн ЄС негативно відобразилося на населенні західних регіонів України, що межують з країнами ЄС, зокрема Закарпаття, МЗС України та керівництво області разом з урядами сусідніх держав здійснили конкретні кроки щодо відновлення спрощеного типу перетину кордону. Відповідно до пропозицій ЄС 18 вересня 2007 року в Ужгороді було підписано міжурядову Угоду про правила місцевого прикордонного руху між Україною та Угорською Республікою.

Укладення цієї угоди стало дуже важливим для жителів Закарпаття, оскільки саме тут проживає понад 12,3% (150 тисяч) угорців, більшість з яких мають родинні зв'язки в Угорщині. Відповідно до угоди жителі 382 населених пунктів Закарпатської області, що постійно проживають на цій території не менше трьох років, мають право перетинати кордон без візи, за спеціальним дозволом. Це право діє тільки для осіб, що проживають на відстані 50 км від угорського кордону. Дозвіл коштує 20 євро, а для окремих категорій він безкоштовний, а саме: для інвалідів, пенсіонерів, дітей віком до 18 років та дітей, віком до 21 року, що знаходяться на утриманні, а також для студентів [1].

Дозвіл видається консульськими установами на основі внутрішнього паспорта громадянина України з

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

відміткою про проживання на цій території. Раніше це була просто відмітка в закордонному паспорті – дозвіл на перетин кордону, а тепер видають пластиковий документ з фотографією та усіма даними особи. Таким чином, зважаючи на правила, визначені у розпорядженні Ради ЄС, та положення угоди між Урядом Угорської Республіки і Кабінетом Міністрів України про правила малого прикордонного руху, головними елементами режиму малого прикордонного руху є такі [1]:

1. У додатку до угоди подається перелік прикордонних населених пунктів (по обидва боки кордону), на які поширюється дія угоди. Практично мова йде про населені пункти, розташовані у 50 - кілометровій зоні по обидва боки кордону.

2. Дозвіл на спрощений перехід кордону може отримати мешканець, який постійно проживає на цій території мінімум три роки. Підтвердження постійного місця проживання може здійснюватися внутрішнім паспортом, українським закордонним паспортом або довідкою про зареєстроване постійне місце проживання.

3. Дозвіл дає право на багаторазовий в'їзд і перебування протягом максимум 90 днів у межах шести місяців у прикордонній зоні іншої країни, особливо з соціальних, культурних, сімейних або обґрунтованих економічних причин. Дозвіл видається відомствами країн в'їзду, що практично означає консульські служби Генерального консульства Угорської Республіки в містах Ужгород та Берегово, і очікувано, Генерального консульства України в місті Ниредьгаза.

4. Термін дії дозволу на спрощений перетин кордону становить мінімум один рік і максимум п'ять років, але не може перевищувати терміну дії проїзного документа (у даному випадку – терміну дії закордонного паспорта).

5. Дозвіл видається протягом короткого періоду та не більше ніж впродовж 30 днів від дати подачі заявки, що не завжди виконується. Збір за дозвіл становитиме 20 євро. Згідно з угодою між Україною і ЄС про спрощений режим видачі віз для громадян України збір за видачу Шенгенської візи становитиме 35 євро. Такий же збір з 1 січня 2008 року нараховується і за видачу Шенгенської візи угорськими відомствами. У той же час, як відносно Шенгенської візи, так і відносно малого прикордонного руху, значне коло осіб буде звільнене від сплати збору (наприклад, інваліди, пенсіонери, діти у віці до 18 років).

6. Якщо раніше виникали питання стосовно того, що для здійснення малого прикордонного руху пунктами пропуску можна буде користуватися тільки обмежено, то ухвалене рішення таких обмежень не містить. Згідно з угодою, для здійснення малого прикордонного руху можуть використовуватись всі пункти пропуску на угорському та українському кордонах, відкриті для міжнародного пасажирського руху, а також пункти пропуску, відкриті для малого прикордонного руху [11, с. 29].

У зв'язку з угодою про малий прикордонний рух природно постає питання про те, що трапиться, якщо мешканці прикордонних територій, які мають такі дозволи, під час своїх поїздок не дотримуватимуться правил угоди. Тому дуже важливо, щоб за наявності дозволу на спрощений перехід кордону в'їзд здійснювався винятково на визначену угодою територію. За порушення угоди про малий прикордонний рух особу, яка перетне визначену угодою зону, можуть депортувати з Угорщини навіть на період до п'яти років.

Експерти європейської спільноти вважають, що перехід Угорщини до безвізового режиму потягне за

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

собою значне збільшення поїздок громадян країн-сусідів до ЄС, і радять проводити інформаційні кампанії, які б роз'яснювали громадянам межі їхніх прав у контексті безвізового режиму, отже, зростання рівня поінформованості про реальні права і обов'язки відвідувачів країни сприятиме уникненню небажаних наслідків, таких, як перевищення максимального терміну перебування, нелегальне працевлаштування тощо, які, у випадку масовості, можуть поставити під сумнів доцільність застосування безвізового режиму до України.

Аналіз офіційних даних європейської статистики свідчить:

- кількість виданих Угорщиною віз у січні 2008 року зменшилась у 4,6 раза порівняно з січнем 2006 року і у 3,2 раза порівняно з січнем 2007 року;
- кількість виданих Угорщиною віз у 2008 році зменшилась у 3,7 раза порівняно з лютим 2006 року і у 2,4 раза порівняно з лютим 2007 року;
- кількість виданих Польщею віз у січні 2008 року зменшилась у 2,8 раза порівняно з січнем 2006 року і у 3,5 раза порівняно з січнем 2007 року [8, с. 276].

Враховуючи, що основне зменшення кількості виданих віз стосується країн, що безпосередньо межують з Україною (Угорщина, Словаччина, Польща), найбільших обмежень на право в'їзду до ЄС зазнали мешканці прикордонних областей, які до входження країн-сусідів України до Шенгенського простору це право мали.

З одного боку, в цьому контексті дещо поліпшило ситуацію введення з 1 січня 2008 року угорською стороною спрощеною процедури оформлення та видачі Шененських віз представникам угорської національної меншини України. Такі особи лише подають це

посвідчення та лист підтримки від голови партії «КМКС – Партії угорців України» або голови Демократичної партії угорців України. Про це було повідомлено на прес-конференції в Генеральному консульстві Угорської Республіки у м. Ужгороді 31 липня 2008 року. Але з іншого боку це свідчить про певну дискримінацію громадян України за етнічною ознакою у візовій політиці Угорської Республіки.

Зазначимо, що у січні 2008 року в Угорщині була проведена інтеграція угорських прикордонних і поліцейських органів. Частину прикордонного особового складу, яка звільнилася на західній частині кордону, перевели для організації так званих «глибинних перевірок». Також здійснюються сумісні перевірки органів правопорядку у зоні, що перевищує відстань 50 кілометрів. Перевірки такого роду у межах своїх національних кордонів проводяться і правоохоронними органами інших країн-членів Шенгенської угоди.

Угорщина і надалі намагається спростити видачу віз для громадян України. Так, з 1 лютого 2012 року в Генеральному консульстві Угорщини в Ужгороді діє нова онлайн-система запису громадян на отримання Шенгенської візи, дозволу щодо малого прикордонного руху, візи типу «Д» та посвідчення закордонного угорця. За словами консула Юдіт Горват, завдяки цьому нововведенню біля консульства немає черг. Аналогічною системою запису вже близько двох років користуються заявники угорського консульства у місті Берегові. Одна з переваг онлайн-системи – здійснення запису у будь-який час дня і ночі. Кількість віз, виданих Генеральним консульством Угорщини, щороку зростає. Так у 2010 році було видано 26 тисяч Шенгенських віз, а у 2011 році ця цифра склала 47 тисяч, що на 78 % більше. Що стосується

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

дозволів малого прикордонного руху, то у 2010 році в Генконсульстві їх видали 8640, а минулого року – 12700. Якщо говорити про відмови у наданні віз, то минулого року їх кількість не сягнула навіть 0,5 % від загальної кількості заявників [9].

Ще одним важливим кроком в контексті лібералізації візового режиму стало підписання Угоди між Україною та Словацькою Республікою про місцевий прикордонний рух 30 травня 2008 року. Згідно із зазначеною угодою жителі 280 населених пунктів Закарпатської області, що постійно проживають на цій території, мають право перетину кордону без візи, але із спеціальним дозволом. Це право діє лише для осіб, що проживають на відстані 30 км від словацького кордону [4]. Збір на адміністративні витрати за оброблення заяви про видачу дозволу на малий прикордонний рух становить 20 євро, однак від сплати збору звільняються такі категорії населення:

- особи, єдиним джерелом доходів яких є пенсія з непрацевдатності;
- діти віком до 15 років;
- пенсіонери старші за 60 років.

Дозвіл видається у формі пластикового документа із фотографією та усіма даними особи і оформляється словацькою та англійською мовами, строком від 1 до 5 років. Термін дії дозволу визначається органами, що видають цей документ [5].

При цьому важливо зазначити, що умови отримання дозволу для пересування через кордон в межах прикордонного руху зі Словаччиною суттєво відрізняється від аналогічної угоди з Угорщиною. За інформацією Генерального консульства Словацької Республіки в м. Ужгороді, мешканець Закарпаття повинен надати

запрошення від словацької сторони, підтвердження родинних зв'язків між закарпатцями і словаками, які запрошують, наявність паспорта, що дійсний більше ніж на 15 місяців. Від сплати за отримання дозволу звільняються діти до 15 років (в угорській дипломатичній установі від аналогічного дозволу звільнені діти до 18 років). За дозвіл не платять громадяни, вік яких перевищує 60 років (в угорському консульстві – особи, які офіційно є на пенсії незалежно від віку, а також інваліди та особи до 21 року, які перебувають на утриманні).

Стосовно інших областей західного регіону України слід зазначити, що діє Угода про малий прикордонний рух між Україною та Польщею.

За цією угодою жителі 1545 населених пунктів Львівської та Волинської областей мають можливість перебувати в *30-кілометровій* прикордонній зоні Польщі. Вартість дозволу становить 20 євро, від сплати візи звільняються інваліди, пенсіонери та діти віком до 18 років. Період оформлення візи не має перевищувати *60 днів* з дати подання заяви, в окремих випадках цей строк може бути продовжений до *90 календарних днів*. Дозвіл надається терміном від 1 до 5 років. Термін перебування не має перевищувати *60 днів* з моменту перетину кордону, але в загальному – не більше *90 днів* протягом кожних 6 місяців з дати першого перетину кордону [2].

Оскільки візи та дозволи видаються через власні дипломатичні представництва країн-членів ЄС в Україні, процес видачі цих документів може бути неоднаковим, адже кожна з країн-членів Євросоюзу має свої специфічні вимоги та технічні параметри щодо здійснення цих процедур.

Зазначимо, що запровадження єдиної форми місцевого прикордонного руху всіма сусідніми з Украї-

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

ною державами – членами ЄС сприяло б подальшій лібералізації візового режиму для українських громадян, стабільності, безпеці та співробітництву на спільному кордоні України з Європейським Союзом [13 с.29].

Важливим кроком у активізації двосторонньої співпраці України з Європейським Союзом став офіційний візит Президента України Віктора Януковича до Брюсселю 1 березня 2010 року, де було підтверджено курс України на євроінтеграцію. Результатом активізації двосторонньої співпраці стало:

- поліпшення роботи із забезпечення виконання «Концепції інтегрованого управління кордонами»;
- розроблення проекту «Концепції міграційної політики»;
- продуктивне втілення **Державної цільової програми облаштування та реконструкції державного кордону на період до 2015 року**;
- поліпшення роботи з виконання Закону України «Про прикордонний контроль»;
- реалізація важливих заходів стосовно інтеграції іноземних мігрантів та реінтеграції українських мігрантів на 2011 – 2015 рр. та введення в дію автоматизованої інформаційної системи «**Біженці**»;
- в 2011 році розпочато роботу з розробки біометричних закордонних паспортів для громадян України, що виїжджають за кордон.

Упродовж 2010 року західну ділянку кордону перетнуло 23,5 мільйона осіб, що на 1,5 мільйона більше, аніж у 2009 році, повідомили Deutsche Welle в управлінні Держприкордонслужби західного регіону. Причому

прикордонники підрахували, що кількість українців, які перетинали кордон у 2010 році, зростає аж на 22 відсотки, а от іноземців навпаки поменшало на 8 відсотків.

Керівник прес-служби Держприкордонслужби західного регіону Володимир Шеремет відмітив, що така тенденція швидше за все пов'язана з активною видачею карт малого прикордонного руху консульствами європейських країн, що межують з Україною. Відтак мешканці українського прикордоння активізувалися у човниковому бізнесі, пояснює Шеремет. Що ж до іноземців, то зменшення їхньої кількості в наземних пунктах пропуску пояснюють тим, що відпала потреба їздити за українськими товарами самим – тепер це роблять самі українці.

Разом з тим слід відмітити, що Євросоюз запровадив нові, більш жорсткі правила переміщення територією Об'єднаної Європи, посилив контроль за в'їздом і виїздом іноземців. Зміни передбачають створення в усіх країнах ЄС єдиної електронної бази даних стосовно осіб, що перетинають кордони Євросоюзу. Для цього консульські установи європейських країн оснащуються автоматичними пунктами, які розраховані на використання біометричних технологій. У консульських установах країн ЄС поступово відбувається перехід на біометричні візи, що, на думку іноземних експертів, може стати ефективним заходом боротьби з нелегальною міграцією у країнах Європи.

Україна також планує найближчим часом запровадити біометричні паспорти. Так, У Верховній Раді України (ВР) зареєстрований урядовий законопроект № 10036-1 від 20 лютого 2012 р. про документи України, що засвідчують особу, підтверджують громадянство України

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

та дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну. Текст законопроекту опубліковано на офіційному сайті ВР.

Згідно з поданим Кабміном законопроектом планується, що документ буде містити машинозчитувальну зону, в якій буде відтворювати, крім оцифрованого образу особистості і оцифрованого підпису, наступна інформація: назва держави; реквізити документа; прізвище, ім'я; стать; громадянство; дата народження, місце народження. Також буде відтворювати додаткова біометрична інформація про відбитки вказівних пальців рук осіб, які досягли дванадцятирічного віку.

З метою захисту зовнішніх кордонів ЄС та боротьби з тероризмом, нелегальною міграцією та організованою злочинністю запроваджується європейська система прикордонного контролю та впровадження нової візової інформаційної системи, яка передбачає створення електронного реєстру біометричних даних осіб, що в'їжджають в ЄС. Передбачається, що в першу чергу до бази будуть внесені дані про мешканців прикордонних з Європейським Союзом регіонів, які звертатимуться до консульських установ для отримання в'їзних документів, користуючись можливостями малого прикордонного руху.

Більше того, буде створено систему спостереження (Eurosur), яка використовуватиме сучасні технології, включаючи супутники спостереження з високою розподільною здатністю та безпілотні літаки для того, щоб здійснювати моніторинг відділених районів, які перетинають шляхи нелегальних мігрантів. Для інших видів діяльності буде також залучатися прикордонне агентство ЄС Frontex. За словами экс-міністра закордонних справ Італії пані Фраттіні, ці реформи будуть впроваджені протягом 2010-2015 років [10].

23 липня 2012 року Україна та Європейський Союз підписали договір, що доповнює раніше підписану Угоду про спрощення візового режиму. Від європейської сторони документ підписав європейський комісар із питань розширення та Європейської політики сусідства Штефан Фюле, від української – міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко.

Згідно з цією Угодою до вже наявної Угоди про спрощення візового режиму буде внесено доповнення, згідно з якими розширюється перелік осіб, які підпадають під категорію, що може претендувати на отримання віз до країн ЄС за спрощеною процедурою. Зокрема, під дію документа підпадають не лише журналісти, але й технічні члени їхньої команди (оператори, звукорежисери тощо). Журналістам також надається можливість надання листа-підтвердження від працедавця замість запрошення приймаючої сторони.

Візові спрощення також поширюються не лише на учасників програм обміну від міст-побратимів, а й на інші муніципальні одиниці. Також під цю категорію підпадають громадяни, які відвідують не лише родичів - громадян України, які проживають в ЄС, але і безпосередньо родичів - громадян ЄС. Список поповнився також і супроводжуваними особами, які потребують медичного лікування.

Крім того, з'явилося чотири нових категорії осіб, на яких також буде поширюватися спрощена візова процедура: члени громадських організацій, члени професій, які беруть участь у міжнародних форумах (семінарах, виставках тощо), представники релігійних громад, учасники програм транскордонної співпраці в рамках програм ЄС.

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

Урегульовано також і термін дії віз: замість слів «до 5 років» і «до 1 року», будуть вживатися формулювання «на 5 років» і «на 1 рік», що надасть можливість уникнути вільного тлумачення відповідних положень консулами країн-членів ЄС. Для власників біометричних службових паспортів буде передбачено безвізовий режим [16].

Висновки

Розширення поля свободи для громадян ЄС парадоксальним чином обмежило поле свободи для їхніх сусідів. Ліквідація внутрішніх кордонів у ЄС іде паралельно із зміцненням зовнішніх кордонів, тут розбудовується потужна охоронна інфраструктура, вводиться більш суворий контроль, а також запроваджується більш жорстокий візовий режим для третіх країн, до яких відноситься і Україна.

Неможливо побачити також, що наразі порушується вільне та інтенсивне спілкування суспільства: українсько-польського, українсько-словацького, українсько-угорського, яке вибудовувалось упродовж десятиліть і завдяки чому вдалося зняти багато стереотипів, вирішити багато застарілих історичних проблем. Наслідки цього вже бачимо у толерантному Закарпатті (питання Верецького перевалу тощо).

Наступною проблемою є проблема чисельних в Україні національних меншин: польської - 144,2 тис., угорської - 156,5 тис., румунської - 151 тис. Компактно проживаючи біля кордону, вони мають ускладнення зі спілкуванням зі своїми родичами безпосередньо за лінією кордону спробою вирішити це питання визнання за ними, громадянами України, статусу етнічного угорця, поляка, словака тощо. Відповідні законодавчі органи цих

країн прийняли ухвали щодо цього. Цей статус дозволить їм отримувати шенгенські візи на пільгових умовах, проживати і працювати без того, щоб оголошувати до відповідних служб, користуватися пільговим проїздом, навчанням і навіть медичним обслуговуванням. Такі пільги, за оцінками експертів, могли б охопити 2 % населення України, однак у цьому разі постає питання про рівність всіх громадян України безвідносно до національності. Реакція українців та таке правове урегулювання може бути неадекватною. Бо мова йде про 900 тис. етнічних поляків [8, с. 280].

Певним врегулюванням цих питань є угода про малий прикордонний рух з полегшеною формою отримання віз. Хоча малий прикордонний рух мінімізує деякі виклики Шенгену, але у загальній картині помітна тенденція на обмеження в'їзду громадян на територію Європи.

Підписання угод про місцевий прикордонний рух – один із кроків до отримання для громадян України спрощеного візового, і у перспективі безвізового, режиму у рамках виконання угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз.

Запровадження Інституту місцевого прикордонного руху (“the local border traffic”) щодо громадян України слід розглядати як апробацію нових інструментів лібералізації візової політики країн ЄС до України з перспективою повної відміни візового режиму.

Список використаних джерел

- 1) Угода між Кабінетом міністрів України та Урядом Угорської Республіки про правила місцевого прикордонного руху. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу - http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=348_072.
- 2) Угода між Кабінетом міністрів України та Урядом Республіки Польща про правила місцевого прикордонного руху. – [Електронний ресурс]. Режим доступу до документу - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616138>.
- 3) Угода між Україною та Словацькою Республікою про правила місцевого прикордонного руху. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу - http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=703_076
- 4) Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного центру з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» (№ 77 від 07.02.2011 р.). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/77-2011-%D0%BF>.
- 5) Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань міграції [Текст]: проект закону України [подано 06.04.2009 р.] [Електронний ресурс] – Режим доступу до документу - // Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. Законотворча діяльність Верховної Ради України. Законопроекти. – Режим доступу до документу -http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1lid=&pf3511=32022.
- 6) Артёмов І.В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: монографія// І.В. Артёмов. – Ужгород: Ліра, 2009. – 520 с.
- 7) Артёмов І.В. Презавантаження українсько-євросоюзівських взаємовідносин – вимога часу . Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць// І.В. Артёмов. Вип. 3. – Ужгород: ЗақДУ, 2010. – 372 с.
- 8) Артёмов І.В., Вайнраух О.О. Лібералізація візового режиму Європейським Союзом – необхідна передумова

- ефективного транскордонного співробітництва / Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць// І.В. Артёмов, О.О. Вайнраух. -- Вип. 4 / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів», м. Ужгород, 8-9 квітня 2011 р. – Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 317с.
- 9) Генконсульство Угорщини в Ужгороді ліквідувало черги впровадженням нової системи [Текст]: Газета «РІО» / – 18 лютого 2012, – Ужгород., 2 смуга.
 - 10) Європейська Комісія посилить контроль – курс на створення «Фортеці Європи»? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу - [http:// shengenskogo-prostory.ua](http://shengenskogo-prostory.ua).
 - 11) Кіш Є.Б. Питання безпеки на нових східних кордонах Європейського Союзу // Стратегічна панорама// Є.Б. Кіш: Щоквартальний науково-практичний журнал РНБО України. – 2004. -№1. С. 46.
 - 12) Мітряєва С.І. Розширення Шенгенського простору до кордонів з Україною: наслідки та перспективи / Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи: збірник наукових праць// С.І. Мітряєва. – Ужгород: Ліра, 2008. – 374 с. – (Серія “Євроінтеграція: український вимір”; Вип. 10).
 - 13) Мітряєва С.І. Транскордонне співробітництво: візовий аспект / Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць// С.І. Мітряєва. - Вип. 4 / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів», м. Ужгород, 8-9 квітня 2011р.– Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 317с.
 - 14) Нодь Аттіла. Малий прикордонний рух: відповідь на виклики Шенгену: матеріали міжнародного круглого столу експертів/гол. ред. С.І.Мітряєва. – Ужгород, 2007. – С. 27-30.

- 15) Янукович підбив ітоги. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу <http://podrobnosti.ua/analytics/2011/12/21/810964.html>

Д. Билак. Малое пограничное движение - как механизм упрощенного визового режима.

В статье определяются последствия, к которым привело вступление стран-соседей Украины (Венгрии, Словакии, Польши) в Шенгенскую зону. Анализируются встречные шаги Украины и стран-соседей - членов ЕС для упрощения визового режима, дается оценка соглашений о малом пограничном движении между Украиной и Венгрией, Украиной и Словакией, Украиной и Польшей.

Ключевые слова: *Украина, Европейский Союз, Шенгенское пространство, малое пограничное движение.*

D. Bilak. Local border traffic - an important mechanism of simplified visa regime.

The article sets out the consequences that resulted from the accession of neighboring countries of Ukraine (Hungary, Slovakia, Poland) to the Schengen zone. Counter steps of Ukraine and neighboring countries - members of the EU for simplifying of visa regime are analysed. The agreements on local border traffic between Ukraine and Hungary, Ukraine and Slovakia, Ukraine and Poland are assessed.

Keywords: *Ukraine, European Union, the Schengen zone, a small border traffic.*

УДК 327(477):341.222

О.КУПРІЙ

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ВІЗОВОГО РЕЖИМУ ЄС З УКРАЇНОЮ – ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У науковому дослідженні простежено кроки, які ЄС та Україна здійснили на шляху спрощення візового режиму та його подальшої лібералізації для України, заявленої на двох останніх самітах «Україна-ЄС» (у Брюсселі в листопаді 2010 р. та у Києві в грудні 2011 р.).

Ключові слова: *спрощення візового режиму, лібералізація, План дій щодо лібералізації візового режиму, звіт Європейської Комісії.*

Зважаючи на пріоритетність зовнішньополітичного курсу України на європейську інтеграцію, що було підтверджено на саміті Україна-ЄС у грудні 2011 року. Можна констатувати, що проблематика лібералізації візового режиму залишається надзвичайно актуальною в контексті реалізації положень Національного плану з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України.

Забезпечення вільного пересування громадян для країн-сусідів через скасування візового режиму за умов виконання рекомендацій та технічних вимог ЄС стало життєвим пріоритетом, який передбачає мобільність людей з обох боків кордону. Для Європейського Союзу це важливо перш за все тому, що процес поступового спрощення та лібералізації візового режиму

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

супроводжується проведенням в життя низки реформ в Україні, які забезпечують відчутне поліпшення ситуації перш за все у таких сферах, як:

- співпраця з питань безпеки і у правоохоронній сфері;
- боротьба з нелегальною міграцією та іншими видами незаконної діяльності, в тому числі з торгівлею людьми;
- розвиток інфраструктури та інші аспекти управління кордонами.

Актуальність теми дослідження підтверджується і тим, що на 15-му саміті «Україна-ЄС», який пройшов 19 грудня 2011 року в Києві за участі Президента України В.Ф. Януковича, голови Європейської Ради Германа ван Ромпея та голови Єврокомісії Жозе Мануела Баррозу, значну увагу було приділено питанню лібералізації візового режиму для України, а конкретним терміном вирішення цього питання попередньо названо 2015 рік.

Джерельну базу дослідження становлять такі нормативно-правові документи: Указ Президента України «Про Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» [6], Угода про спрощення візового режиму між Україною та ЄС [1], План дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України [4] та інші.

Поряд з нормативно-правовими документами щодо шляхів лібералізації візового режиму цій проблематиці присвячений значний обсяг наукових праць, зокрема праці С.І. Мітряєвої [3], І.В. Артьомова [2],[7] та В. Пулішової [13].

Мета роботи полягає у визначенні стану реалізації Україною Національного плану з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України та основних ризиків, що можуть виникнути у подальшій імплементації Плану дій.

Виклад основного матеріалу. Першим важливим кроком на шляху до лібералізації візового режиму для України стало підписання Угоди «Про спрощення візового режиму для громадян України» [1] між Україною та ЄС 18 червня 2007 року за підсумками засідання Ради з питань співробітництва в Люксембурзі [2].

Надзвичайно важливим кроком на шляху реалізації попередніх домовленостей стосовно спрощення візового режиму стало затвердження Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України на чотирнадцятому саміті «Україна-ЄС» (Брюссель, 22 листопада 2010 року) [3].

План дій – це документ, розроблений з урахуванням прогресу України у безвізовому діалозі, результатів експертного аналізу, здійсненого на стадії вивчення відповідей представників України на детальні запитання, поставлені влітку 2010 року [4].

Для забезпечення всебічної оцінки наслідків очікуваної лібералізації візового режиму Комісія постійно здійснює моніторинг стану видачі віз в Україні, кількості громадян України, яким відмовлено у в'їзді на зовнішньому кордоні ЄС, або затриманих за незаконне перебування в ЄС, кількості рішень про повернення та кількості повернень на Україну тощо [5].

План дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму містить чотири блоки:

- безпека документів і біометрика;
- нелегальна імміграція та реадмісія;

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

- громадський порядок та безпека;
- зовнішні зносини і фундаментальні права.

Реалізація Плану дій відбувається у два етапи: законодавчий та імплементаційний.

До складових блоку «безпека документів і біометрика» належать:

- схвалення законодавчої бази та поступова видача біометричних паспортів, що відповідають стандартам ІКАО та поступове вилучення старих паспортів, у тому числі в консульствах України за кордоном;
- високий рівень інтегрованості та безпеки подання заяв, персоналізації і процесу передачі закордонних паспортів, а також національних паспортів та інших документів, що засвідчують особу;
- швидка та систематична передача інформації про втрачені та викрадені паспорти до Інтерполу (бази даних LASP) [4].

Складовими блоку «нелегальна імміграція та реадмісія» є:

- схвалення всіх необхідних заходів з імплементації правоохоронної програми розвитку та реконструкції державного кордону на період до 2015 року та Концепції розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року;
- ефективна імплементація Закону України «Про прикордонний контроль» від 2009 року шляхом здійснення відповідних перевірок на кордоні та оцінки ситуації на національному, регіональному і місцевому рівнях;

- забезпечення належної інфраструктури, технічного оснащення, фінансових та людських ресурсів відповідно до Стратегії інтегрованого управління кордонами;
- удосконалення міжвідомчого співробітництва та міжнародної співпраці;
- схвалення законодавчої бази у сфері міграційної політики, що передбачатиме ефективну інституційну структуру управління міграцією, правила в'їзду і перебування іноземців, заходи з реінтеграції громадян України, моніторинг міграційних потоків, боротьбу з нелегальною міграцією;
- ефективне виконання Угоди між Україною та ЄС про реадмісію осіб та заходів щодо реінтеграції громадян України.

До складових блоку «громадський порядок та безпека» належать:

- імплементація законодавства щодо боротьби з організованою злочинністю, торгівлею людьми, включаючи дітей, корупцією, що забезпечить ефективне функціонування незалежного антикорупційного органу, з наркотиками, з відмиванням грошей та тероризмом;
- високий рівень ефективного судового співробітництва суддів та прокурорів з державами-членами ЄС у кримінальних справах;
- прийняття відповідного законодавства про захист персональних даних та створення незалежного наглядового органу у сфері захисту персональних даних.

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

- Складовими блоку «зовнішні зносини та фундаментальні права» є:
- перегляд законодавчих та регуляторних засад здійснення процедур реєстрації та зняття з реєстрації громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які законно проживають на території України, та забезпечення того, що свобода пересування зазначених осіб в межах України не підпадає під необґрунтовані обмеження, а також дискримінацію за будь-якою ознакою;
- надання доступної інформації про вимоги щодо реєстрації для іноземців, які бажають проживати в Україні, забезпечення однакової та прозорої імплементації відповідного законодавства;
- ефективний доступ до проїзних та ідентифікаційних документів для всіх, без винятку, громадян України;
- ефективна імплементація законодавства та антидискримінаційної політики, імплементація відповідних документів ООН та Ради Європи, ефективна імплементація Плану дій щодо боротьби з дискримінацією.

Конкретні заходи щодо реалізації Плану дій затверджено в Указі Президента України від 22 квітня 2011 року № 494/2011 «Про Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» [6].

Оскільки лібералізація візового режиму є сьогодні одним з пріоритетних питань двосторонніх відносин України та ЄС, Президент України вказав на необхідність активно впроваджувати в життя положення і завдання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом

візового режиму для України уже в 2011 році [7]. Тому для контролю за виконанням основних завдань Плану постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2011 року № 77 було вирішено створити Координаційний центр, який контролює стан реалізації завдань з впровадження Плану дій, зокрема [8]:

- формування та затвердження всієї необхідної нормативно-правової бази;
- активізацію міжвідомчого співробітництва між правоохоронними та іншими державними органами, що задіяні в управлінні кордонами, а також вдосконалення міграційної політики за стандартами ЄС;
- налагодження системи обміну персональними даними осіб, транспорту та вантажів, що перетинають кордон, відповідно до вимог ЄС;
- активізацію процесу навчання працівників, що здійснюють управління кордоном та оформлення і видачу документів для виїзду за кордон;
- створення системи біометричної ідентифікації громадян України та запровадження випуску відповідних виїзних документів з електронними носіями біометричних даних;
- облаштування відповідно до європейських стандартів пунктів розміщення незаконних мігрантів і пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, що незаконно перебувають на території України;
- проведення інформаційно-консультативної кампанії з метою підвищення рівня обізнаності громадян України, іноземців та осіб без

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

громадянства щодо їх прав на свободу пересування територією України;

- проведення переговорного процесу з метою укладення з державами походження чи транзиту нелегальних мігрантів міжнародних договорів про реадмісію осіб [9].

Контроль за виконанням Україною Плану дій здійснюється й іноземними експертами. Так, зокрема, 13 травня 2011 року в Києві в рамках українсько-австрійських консультацій з консульсько-правових питань австрійська сторона відзначила належне виконання Україною зобов'язань стосовно реалізації Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України і значних реформаційних процесів у сфері міграційної та візової політики. Австрійська сторона підтвердила свої наміри забезпечити для України технічну, експертну та консультативну допомогу як на законодавчому, так і на імплементаційному етапах Плану дій.

Крім основних питань, сторони обговорили інші аспекти двосторонньої співпраці в консульській сфері, зокрема стан підготовки до підписання Імплементаційного протоколу до Угоди між Україною та ЄС про реадмісію осіб.

В результаті проведених переговорів австрійська сторона зацікавилася успішною практичною реалізацією Україною національних законодавчих ініціатив у рамках Плану дій Україна-ЄС, наголошуючи на тому, що це поліпшить українсько-австрійські двосторонні відносини та слугуватиме сигналом для європейських партнерів до позитивного вирішення питання запровадження безвізового режиму для України [10].

У вересні 2011 року було опубліковано звіт Європейської Комісії стосовно реалізації Україною Плану дій щодо лібералізації візового режиму.

У звіті, зокрема, зазначено, що Україна почала процес законодавчого забезпечення запровадження біометричних паспортів. Правові рамки для запровадження біометричних міжнародних паспортів, з яких інформація буде зчитуватися автоматично, перебувають на стадії підготовки. У процесі підготовки перебувають також План дій та Програма для повної заміни старих паспортів новими, зокрема у консульських службах за кордоном.

У Брюсселі було відзначено, що Україна здійснила важливий крок в ухваленні правових рамок у сфері управління кордонами. У сфері управління міграцією ухвалено кілька елементів відповідних правових та інституційних рамок. Державну міграційну службу в Україні створено, але вона ще не почала працювати на повну потужність.

Україна також почала здійснювати кроки для наближення законодавства з регулювання прав шукачів притулку до міжнародних та європейських стандартів. Але потрібно здійснити додаткові зусилля для подальшої розробки правових рамок України в цій важливій сфері, щоб зробити її повністю відповідною до міжнародних стандартів та стандартів ЄС. Єврокомісія також закликала Україну повністю розв'язати проблемні питання, щодо яких міжнародні та громадські організації висловлювали серйозне занепокоєння [11].

Звіт також звертає увагу на ухвалення Україною антикорупційного закону, називаючи його першим значним кроком уперед. Водночас у ЄС відзначають, що потрібно здійснити рішучі кроки для забезпечення його правильного виконання. Зокрема у звіті йдеться

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

про потребу створення незалежного антикорупційного органу в Україні, про який лише згадується в новому антикорупційному законі.

Серед позитивних моментів було вказано і на певні недоліки, зокрема на те, що більша частина завдань вирішувалася у першій половині року, а в другій половині темпи реалізації трохи уповільнилися [12].

Підсумовуючи свою доповідь, Єврокомісія відзначила, що стосовно розробки законодавства, стратегій та планів дій робота все ще триває. Ця робота свідчить про те, що План дій з візової лібералізації є важливим інструментом для здійснення реформ у сфері юстиції, громадського порядку і безпеки та інших сферах.

Хоча Європейська Комісія і підтримує технічний підхід до лібералізації візового режиму з Україною, деякі держави – члени ЄС не схвалюють цей процес. Така позиція пов'язана з тим, що рішення про те, хто може в'їжджати на територію певної держави, лежить в основі суверенітету, навіть якщо видача короткотермінових віз належить до компетенції ЄС. Супротив також зумовлений помилковим припущенням, що безвізовий режим може створити загрозу міграції. Керівництво кількох держав – членів ЄС вважає, що безвізовий режим спровокує масову імміграцію до Євросоюзу українських громадян, які залишаться на території ЄС після закінчення терміну дії віз [13].

Позитивний досвід Західних Балкан має розвіяти такі безпідставні страхи. Рішенню щодо поетапної лібералізації візового режиму для України передувало скасування віз для західнобалканських країн у 2009 – 2010 роках. Успіхи західнобалканських країн щодо лібералізації візового режиму дали надію країнам «Східного партнерства». Той самий перелік реформ

включено і до Плану дій щодо лібералізації візового режиму, який виконують Україна та Молдова.

Але при порівнянні документів було виявлено низку відмінностей. З одного боку, План дій розділено на дві фази: перша стосується законодавства та планування, а друга – здійснення реформ. Такий підхід неодмінно призводить до сповільнення процесу. З іншого боку, зміст реформ, передбачених Планом дій, набагато масштабніший. Так, у сфері управління міграцією необхідною умовою є повноцінна робота Державної міграційної служби, а не Міністерства внутрішніх справ, як це було раніше [14].

Отже потрібно зазначити: для того, щоб процес візової лібералізації просувався вперед, технічний підхід неодмінно має бути чітко обумовленим, чи то в Україні, Росії, Молдові, чи в решті країн «Східного партнерства», які повинні будуть слідувати тим самим шляхом.

У переговорах на саміті «Східного партнерства» у Варшаві у вересні 2011 року країни-члени ЄС відзначили, що безвізовий режим для східних сусідів буде встановлено в належний час, якщо будуть виконані всі технічні критерії, закладені у Плані дій. Завдяки наполегливості польського головування у ЄС довгострокову перспективу безвізового режиму для України було відкинута [12].

24 – 27 жовтня 2011 року в Києві відбулися експертні консультації в рамках оціночної місії ЄС в Україні з метою аналізу стану імплементації I фази Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України.

У рамках консультацій з європейськими експертами з виконання другого розділу Плану дій «Міграція та реадмісія» керівництво Державної міграційної служби організувало роботу двох робочих груп за участі представників Адміністрації Президента України, Секретаріату Кабінету Міністрів та центральних органів

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

виконавчої влади з метою проведення детального аналізу роботи української сторони у законодавчій сфері та обговорення її результатів з членами місії.

Під час консультацій в рамках робочої групи «Політика притулку» були обговорені питання прийняття законодавства у сфері надання притулку відповідно до міжнародних стандартів та стандартів ЄС, міжнародного захисту, процедури та правил розгляду заяв щодо надання міжнародного захисту, а також застосування положень Закону України «Про біженців та осіб, що потребують додаткового та тимчасового захисту» [15].

Робоча група «Управління міграцією» сконцентрувалась у своїй роботі на питаннях прийняття нормативної бази з політики управління міграцією, що створює ефективну інституційну структуру для управління міграцією, правил в'їзду та перебування іноземців, заходів з реінтеграції українських громадян, моніторингу міграційних потоків, боротьби з нелегальною міграцією (включаючи процедури повернення, захисту прав людини, умови утримання, зусилля з укладення реадмісійних угод з основними країнами походження, виявлення всередині країни нелегальних мігрантів).

Європейських експертів також цікавили питання, пов'язані з прийняттям національної стратегії у сфері управління міграцією з метою ефективної імплементації правової бази у сфері міграційної політики та Плану заходів з чіткими часовими рамками, конкретними завданнями, індикаторами результативності та достатніми людськими ресурсами [16].

Також були обговорені питання створення механізму моніторингу міграційних потоків, що забезпечує регулярне оновлення міграційного профілю України даними про легальну та нелегальну міграцію, та

визначення органів, відповідальних за збір та аналіз таких даних.

Місією в цілому позитивно оцінено прогрес Державної міграційної служби України у виконанні I фази Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України.

Великі надії на підписання важливих для України домовленостей щодо асоціації, зони вільної торгівлі та лібералізації візового режиму на саміті Україна-ЄС 19 грудня 2011 року в Києві не оправдалися.

Зокрема щодо питань лібералізації візового режиму учасники саміту відмітили прогрес у реалізації Плану дій і підтвердили свої спільні зобов'язання стосовно просування до безвізового режиму, який буде впроваджено після створення відповідних умов для керованого та безпечного переміщення людей. Проміжним етапом для введення безвізового режиму було визначено завершення переговорів про внесення змін до Угоди про спрощення візового режиму, що передбачає подальше спрощення процедури видачі віз громадянам України та збільшення обсягів видачі віз і категорій населення, які можуть отримувати візи на пільговій основі [17].

Також голова Єврокомісії Жозе Мануел Баррозу офіційно заявив, що у найближчий час буде підготовлено план подальшого просування до спрощення візового режиму, а в майбутньому і до повної його відміни. Крім того, він зазначив, що переговори щодо модернізації та лібералізації візової політики для деяких категорій громадян звершилися, але ЄС сподівається, що в наступні 20 років Україна покаже, що вона реалізувала всі європейські принципи і цінності [18].

Загалом на майбутнє спільних відносини України з Європейським Союзом Президент України Віктор

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

Янукович дивиться з оптимізмом. Він позитивно оцінив результати грудневого саміту Україна-ЄС, а також зазначив, що у 2012 році Київ та Брюссель будуть обговорювати питання переходу до безвізового режиму вже з конкретними датами [19], і висловив надію, що основна частина підготовки до безвізового режиму завершиться до 2014 року [20].

Отже зроблено важливий, хоча й неоднозначний, крок, в якому є свої плюси та мінуси, але який, незважаючи на це, посилює зовнішньополітичні позиції України.

На підставі проведеного дослідження питання лібералізації візового режиму можна зробити певні висновки:

- поетапна імплементація Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України сприятиме ефективному впровадженню реформ, допоможе реалізації положень Угоди про партнерство і співробітництво як основи співробітництва України і ЄС, а також сприятиме інтеграції України до європейських структур;
- Указ Президента України «Про Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» виступає стратегічним документом, який регулює питання щодо виконання Плану дій. Прийняття цього документу свідчить про готовність України виконувати необхідні умови ЄС стосовно спрощення візового режиму;
- двостороння співпраця України окремо з кожною сусідньою країною – членом ЄС сприятиме вирішенню важливих проблем лібералізації

- візового режиму між країнами, а також підтримці сусідніми країнами інтеграції України до ЄС;
- прогрес у питаннях лібералізації візового режиму ЄС стосовно України багато в чому залежить від динаміки реалізації положень з питань, що увійшли до заключних документів останнього саміту Україна-ЄС, який відбувся 19 грудня 2011 року;
 - затримка у вирішенні питань лібералізації візового режиму буде гальмувати двосторонній діалог України з ЄС на шляху до її євроінтеграції.

Список використаних джерел

- 1) Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_850
- 2) Артёмов І.В. Перезавантаження українсько-євро-союзівських взаємовідносин – вимога часу // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 3. – Ужгород: ЗақДУ, 2010. – 372 с.
- 3) Мітрьєва С.І. Транскордонне співробітництво: візовий аспект / Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 4 / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів», м. Ужгород, 8-9 квітня 2011р.– Ужгород: ЗақДУ, 2011. – 317с.
- 4) Безвізовий діалог між Україною та ЄС. План дій з лібералізації візового режиму. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novisa.com.ua/upload/file/План%20Дій%20Україна-ЄС.pdf>
- 5) Європейська інтеграція України: поточна ситуація, завдання та пріоритети державної політики: мат.

ПРОБЛЕМИ
УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКОГО КОРДОНУ

- засідання «круглого столу» / за заг. ред. О. В. Снігир. – К.: НІСД, 2010. – 64 с.
- 6) Указ Президента України «Про Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 22 квітня 2011 року № 494/2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=494%2F2011>
 - 7) Артёмов І.В., Вайнраух О.О. Лібералізація візового режиму Європейським Союзом – необхідна передумова ефективного транскордонного співробітництва / Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 4 / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів», м. Ужгород, 8-9 квітня 2011 р. – Ужгород: Закарпатський державний університет, 2011. – 317с.
 - 8) Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного центру з виконання плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 7 лютого 2011 року № 77. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=77-2011-%EF>
 - 9) Звіт про виконання Національного плану з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dmsu.gov.ua/uk/nacionalnij-plan/573.html>
 - 10) Австрія зацікавлена в успішній реалізації Україною національних законодавчих ініціатив в рамках Плану дій Україна-ЄС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dmsu.gov.ua/uk/home/436-avstrija-zacikavlena-v-uspishnij-realizaciji-ukrajinoju-nacionalnih-zakonodavchih-iniciativ-v-ramkah-planu-dij-ukrajina-jes.html>
 - 11) ЄС похвалив Україну за виконання Плану дій щодо безвізового режиму. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukranews.com/uk/news/ukraine/2011/09/23/53670>

- 12) Юлія Львовочкіна. По обидва боки від... свободи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/pro_obidva_boki_vid_svobodi-83736.html
- 13) Пулішова В. Україна та Вишеградська четвірка на шляху до взаємовигідних відносин / В. Пулішова, Т. Стражай. – Братислава, 2010.
- 14) «Місія неможлива»? Погляд на безвізовий режим зсередини ЄС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kyivpost.ua/opinion/op-ed/misiya-nemozhлива-poglyad-na-bezvizovij-rezhim-zseredini-yes-22355.html>
- 15) Закон України «Про біженців та осіб, що потребують додаткового та тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року № 3671-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dmsu.gov.ua/uk/component/content/article/34-zagalni-pologennya/502-zakon-ukrajini-3671vi-pro-bizhenciv-ta-osib-jaki-potrebuju-t-dodatkovogo-abo-timchasovogo-zahistu>
- 16) В Україну приїхала оціночна місія ЄС з метою аналізу прогресу у виконанні I фази Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dmsu.gov.ua/uk/home/589-v-ukrajinu-prijihala-ocinochna-misiya-jes-z-metuju-analizu-progresu-u-vikonanni-i-fazi-planu-dij-shhodo-liberalizaciji-jes-vizovogo-rezhimu-dla-ukrajini-.html>
- 17) Заявление сторон по итогам саммита Украина-ЕС: полный текст. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.liga.net/news/politics/579482-zayavlenie_storon_po_itogam_sammita_ukraina_es_polnyu_tekst.htm
- 18) Украина прозвала шанс сблизиться с ЕС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.liga.net/news/politics/579791-ukraina_prozevala_shans_sblizitsya_s_es_zarubezhnaya_pressa_.htm
- 19) Янукович подбил итоги. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/analytics/2011/12/21/810964.html>
- 20) Саммит «Украина-ЕС»: помните о своих интересах. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rus.for-ua.com/analytics/2011/12/21/103958.html>

Е. Куприй. Либерализация визового режима ЕС и Украины-важная предпосылка евроинтеграции.

В научном исследовании прослежены шаги, сделанные ЕС и Украиной на пути упрощения визового режима и его последующей либерализации для Украины, заявленной на двух последних саммитах «Украина-ЕС» (в Брюсселе в ноябре 2010 г. и в Киеве в декабре 2011 г.).

Ключевые слова: упрощение визового режима, либерализация, План действий по либерализации визового режима, отчет Европейской Комиссии.

О. Kupriy. EU visa liberalization with Ukraine - important prerequisite for integration.

In a scientific research, there are traced the steps of EU and Ukraine that have made towards visa facilitation and further liberalization in Ukraine, declared in the last two “Ukraine-EU” summits (in Brussel in November 2010 and in Kiev in December 2011).

Keywords: simplification of visa regime, liberalization, the Action Plan on visa liberalization, the report of the European Commission.

**ТРАНСКОРДОННЕ
СПІВРОБІТНИЦТВО
ЯК ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ
АСПЕКТ ГЕОПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ**

*В.ГОБЛИК
Т.ВАРХОЛОВА
Л.ДУБОВІЦКА
І.АРТЬОМОВ
С.ЖУКОВ
М.ІВАНОВА
Л.КАМПОВ*

ПРІОРИТЕТИ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В ЗАЛУЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ЧЕРЕЗ ТРАНСКОРДОННИЙ РЕГІОН

У статті аналізується поточна ситуація економічного розвитку регіонів, рівень законодавчого забезпечення цього процесу. Визначено, що критерієм, за яким має оцінюватися ефективність діяльності місцевої влади у галузі інвестування, є показник обсягу інвестицій, залучених органами влади.

Подано рекомендації щодо інтенсифікації розвитку регіонів шляхом підвищення ролі місцевої влади та залучення інвестицій і розвитку транскордонного співробітництва у різних його формах.

Ключові слова: *інвестиційна діяльність, економічний розвиток, інвестиційний клімат, транскордонне співробітництво, єврорегіон, спеціальна економічна зона.*

Актуальність теми дослідження. Одним із найважливіших факторів стабілізації економічної ситуації в Україні є сприятливий інвестиційний клімат. На сьогодні масштаби міжнародного економічного співробітництва, розміри іноземних інвестицій залишаються недостатніми і не відповідають потребам економіки України. Особливістю сучасного періоду економічного розвитку України є різке скорочення державного бюджетного фінансування інвестиційного процесу. В найближчі роки немає реальної перспективи

активізації інвестиційної діяльності з боку держави. Тому потрібно забезпечувати управління інвестиційною діяльністю на регіональному рівні, що підвищить рівень інвестиційної привабливості, а також допоможе регулювати обсяг централізованих капіталовкладень.

Серед важелів, що спричиняють необхідність впливу держави на інвестиційну діяльність на рівні регіонів, значним є нерівномірність показників інвестиційної діяльності у різних регіонах, так як досі не створено єдиний інституційний простір правового управління інвестиційною діяльністю на регіональному рівні, а нормативно-правовій базі з її регулювання не вистачає системності.

Виклад основного матеріалу. Найінтенсивніший розвиток виробництва за рахунок вітчизняних капіталовкладень та із залученням іноземних інвестицій спостерігається в одних і тих самих регіонах. У тих же регіонах спостерігається й активне інвестування капіталу в економіку інших країн. Це спричинено привабливим інвестиційним кліматом, загальним стабільним економічним розвитком, а також виваженими управлінськими рішеннями органів місцевої влади.

Управління інвестиційною діяльністю на регіональному рівні відбувається за двома напрямками: по-перше, це підвищення інвестиційної привабливості регіону, яку забезпечують розвиток ринкової інфраструктури, рівень заробітної плати, рівень зайнятості, соціальна ситуація, доступ до перспективних ринків збуту, високопрофесійні кадри, вагомий виробничий потенціал; по-друге, важливим механізмом управління інвестиційною діяльністю виступає регулювання обсягів централізованих капіталовкладень. Крім того, інвестиційна діяльність

знає впливу громадського сектору. Відповідно різняться і механізми, якими оперують органи влади при активізації інвестиційної діяльності.

Причинами, що зумовлюють концентрацію інвестиційних ресурсів та джерел інвестування в одних регіонах, а з іншого боку, слабкі позиції щодо інвестиційної діяльності та незначну інвестиційну привабливість в інших, є:

- високий податковий і адміністративний тиск на бізнес, який намагається конкурувати, а не отримувати ренту;
- зниження рівня фондоддачі, інфляція;
- вузькість внутрішнього ринку, викликана розподілом суспільного продукту;
- відсутність практично більшості ринкових інститутів – корпоративного сектора, ринку цінних паперів, ринку землі, ринку нерухомості;
- відтік трудових ресурсів та капіталу із одних місцевостей на користь інших (в основному великих міст);
- неопрацювання органами місцевої влади механізмів складання інвестиційного портрету території;
- нестача оперативної інформації і внаслідок цього нерозвиненість зв'язків між суб'єктами ринку.

Подальше розшарування регіонів за рівнем інвестиційної активності стає перепорою на шляху до формування єдиного господарського простору в країні, зміцнення господарських зв'язків, становлення регіонів як суб'єктів міжнародної інвестиційної діяльності.

Слабкі інвестиційні позиції окремих регіонів не дають змогу розширювати виробництво, розбудовувати господарський комплекс території, відповідно не розвивається соціальна сфера.

Якщо визнати, що економічно слабкі регіони України, які залишаються наодинці зі своїми внутрішніми проблемами (насамперед, пов'язаними з необхідністю задоволення мінімальних соціальних потреб населення), не можуть претендувати на залучення значних обсягів інвестицій, то можна стверджувати, що в контексті інвестиційного залучення слід вести мову не про можливості окремих областей, а про їх спільні скоординовані зусилля – що загалом відповідало б економічним та інтеграційним потребам регіонів.

Системною проблемою державної політики є необхідність перенесення акцентів економічних реформ у регіони, завершення розподілу та передачі частини державної власності на рівень місцевого самоврядування, координація різнопланових заходів. До того ж, у контексті поглиблення міжрегіональної та прикордонної співпраці України (понад 70% території якої є прикордонною) важливе значення має поступове перенесення основної ваги інтеграційного процесу з центральних органів виконавчої влади на регіони – до органів місцевого самоврядування, територіальних громад. Чинна ж нині практика впровадження навіть регіональних проектів розвитку, що підтримуються міжнародними інститутами, має складну систему узгоджень та затверджень, потребує тривалих узгоджувальних процедур на рівні центральної влади. Тобто регіонам не вистачає не лише коштів на впровадження спільних проектів, але й відповідних повноважень, навіть для тих проектів, для запровадження

яких цілком достатньо міжобласних рішень. Низка проблем, які виникають при цьому:

- зростання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів та недостатня економічна активність у них;
- відсутність законодавчо визначеного механізму державного стимулювання розвитку регіонів, у т.ч. депресивних територій;
- недостатній рівень залучення інвестицій в економіку регіонів;
- обмеженість можливостей реалізації спільних інвестиційних проектів;
- інерція місцевих органів влади, відсутність у них реальних повноважень та фінансування з боку держави, а також власних коштів для здійснення інвестиційних проектів.

Подолання (або хоча б зниження гостроти проблем) першочергово потребує вироблення та впровадження дійових механізмів співпраці центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з метою узгодження інтересів загальнодержавного і регіонального розвитку, спільного розв'язання проблем, що стримують розвиток регіонів, насамперед – проблем, які є подібними для кількох областей, проте жодна з них не має достатніх ресурсів для впровадження адекватних заходів.

Характерним прикладом потенціалу спільного розвитку кількох областей є єврорегіони. Передбачалося, що транскордонне співробітництво в рамках єврорегіонів сприятиме розбудові соціальної, інформаційної та виробничої інфраструктури, охороні довкілля тощо. Проте можливості такого співробітництва використовуються

вкрай недостатньо, зокрема через невизначеність повноважень місцевих органів влади та самоврядування у транскордонному співробітництві. Залишається слабким залучення в розвиток транскордонного співробітництва підприємницьких структур, відсутня достовірна інформація про можливості для підприємництва на міжобласному рівні, незадовільною є координація на рівні регіональної влади (практично відсутні горизонтальні комунікації).

Інвестиційна діяльність в регіонах залежить не тільки від рівня економічного розвитку. Її інтенсивність залежить від неринкових факторів, від розвиненості окремих елементів громадянського суспільства, зокрема від співробітництва з місцевою владою. Низька інвестиційна привабливість регіонів України зумовлена в тому числі байдужістю місцевої влади при залученні інвестицій. Тому головним критерієм, за яким має оцінюватися ефективність діяльності місцевої влади у галузі інвестування, є показник обсягу інвестицій, залучених органами влади.

Іншим вагомим механізмом управління інвестиційною діяльністю на рівні регіонів є створення та відновлення Спеціальних економічних зон (СЕЗ). Спеціальний режим інвестиційної діяльності є поширеним у світі напрямом залучення інвестицій у регіони, де існують структурні деформації, гострі соціальні та екологічні проблеми, або де зосереджений науково-технічний потенціал.

На державному рівні перед органами влади постає завдання усунути надмірну диференціацію показників інвестиційної діяльності по регіонах шляхом реформування нормативно-правової бази і коригування розподілу інвестиційних ресурсів.

Це надзвичайно важливо, враховуючи розвиток інвестиційних процесів у післякризовій економіці держави.

Про переважно екстенсивний тип післякризового відновлення свідчить збереження негативної динаміки інвестиційної діяльності. Загалом частка валового нагромадження основного капіталу у січні-вересні 2010 р. склала 16,3 % ВВП.

Інвестиції в основний капітал у січні-вересні 2010 р. скоротилися на 2,9% порівняно з попереднім роком. Головним джерелом їх фінансування і досі залишаються власні кошти підприємств та організацій. Проте їх питома вага порівняно з 9 місяцями 2009 р. суттєво зменшилася і становила 57,4 %. За рахунок кредитів банків профінансовано 13,7% інвестицій. Активізувалася роль держави як інвестора, капітальні видатки за рахунок коштів державного бюджету в 2010 р. зросли в номінальному вимірі порівняно з відповідним періодом 2009 р. удвічі. У структурі фінансування інвестицій зросла частка коштів державного бюджету.

Характерною ознакою 2010 р. стало суттєве зростання частки інвестицій населення у будівництво власного житла, що виконали роль головного рушія поживлення інвестиційних процесів 2010 р.

Секторальна структура інвестицій в основний капітал характеризується їх незбалансованим розподілом, унаслідок чого надходження інвестиційних ресурсів відбувалося переважно в галузі з високим рівнем рентабельності та швидким оборотом капіталу, а також в експортноорієнтовані галузі. Основним об'єктом інвестиційної активності в економіці у січні-вересні 2010 р. стала сфера операцій з нерухомим майном, оренди, динаміка якої в цей період сягнула рівня 34,9%,

забезпечивши 5,5 в.п. приросту капіталовкладень. Стагнаційні тенденції обумовлені спадом інвестицій у переробній промисловості (на 13,1 %), виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води (19,0 %), торгівлі (27,5 %). У будівництві хоча й досягнуто збільшення капіталовкладень на 2,5 %, проте для цієї найбільш постраждалої від кризових тенденцій галузі така динаміка об'єктивно є недостатньою і фактично свідчить про збереження кризових настроїв щодо її подальшого розвитку.

У промисловості найпомітніша активізація інвестиційних проектів відбулася в таких галузях, як легка, де обсяг інвестицій в основний капітал збільшився на 30,2 %, хімічна та нафтохімічна промисловість (87,3 %). При цьому тривав спад у капіталоемних галузях промисловості – виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції (на 36,4 %), металургійному виробництві (на 32,3 %), машинобудуванні (на 6,1 %).

Слід наголосити, що цим галузям була притаманна прискорена динаміка економічного зростання, яка відтак не була спричинена технологічною модернізацією. Другий рік поспіль триває інвестиційна стагнація також і в харчовій промисловості.

Інвестування стримувалося такими чинниками:

- сповільнення кредитування витрат на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості як приватному, так і корпоративному сектору: за січень-грудень 2010 р. залишок таких кредитів, наданих домашнім господарствам, скоротився на 17,0 %, а нефінансовим корпораціям – на 23,0 %;
- відсутність позитивних зрушень у динаміці інвестиційного кредитування: за 2010 р. залишки

коштів за кредитами на інвестиційну діяльність (без урахування кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості), залученими нефінансовими корпораціями, збільшилися лише на 857,0 млн. грн, тоді як навіть кризового 2009 р. цей приріст становив 4,5 млрд. грн;

- недостатність власних коштів у підприємств для здійснення інвестування, навіть незважаючи на зростання фінансових результатів.

Показовим проявом структурних вад інвестування в економіку України є динаміка прямих іноземних інвестицій. Приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіці країни з урахуванням його переоцінки, втрат, курсової різниці тощо за 2010 р. становив 4655,0 млн. дол. США, що майже на 5 % перевищило аналогічний показник 2009 р.

Приріст іноземного капіталу спостерігався головним чином у фінансовому секторі обсягом 2628,5 млн. дол., у сферах торгівлі й ремонту – 447,9 млн. дол. США та операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу і надання послуг підприємцям – 485,6 млн. дол. США.

У технологічні види діяльності залучено найменші обсяги іноземних інвестицій. Так, сумарний приріст прямих іноземних інвестицій у промисловість за підсумками 2010 р. склав 766,2 млн. дол. США, що на 20 % менше за аналогічний показник 2009 р. Причому найпривабливішими для іноземних інвесторів галузями промисловості були металургія (50 % загального обсягу припливу прямих іноземних інвестицій у промисловість, або 383,3 млн. дол. США), добувна промисловість (20,6 %, або 157,6 млн. дол. США), хімічна та нафтохімічна промисловість (15 %, або 115,3 млн. дол. США).

Таким чином, економіка України у 2010 р. загалом почала зростати, але низка ознак свідчить про нестійкість і суперечливість процесів післякризового відновлення. Переважають тенденції екстенсивного відновлення основних рис докризової економічної моделі, якій були притаманні високий рівень відкритості національної економіки та вразливість щодо коливань кон'юнктури світової економіки.

Відновлення економічного зростання було забезпечене переважно за рахунок активізації експортної діяльності та збільшення нагромадження запасів матеріальних оборотних коштів, що разом надало 8,4 в.п. приросту валової доданої вартості у цей період.

Із другого півріччя активізувалося відновлення складових внутрішнього попиту, що поки що не дало змоги подолати стагнації галузей, орієнтованих на внутрішній ринок, негативної динаміки інвестицій в основний капітал. Це досі не дає підстав для висновку про остаточне завершення післякризової економічної депресії та перехід економіки України до фази економічного поживлення.

Забезпечення стабільності соціального та економічного поступу в післякризовий період вимагає реалізації стратегії соціально-економічних реформ, спрямованих на зміну економічних механізмів розвитку, досягнення стабільно високих темпів економічного зростання, системну модернізацію економіки країни, післякризове оновлення економіки.

В успішності інвестиційних процесів регіону важливою умовою є формування та реалізація комплексної стратегії розвитку регіону, створення програми залучення інвестицій в економіку регіону. Та, на превеликий жаль, сучасна практика їх написання є надто недосконалою. У

переважній більшості обласні інвестиційні програми та стратегії є простим зведенням зібраних з районів проектів та статистичних даних, в яких економічне обґрунтування вкрай недосконале. Так, наприклад, Програма залучення інвестицій в економіку будь-якого регіону України подібна за структурою та змістом і складається зі схожих етапів, де не вказано конкретних заходів, важелів та інструментів. Така ситуація виникає через некваліфіковані кадри в регіональних органах влади (як з питань моніторингу економічного розвитку регіону, так і з питань управління інвестиційними процесами), неважливо, чи береться до уваги місцевий рівень економічного розвитку (сільські, селищні та міські у малих містах органи місцевого самоврядування (ОМС)) чи обласний. У штатному розкладі сільських та селищних ОМС часто немає навіть посади економіста, що, як правило, пояснюється обмеженістю бюджетного фінансування, а в обласному управлінні навіть за наявності відповідних штатних одиниць вищого рівня перевантаженість працівників поточними проблемами є настільки великою, що не дає фахівцям змоги реально впливати на інвестиційні процеси.

Кваліфіковане управління регіональним розвитком потребує фахівців з навичками аналітичної роботи, здатних вивчати ринок та можливі ризики підприємницької діяльності, використовувати системний підхід у вирішенні завдань управління чи супроводу інвестиційних проектів. Представники місцевої влади чи фахівці, уповноважені здійснювати безпосередній контакт з інвестором, повинні не тільки досконало володіти інформацією щодо місцевого економічного розвитку, його стратегічних напрямів та перспектив, але враховувати професійну, ментальну, національну специфіку кожного потенцій-

ного інвестора. З іншого боку, успішна робота представників влади з інвесторами є запорукою формування сприятливого інвестиційного клімату регіону, чинником залучення додаткових інвестиційних ресурсів у його розвиток. Саме представники місцевої влади здатні надати потенційному інвесторові необхідну підтримку.

Перелік заходів, здатних реально сприяти інвестиційним процесам на місцевому та регіональному рівнях, і таких, що залежать від управлінських структур, включає першочергово інформаційну підтримку. Потенційний інвестор повинен отримати необхідну для прийняття його рішення інформацію саме в тій формі і через ті канали, які для нього є найбільш прийнятними. Від представників місцевої влади залежить ступінь поширення інформації про відповідний регіон, зокрема його конкурентні переваги, особливості тощо. Важливе значення в цьому відношенні має й лобіювання інтересів регіону на всіх управлінських рівнях.

У разі прийняття інвестором рішення про початок підприємницької діяльності в регіоні він буде потребувати конкретних заходів підтримки з боку місцевої влади. Вони можуть проявлятися в особистих контактах керівників регіону з інвесторами, узгодженні позицій щодо суті та значення певних інвестиційних проєктів. Зазначені проблеми актуалізують необхідність кваліфікованого добору персоналу з відповідною освітою та підготовкою.

Отже, для поліпшення показників інвестиційної діяльності територій потрібна активна роль органів влади у збільшенні інвестиційної привабливості підпорядкованих територій. Тому необхідно розробити чітку стратегію інвестиційного розвитку по відношенню до регіонів, яка б визначала пріоритети інвестування на

основі врахування їх економічного ефекту. А для цього потрібно внести доповнення до Законів України “Про місцеве самоврядування в Україні”[1] та “Про місцеві державні адміністрації”[2] стосовно надання повноважень з розробки основних напрямків інвестиційної політики на території регіону щодо визначення пріоритетів інвестування регіону; внести доповнення до “Методики оцінювання роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо залучення інвестицій...”[3] щодо включення до переліку показників такого оцінювання критеріїв оцінки раціонального використання отриманих фінансових ресурсів; підвищити правовий статус Ради інвесторів щодо сприяння ефективній взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і суб’єктів господарської діяльності у сфері інвестиційної діяльності; посилити контроль за діяльністю існуючих В(С)ЕЗ, у разі необхідності їх перепрофілювати; переглянути критерії надання територіям статусу В(С)ЕЗ з метою створення останніми довгострокового позитивного ефекту; розширити співробітництво органів місцевої влади із громадськими організаціями та підприємствами регіонів шляхом сприяння розвитку ринкової інфраструктури (консалтингових груп, юридичних, аудиторських фірм, маркетингових компаній); проводити тренінги для службовців місцевого рівня, зокрема, з приводу формування інвестиційного портрету регіону; здійснювати рекламно-інформаційну підтримку внутрішнього ринку, активно рекламувати і пропагувати природно-ресурсний та економічний потенціал території.

За таких умов регіональний і державний потенціал отримує необхідні інвестиційні нагромадження для економічного оновлення та зростання.

Отже до головних проблем місцевої влади в залученні інвестицій можна віднести:

1. Фактичну відсутність офіційного документа, який визначає стратегію розвитку країни загалом. Відповідно регіони не мають стратегічних планів розвитку територій (не пов'язаних із змінами політичної ситуації), вписаних у стратегію розвитку країни. Отже можна констатувати практичну відсутність послідовної інвестиційної політики як державної влади регіонального рівня, так і органів місцевого самоврядування. Хоча в областях працюють спеціальні структури (управління, відділи), відповідальні за залучення інвестицій, їх роль, як правило, зводиться до виконання доручень центральної влади та передачі інформації про окремі інвестиційні проекти.

Як наслідок значна частка інвестицій на обласному рівні – це інвестиції, які б прийшли в будь-якому випадку, а не залучені внаслідок активних дій місцевої влади та перемоги в конкурентній боротьбі з іншими регіонами (в т.ч. країн ЦСЄ). До таких “в будь-якому випадку” інвестицій належать інвестиції, спрямовані на забезпечення місцевих споживчих ринків. Так, економічно вигідніше розмістити невелике підприємство для переробки сільськогосподарської сировини і продавати продукцію для місцевих потреб, ніж імпортувати аналогічну продукцію з-за кордону, долаючи значні зовнішньоекономічні бар'єри та витрачаючи кошти на транспортування. Звичайно, позитивна економічна динаміка країни формує зростаючий попит на споживчих ринках, проте, зважаючи на загальну слабкість купівельної спроможності українського населення, вказані інвестиції не можуть забезпечити стійку довгострокову позитивну економічну динаміку країни загалом.

2. Відсутність у місцевих бюджетів коштів для участі у фінансуванні інвестиційних проєктів. Місцеві бюджети мають вкрай обмежені власні ресурси. Так, місцеві податки і збори складають лише 5-7% надходжень до міських бюджетів і менше 1% – до сільських бюджетів. Левова частка загальних бюджетних надходжень спрямовується на фінансування соціальних зобов'язань держави, проте навіть за таких умов – концентрації більшості соціальних функцій держави на регіональному та місцевих рівнях, фінансове забезпечення виконується не в повному обсязі. За таких умов говорити про самостійну політику стосовно ПП не має сенсу.

3. Брак комплексних досліджень інвестиційних можливостей і переваг регіонів. Українські регіони часто не цікаві не лише іноземним інвесторам, які взагалі мало знайомі із специфікою країн колишнього СРСР, але й вітчизняним інвесторам, які не мають доступної та постійно оновлюваної інформації про регіональні можливості. Існуюча регіональна структура залучення інвестицій в багатьох аспектах зумовлена інерційністю інвестиційних вкладень у традиційні виробничі сектори, а також відсутністю раціональних інвестиційних пропозицій[4].

Тому сьогодні вкрай важливим є проведення глибоких комплексних регіональних маркетингових досліджень стану ринків товарів і послуг, вироблених у регіоні, конкурентних переваг. Актуальність такого підходу зумовлюється також тим, що сьогодні у світі дедалі більше посилюється конкуренція не лише серед виробничих брендів, але й серед територіальних.

Основними заходами підтримки інвестиційної привабливості регіонів є:

- надання більших повноважень, у т.ч. фінансових, місцевим органам влади[5]. Це завдання можна вважати одним із головних для Парламенту та Уряду;
- активна співпраця місцевої влади з територіальними відділеннями дозвільних і фіскальних органів у питаннях підтримки інвесторів України[6]. Це важливо з огляду на ту обставину, що традиційна практика державних контрольних органів спрямована переважно на часті перевірки чи пошук різноманітних порушень, а не на співпрацю та підтримку продуктивної діяльності чи попередження негативних проявів;
- визначення стратегічного питання місцевою владою: як, залежно від розташування, специфіки території, наявних ресурсів (у т.ч. людських), позиціонувати регіон для інвестора.

Слід визнати, що в Україні існують значні території, які не мають великих потенційно прибуткових підприємств, а тому – не зможуть стати інвестиційно привабливими в найближчій перспективі. В інших випадках інвестиційні наміри не знаходять практичного впровадження, оскільки відсутні, чи є слабкими, можливості місцевих виробничих ринків у налагодженні постачання сировини чи продукції проміжної переробки. Проте в обох випадках заповнити ніші, як свідчить досвід, може малий бізнес. Тобто, розвиток підприємництва та малого бізнесу стає важливим чинником для зміцнення зв'язків між інвестиційними потоками та місцевою економікою. Втім для малого бізнесу також потрібні фінансові інвестиційні ресурси, хоча б на початковому етапі.

У країнах з перехідною економікою впроваджувалися різні моделі інвестиційної підтримки малого підприємництва. Зокрема корисними видаються заходи, які, не вимагаючи значних коштів, можуть сприяти припливу інвестицій в мале підприємництво. Насамперед це формування початкового капіталу для розвитку малого бізнесу на основі державних гарантій або спеціально уповноваженого державою агентства. Відносно невеликі обсяги таких гарантій і загалом швидка окупність малого бізнесу вказують на невисокі ризики для таких механізмів.

Доцільним є також розгортання мережі різноманітних інвестиційних і спеціальних фондів, що спроможні акумулювати ресурси з різних джерел і спрямовувати їх на фінансування малих підприємств, перш за все – зміцнення виробничої бази. У різних формах для інвестиційного стимулювання використовувалися механізми, які за незначного адміністрування можуть мати високий позитивний ефект для регіонального розвитку загалом. До таких механізмів, зокрема, належать:

- впровадження інвестиційного кредиту для підприємств, які здійснюють інвестиції не лише безпосередньо у виробництво, але й сприяють вирішенню проблем збільшення зайнятості (зменшення безробіття) шляхом створення нових робочих місць, перенавчання працівників тощо, а також реально запроваджують новітні технології;
- звільнення від оподаткування тієї величини доходів працівника та підприємства, яка реалізується ними у вигляді інвестицій у людський капітал (охорону здоров'я, освіту тощо);
- впровадження податкових "канікул" зі сплати податку на прибуток інвесторів щодо тих успішних

підприємств, які підтримують розширення суспільних доходів.

Хоча подібні механізми можуть призвести до скорочення надходжень до бюджетів, проте вигоди від підвищення самозайнятості та добробуту значно перевищать певні фіскальні втрати.

Нарешті, виняткової ваги для залучення інвестицій на регіональний рівень отримують інструменти популяризації кращого досвіду та кращої практики. У сучасному глобалізованому світі обіг інформації між іноземними компаніями є достатньо швидким: якщо, наприклад, одна компанія відчула труднощі в роботі з місцевою владою, податківцями, окремими державними чи регіональними службами, то майже автоматично це стає відомо далеко за межами країни, відштовхуючи від бажання інвестувати не лише в окремий регіон, а й загалом у країну.

Висновки. Таким чином, в Україні обсяги інвестицій залишаються на низькому рівні та не можуть забезпечити довгостроковий стійкий економічний розвиток. Відсутність ефективних економічних механізмів, які б мали сприяти своєчасному та повному відновленню основних фондів, низький рівень і низька ефективність державних інвестицій не можуть бути компенсовані існуючим припливом зовнішніх ресурсів.

Відсутність ефективних податкових механізмів, що стимулюють інвестиції в основний капітал, необґрунтовані зміни податкового законодавства, які збільшують ризики, а з тим – і витрати інвестиційної діяльності, в поєднанні з високими зобов'язаннями держави з фінансування соціальних видатків, обмежують можливості і привабливість приватного інвестування. Прямі іноземні інвестиції донині мають обмежений вплив

на економічний розвиток країни. Їх зосередженість у галузях (як правило, низькотехнологічних), які гарантують швидку віддачу, слабку залученість до інфраструктурних проєктів, не дозволяє ефективно використати існуючий інвестиційний потенціал країни.

Список використаних джерел

- 1) Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”. Офіційний сайт Верховної ради України.[електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
- 2) Закон України “Про місцеві державні адміністрації. Офіційний сайт Верховної ради України.[електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
- 3) Методика оцінювання роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо залучення інвестицій, здійснення заходів з поліпшення інвестиційного клімату у відповідних галузях економіки та регіонах і відповідної форми звіту. Офіційний сайт Верховної ради України. [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0913-06>
- 4) Інвестиційний рейтинг регіонів. – <http://www.ir.org.ua/article.ngo?id=3>.
- 5) Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005р. Послання Президента України Верховній Раді України. – Київ, 2006, с.116.
- 6) Пропозиції до Коаліційної угоди депутатських фракцій у Верховній Раді України V скликання. – Національна безпека і оборона, 2006, № 4, с.31

В. Гоблик. Приоритеты местной власти в привлечении иностранных инвестиций посредством трансграничного региона.

В статті аналізується текуща ситуація економічного розвитку регіонів, рівень законодавчого забезпечення цього процесу. Визначено, що критерієм, по якому повинна оцінюватися ефективність діяльності місцевої влади в області інвестування, є показник об'єму інвестицій, залучених органами влади. Надано рекомендації щодо інтенсифікації розвитку регіонів шляхом підвищення ролі місцевих властей, залучення інвестицій і розвитку трансграничного співробітництва в різних його формах.

Ключевые слова: *інвестиційна діяльність, економічне розвиток, інвестиційний клімат, трансграничне співробітництво, єврорегіон, спеціальна економічна зона.*

V. Goblyk. Priorities for local authorities in attracting foreign investments through cross-border region.

The paper analyzes the current situation of economic development of regions, the level of legislative support that process. It is determined that criterion, which is evaluated the performance of local authorities in the field of investment is an indicator of investment attracted by the authorities.

Recommendations regarding the intensification of regional development by enhancing the role of local government and investment and cross-border cooperation in its various forms are given.

Keywords: *investment, economic development, investment climate, cross-border cooperation, Euroregion, a special economic zone.*

УДК 334 (437.6)

*Т.ВАРХОЛОВА,
Л.ДУБОВИЦКА,
И.АРТЕМОВ*

ТЕХНОПАРК В с.КЕХНЕЦ (СЛОВАЦКАЯ РЕСПУБЛИКА) КАК ИННОВАЦИОННАЯ СТРУКТУРА

Идея строительства технопарков не является новой. Название «технопарк» употреблялось уже в 80-е годы XIX столетия в Великобритании для обозначения пространства для предпринимательской деятельности, где общественный или частный владелец земельного участка создал промышленный ареал для поддержки развития региона с целью привлечения возможных инвесторов. В Словакии первым в этом направлении был концерн известного в мире предпринимателя Томаша Бати. Его заводы по производству обуви, построенные на зеленом поле, имели ряд признаков, схожих с сегодняшними технопарками, даже некоторые их решения, причём в определенных аспектах являлись более комплексными, если учитывать, кроме сооружения предприятий и коммунальной инфраструктуры, также создание необходимых служб, подготовку кадров.

Назначение технопарков

В настоящее время в соответствии с рекомендациями Европейской Комиссии по устранению региональных отличий строительству технопарков, особенно в Восточной Словакии, где социальная и экономическая ситуация намного хуже по сравнению с высокоразвитыми регионами, стало уделяться повышенное внимание. Опыт подтверждает, что строительство технопарков содействует

развитию региональной научно-исследовательской деятельности и применению её результатов в качестве промышленных инноваций. Благодаря существованию технопарков повышается не только количество рабочих мест, но также и уровень соответствующих служб. Оснащенность технопарка при соответствующей координации проектов с интересами региона помогает повысить уровень жизни населения – путём строительства коммуникаций, повышения безопасности, улучшения качества приема электронных передач, интернета и т.д.

Важным сопутствующим эффектом строительства технопарков является увеличение притока своих и прямых иностранных инвестиций с постоянным повышением доли прибавочной стоимости в промышленной продукции регионов. Прямые иностранные инвестиции – это не только денежный приток и импорт передовых технологий, но также и перемещение высококвалифицированного менеджмента, опыта, секретов торговли, технологий, ноу-хау и маркетинговых стратегий. Развитие технопарков способствует повышению общей инновационной активности предприятий и экспорта продукции.

Инвестор, который решил начать производство в подготовленном технопарке, получает в кратчайшее время всю необходимую документацию. Он общается только с одним хозяином технопарка (или арендатором), который заинтересован в том, чтобы по возможности раньше началось производство, и результаты его отразились в статистиках национального продукта или словацкого экспорта. Для развития промышленности в Словакии особенно приемлемы инвестиции в отраслях с высокоорганизованным производством.

Самым важным условием для инвестирования в технопарке является полная поддержка его деятельности

со стороны общественности села, города или района (области) с конкретно определенным управляющим всего комплекса. Промышленный парк должен находиться на участках, юридически принадлежащих одному владельцу и технически оснащенных всем необходимым для инвестирования производства, логистики, науки, исследований и т.д.

Характеристика технопарка Кехнец

Технопарк Кехнец (рис.1) считается одним из наиболее подготовленных технопарков для приема инвесторов в Словакии с точки зрения выполнения всех необходимых условий для предпринимателей. Со времени открытия технопарка в нём было инвестировано свыше 600 миллионов евро и создано около 3000 рабочих мест с расчётом, что в течение 10 лет их количество увеличится до 30 000.

Общая площадь технопарка (332 гектара) разделена на три зоны:

- 80 га для малых и средних предпринимателей;
- 200 га для стратегических инвесторов;
- 52 га для логистического центра.

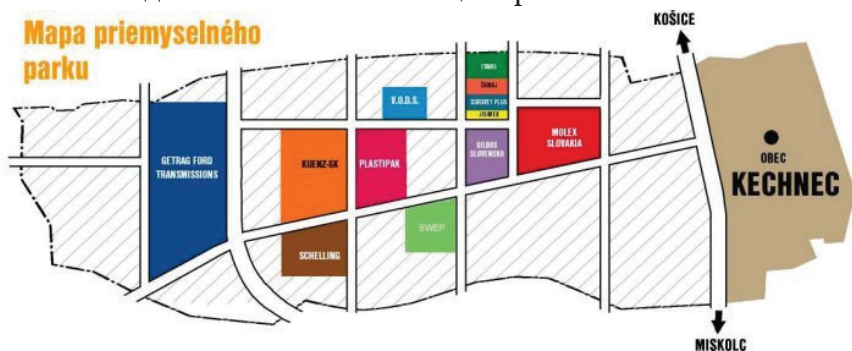


Рис.1. Карта технопарка Кехнец

Технопарк Кехнец имеет очень хорошее расположение и принадлежит к технопаркам с самой лучшей оснащённостью. В частности, она подразумевает:

- подключение электроэнергии на границе технопарка 220 кВ и 110кВ, шесть трансформаторов, причем каждый из них способен генерировать 1 МВт;
- новую электростанцию (80 МВт);
- станцию для регулировки газа мощностью 5 000 м³/час;
- подвод воды, обеспечивающий 63 л/сек, два водопровода с диаметром труб 315 мм;
- распределение питьевой воды с диаметром труб 225мм;
- распределение технической воды с диаметром труб 200 мм;
- канализацию с диаметром труб 300, 500 и 600 мм;
- водоочистительную станцию мощностью 12 000 эквивалентов;
- ливневую канализацию (для всего технопарка);
- телефонную сеть и высокоскоростной интернет;
- автозаправочную станцию.

Технопарк находится за 18 км от города Кошице, второго по величине города в Словакии, где расположены многие финансовые учреждения, международные торговые и транспортные фирмы и органы государственного управления.

Инвесторы перед принятием решения о деятельности в технопарке изучают ситуацию относительно имеющейся в этом регионе рабочей силы. Гарантией

высококвалифицированной рабочей силы являются три известных словацких университета, находящихся в городе Кошице: Технический, Университет Павла Йозефа Шафарика и Университет ветеринарной медицины. В Кошицком регионе работают также 18 гимназий, 6 техникумов, 27 профессиональных школ и училищ. Большинство выпускников названных учебных заведений находит применение своим знаниям в технопарке, особенно в технических специальностях. Особый спрос – на специалистов, закончивших Технический университет. Для инвесторов из географически отдаленных стран важным является наличие международного аэропорта в городе Кошице. Также очень важно, что в зоне однодневного пути камиона проживает 350 миллионов жителей, а на расстоянии 1000 км существует возможность доступа на рынки 13 стран (рис.2).



Рис. 2. Расположение технопарка Кехнеч

Определенным преимуществом является также то, что Кехнец находится вблизи (0,5 км) пограничного перехода в Венгрию. До Украины и Польши по шоссе приблизительно 100 км. Шоссе №1/68 проходит рядом с технопарком Кехнец, причем является составной частью международного северо-южного коридора Прибалтика – Польша – Словакия – Венгрия – Балканы.

Преимущества расположения технопарка подтверждает и тот факт, что через Кехнец проходит железная дорога, которая включена в международный европейский договор, касающийся комбинированных перевозок. Эта железная дорога соединяет Польшу, Словакию и Венгрию. Для грузового железнодорожного транспорта, следующего на Украину, необходим доступ к перевалке из стандартной европейской железнодорожной дороги на восточную ширококолейную. Такая перевалка находится за 3,5 км от технопарка Кехнец в Ганиске при Кошице.

В настоящее время у технопарка Кехнец есть большие резервы, касающиеся соединения автобаном с Западной Европой, причем для подключения к европейской сети посредством автобана в Венгрии необходимо достроить всего 60 км. В прошлом году уже началось строительство необходимого участка автобана Кошице – Мишкольц.

Желание будущих инвесторов обосноваться в технопарке усиливается близостью металлургического гиганта US Steel, s.r.o., Košice. Что касается предложения рабочей силы, то необходимо упомянуть, что безработица в Кошицкой области составляет 19,63%, а в районе Кошице-окрестность 23,09% (данные декабря 2010 года), причем в зоне радиусом 30 км проживает 400 тысяч жителей в трудоспособном возрасте.

Фирмы в технопарке Кехнец

За предыдущие 10 лет в Кехнеце обосновались или начали готовить для этого свои проекты 19 фирм – 15 зарубежных и 4 словацкие. Среди них:

- MOLEX Slovakia, a.s. Первым значительным зарубежным инвестором была американская фирма MOLEX (11.0.2000), причем завод в технопарке Кехнец является самым большим ее заводом по производству конверторных систем для автомобильной промышленности. К главным заказчикам завода в Кехнеце относятся фирмы: Valeo, Siemens, VDO, Delphi, Yazaki.
- GILBOS Slovensko, s.r.o. Второй фирмой, обосновавшейся в технопарке в 2003 году, была бельгийская фирма GILBOS по производству механотронического оборудования, причем все изделия, изготовленные в Кехнеце, идут на экспорт.
- IEE SENSING Slovakia, s.r.o. Фирма IEE SENSING основана в Люксембурге в 1989 году и является мировым лидером по производству сенсорных систем для транспорта и автомобильной промышленности, потребительской электроники, здравоохранения и др. В технопарке Кехнец производится приблизительно 7 миллионов сенсорных систем для производителей автомобилей Daimler, Fiat, Ford, Opel, PSA, Renault a VW.
- GETRAG FORD Transmissions Slovakia, s.r.o. Стратегическим инвестором в 2005 году стала американская фирма GETRAG FORD Transmissions, которая является самой большой фирмой в мире

- по производству механических коробок скоростей. В технопарке фирма построила современный завод по производству новопроектированных коробок скоростей с двойной муфтой и коробок скоростей для мотоциклов.
- KUENZ SK, s.r.o. На новом заводе австрийской фирмы KUENZ изготавливаются составные части для контейнерных и специальных подъемных кранов и больших сварочных изделий для водных электростанций.
 - SWEP Slovakia s.r.o. Шведская фирма SWEP является одной из ведущих мировых фирм по производству компактных теплообменников (Compact Brazed Heat Exchangers – CBEs) и соответствующего оборудования.
 - EVANS, s.r.o. EVANS словацко - американская фирма по производству упаковочных материалов.
 - SCHELLING Slovakia, s.r.o. Австрийская фирма Schelling Anlagenbau GmbH, известный мировой производитель станков и оборудования для высокоточной резки материалов (дерева, пластмасс и цветных металлов).
 - PLASTIPAK Slovakia, s.r.o. Американская фирма PLASTIPAK построила в технопарке современный завод для переработки пластмассовых бутылок с целью вторичного употребления. Также на заводе будут изготавливаться формы для отлива новых бутылок.
 - Magneti Marelli Slovakia, s.r.o. Фирма Magneti Marelli является составной частью кооперации FIAT, производит системы и компоненты для авто-

- мобильной промышленности. Завод в технопарке Кехнец оснащен современными станками и автоматическими производственными линиями.
- Doppelmayr Slovakia, s.r.o. Известный мировой производитель транспортных систем Doppelmayr построил в технопарке сервис для необходимого обслуживания покупателей в Средней и Восточной Европе.
 - EUROTINPLATE SERVICE SK, s.r.o. Итальянская фирма Padovani Group открыла в технопарке уже четвертый центр по производству оцинкованных стальных листов. В этом направлении фирма является лидером в Европе и мире.
 - CROWN BEVCAN Slovakia, s.r.o. Американская фирма Crown Holdings является одной из самых больших производителей упаковочных материалов в мире. Ее завод в технопарке Кехнец, один из самых современных в мире, рассчитан на выпуск 750 миллионов жестяных банок в год.
 - PRECISION PROCESS TECHNOLOGY Slovakia, s.r.o. Испанская фирма PRECISION PROCESS TECHNOLOGY – известный поставщик деталей из пластмассы для автомобилестроения. Завод в технопарке предназначен для производства декоративных изделий в кабинах автомобилей.
 - HANDTMANN Slovakia, s.r.o. Завод известной немецкой фирмы HANDTMANN в Кехнеце производит изделия из алюминия для автомобильной промышленности.
 - V.O.D.S., a.s. Košice. Акционерное общество V.O.D.S., a.s. Košice является самым большим

словацким инвестором. В технопарке побудовано завод по переробці зношених автомобільних шин і гуми.

- DORSVET PLUS, s.r.o. Словацька харчово-промислова компанія по виробництву квашеної капусти.
- ŠAMAJ Transport, s.r.o. Словацька компанія – автотранспорт, логістика. JISIMEX, s.r.o. Словацька компанія – виробництво спирту для промисловості.

Слідом за цим, важливим фактором, що спонукає компанію займатися підприємницькою діяльністю в технопарку Кеґнець, є його технічно і юридично підготовлена територія, а також вартість будівельних ділянок, причому не менш важливою при успішному будівництві технопарку є відповідальна і професійна менеджерська робота представників сільської ради на чолі з її головою д-ром інж. Йозефом Конґоли.

Список використаної літератури

- 1) JAMNICKÝ, P.: Tomáš Baťa – zakladateľ prvých priemyselných parkov na Slovensku?
- 2) LESÁKOVÁ, L.: K otázke budovania priemyselných parkov v Slovenskej republike. In: Ekonomika a spoločnosť: roč. 7, 2006, č. 2. s.135-144. ISSN 1335-7069.
- 3) WOLOWIEC, T.: Plany reformy systemu finansowania samorządu terytorialnego. In.: Biuletyn Informacyjny Stowarzyszenia Gmin Uzdrawiskowych RP, 2007, nr.2. ISSN 1427-0900, ss.45-49
- 4) Режим доступу: www.kechnec.sk
- 5) Режим доступу: www.sario.sk

УДК 339.9

С.ЖУКОВ

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЙОГО СУБ'ЄКТІВ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті здійснено аналіз сучасного розвитку світової економіки в умовах глобалізації, «нового регіоналізму» та міжнародної економічної інтеграції. Проаналізовано процес міжнародної економічної інтеграції України у світову глобальну систему. Визначено головні фактори, які впливають на конкурентоспроможність України. Встановлено головні рушійні сили та рівні розвитку міжнародного бізнесу. За умов розширення і загострення конкуренції в світі визначено роль окремих суб'єктів міжнародного бізнесу.

***Ключові слова:** економічна глобалізація, регіоналізація, міжнародна економічна інтеграція, конкурентоспроможність, міжнародний бізнес.*

Загальна постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку міжнародного бізнесу найважливішими особливостями є підвищення конкурентоспроможності його суб'єктів і глобалізація світової економіки. Весь світ стає ринком для діяльності провідних суб'єктів міжнародного бізнесу, що супроводжується поглибленням міжнародного поділу праці, і, як наслідок, значним зростанням обсягів, динаміки і

значення зовнішньої торгівлі і міжнародних економічних відносин. Поглиблення економічної інтеграції на основі нового рівня розвитку продуктивних сил становить суть економічної глобалізації. Це вимагає поглибленого вивчення трансформаційних процесів, які відбуваються в міжнародному бізнесі з урахуванням сучасних реалій і тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про підвищення зацікавленості вчених і практиків зазначеною проблематикою, зокрема українських: Амоши О.І. [1], Губерної Г.К. [5], Макогона Ю.В. [8], Панкова В.А. [10], Янковського М.А. [17]. Ці питання досліджували також як російські вчені: Бойко І.В. [2], Градобітова Л.Д. [3], Достанко П.А. [6], Ісаченко Т.М. [3], Капіцин В. [12], Поляков В.В. [9], Рибалкін В.Е. [15], Рожков К.Л. [15], Сейфулаєв М. [12], Щенін Р.К. [9], Щербанін Ю.А. [15], Шишков Ю. [14], так й іноземні: Гріффін Р. [4], Даніелс Дж. [18], Китинг М. [7], Міллер Д. [19], Радебаутт Л. [18], Фішер Г. [15].

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Досліджуючи публікації відомих учених, можна виділити певні моменти, які не одержали належної уваги, а отже потребують подальшого поглибленого вивчення. Це зокрема такі питання, як: трансформація міжнародного бізнесу, моніторинг і аналіз факторів, які впливають на конкурентоспроможність України, визначення рушійних сил та рівнів розвитку міжнародного бізнесу за умов розширення і загострення конкуренції в світі.

Актуальність досліджуваної проблеми полягає в подальшому аналізі процесу міжнародної економічної інтеграції України у світову глобальну систему, визначенні факторів, що впливають на її конкурентоспроможність,

і з'ясуванні головних рушійних сил, які впливають на трансформаційні процеси суб'єктів міжнародного бізнесу.

Формулювання мети статті та завдань. Мета статті - дослідити трансформаційні процеси, які відбуваються серед суб'єктів міжнародного бізнесу в умовах активізації світової конкуренції та глобалізованої економіки. Для досягнення мети поставлені такі завдання:

- проаналізувати сучасний етап розвитку економічної глобалізації, регіоналізації та міжнародної інтеграції;
- визначити важливі чинники, що впливають на конкурентоспроможність України та рівень розвитку міжнародних економічних відносин;
- визначити роль окремих суб'єктів міжнародного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток світової економіки проходить у високому темпі, пов'язаному з кардинальними змінами, для вимірювання яких використовуються кількісні та якісні характеристики, які проявляються в нових формах світогосподарських зв'язків, міжнародної торгівлі, руху капіталів, транснаціональної діяльності, інтеграційних процесів на світовому рівні. В. Панков у своїй монографії характеризує динамічні явища, які відбуваються в економіці, так: «Сучасні процеси, що протікають у світовій економіці, надзвичайно складні і характеризуються різноманіттям специфічних рис, які фундаментальним чином змінили умови ведення бізнесу» [10, с. 15].

Одним з основних моментів сучасного економічного розвитку світового господарства є система процесів міжнародної економічної інтеграції. Активізація цієї течії

дається другою половиною ХХ століття, а початок ХХІ століття став періодом так званого «нового регіоналізму» (регіоналізація – зближення господарств країн на регіональній основі, яке набирає форми економічної інтеграції (economic integration)). М. Кітінг визначив поняття «новий регіоналізм» як «розвиток регіональних інтеграційних процесів нового типу, що ґрунтується на інтеграційній взаємодії країн, що мають різний рівень соціально-економічного розвитку [7, с. 80-95]. Новий регіоналізм розвивається в рамках багатополлярної системи, включає неекономічні аспекти і допомагає подальшій трансформації глобальної системи.

Процес нового регіоналізму пов'язаний з [2, с. 170-177; 16, с. 256-300; 17, с. 7-10]:

- різким посиленням мікро- (міжпідприємницької) та макро- (міждержавної) конкурентної боротьби;
- формуванням нових сфер конкуренції та посиленням її на традиційних ринках;
- наявними революційними течіями в розвитку технологій, що спричинило глобальні зміни в системі управління та організаційних структурах на сучасних підприємствах і в цілих галузях.

Регіоналізація обумовлює необхідність кооперації як матеріально-фінансових, так і виробничих зусиль територіально сполучених між собою країн, дозволяючи при цьому зміцнити свої позиції в глобалізованій економіці – тобто використовувати потенціал великого економічного простору, виступати єдиною силою проти спільних конкурентів на світовому ринку тощо. В результаті має місце не звичайна, хаотична ув'язка національно-державних інтересів, але й їх піднесення до рівня регіональних інтересів [20; 15].

Однак, як свідчать багато вчених, регіональний рівень у цьому разі означає не просто географічні межі тієї чи іншої організації, а має на увазі регіональну спільність, що історично склалася, яка припускає подібність економіко-географічних і господарсько-культурних комплексів, а також демографічних структур, етнічної історії тощо. Ця спільність створює об'єктивні можливості для формування адекватних часу великих політико-економічних утворень, які, використовуючи різноманітні переваги «економіки на масштабі», вже в найближчому майбутньому виявляться більш ефективними та реальними суб'єктами міжнародних економічних відносин, ніж національні держави, здатними забезпечити формування нового поліцентричного і найбільш стабільного, ніж нині, світового порядку [16; 19; 2; 6].

Регіональні економічні комплекси потрібно розглядати в якості найважливіших компонентів глобалізованого розвитку, а не його сегментації. При цьому регіоналізація створює додаткові можливості, стимули, механізми для лібералізації торгівлі, руху капіталів, усіх факторів виробництва в міжнародній економіці, і тому вона є однією з відповідей на виклики глобалізації [18; 3; 12].

Сам термін «глобалізація» сьогодні дедалі більше сприймається в економічному контексті через те, що економічна сторона в сучасних умовах розвитку суспільства та етапу міжнародних відносин має найвищий ступінь пріоритету. Натомість інші аспекти глобалізації, такі, як військово-політичний, культурний, ідеологічний, соціальний тощо, мають забезпечувальний і допоміжний характер для економічної самоцілі, тобто ці аспекти є другорядними або побічними. Однак і кожен окремий елемент сприймається у вільному трактуванні

цього явища, а саме – в широкому діапазоні своїх власних суб'єктивних уявлень і сформованих суспільних стереотипів, оскільки конкретного визначення практично не існує.

Але сьогоднішня ситуація не може вважатися унікальною, оскільки аналогія мала місце не так давно – в період з кінця ХІХ – початку ХХ століть і супроводжувалася крахом у 1929-1930 роки Великої депресії. Так, відповідно до оцінок А. Медісона, відомого дослідника економічної історії, обсяг світового товарного експорту в 1913 році дорівнював 9% порівняно з величиною світового ВВП. Для найрозвиненіших і найбільш активних на світовому ринку країн Західної Європи, США, Канади, Австралії, Нової Зеландії і Японії, на думку іншого експерта у цій сфері – П. Байроша, цей показник, природно, був ще вищим і досягав 12%. Швидкими темпами зростав обсяг закордонних портфельних і прямих інвестицій. У період 1870-1913 рр. зростання іноземних портфельних інвестицій випереджало темпи зростання світової торгівлі та світового валового продукту. Так, до 1913 року обсяг експорту капіталу досяг 5% ВВП капіталоекспортних країн, а частка накопичених прямих інвестицій перевищила 9% світового виробництва. У 1900 р. загальний обсяг іноземних інвестицій у поточних цінах становив \$ 23 млрд., а в 1914 р. – \$ 43 млрд., тобто за 14 років майже подвоївся [14, с. 14].

Сьогодні процес глобалізації економіки – це процес усвідомлений і життєво необхідний, що підтверджується словами П. Панкова, який висловлює у своїй монографії думку багатьох учених-економістів, а саме: «У сучасних умовах конкуренції і глобалізації стійкий економічний успіх компанії забезпечується турботою про стратегічне майбутнє розвитку бізнесу. При цьому мова йде про

принципово нові пріоритети діяльності – не тільки про завоювання й утримання позицій на ринках збуту, стабільних темпів їх зростання, а й головним чином про цілеспрямовану концентрацію зусиль на довгострокових стратегічних завданнях, пошук фундаментальних засобів досягнення цілей більш високого рівня для прориву в нову світову економіку ХХІ століття» [10, с. 19].

Г. Губерна, характеризуючи особливості економічної глобалізації в сучасному контексті, виділяє три напрями ставлення до глобалізації, які відбивають суперечливість думок щодо неї: «Перший – її абсолютизація як єдиної перспективи розвитку, щодо участі в якій визначається рівень розвиненості тієї чи іншої країни. Другий – ототожнення глобалізації з закріпленням існуючого розриву в розвитку різних країн і його поглиблення. Третій – назвемо його виваженим – той, який об'єктивно оцінює глобалізацію, керуючись тенденціями науково-технічного прогресу, міжнародного поділу праці та їх наслідки. Серйозні наукові обговорення проблеми можливі в рамках третього підходу» [10, с. 22; 5, с. 169].

Говорячи про включення (інтеграцію) України у світові глобалізаційні процеси, які відбуваються на сучасному етапі розвитку світового ринку, необхідно відзначити, що інтеграція повинна бути достатньо вибірковою і гнучкою, зокрема такою, як каже В. Панков: «Внутрішня стратегія і політика України повинні бути глобально орієнтованими – конкурентоспроможними й ефективними, з точки зору протидії новим руйнівним впливам глобалізації, і прагматичними, з точки зору використання нових можливостей і переваг, які вона приносить» [10, с. 22]. А.О. Амоша робить акцент на тому, що Україна, перебуваючи в перехідному періоді, повинна використовувати концепцію промислового розвитку,

яка «потребує кардинальної переорієнтації його моделі на прогресивні сучасні фактори – інформаційно-технологічні, творчо-інтелектуальні, соціальні» [1, с. 3].

Інтеграційний процес, який почав розвиватися спочатку в невеликій кількості регіонів світу в останні роки охопив майже всі континенти, привівши до утворення численних регіональних і субрегіональних торгово-економічних груп. За даними Світової організації торгівлі (СОТ), у 2012 році налічується 156 країн-членів з реально діючими регіональними торгово-економічними угодами, переважна більшість з яких – значно більше 100 - були утворені після 1995 року. У 2012 році на частку країн-членів цієї організації припадає 96% обсягу світової торгівлі. Членство у СОТ стало на сьогодні практично обов'язковою умовою для будь-якої країни, яка прагне інтегруватися у світове господарство [11], а в сучасній міжнародній економіці спостерігається своєрідний «інтеграційний бум».

Що стосується держав, які були колишніми республіками СРСР, то можна сказати, що вони повільно, але впевнено, кожна у свій час, прийшли до такого відповідального кроку, і сьогодні вже значна їх частина, зокрема й Україна, вступила до СОТ (табл. 1) [8, с. 5].

Таблиця 1
Терміни вступу в СОТ держав,
*колишніх республік СРСР**

Назви держав, колишніх республік СРСР	Рік вступу в СОТ
Киргизія	1998
Естонія	1999
Латвія	1999
Грузія	2000
Литва	2001
Молдова	2001
Вірменія	2003
Україна	2008

* Удосконалено автором за джерелом [8].

Загалом економіка України з 2000 року і до вступу її до СОТ у 2008 році переживала найважливіший трансформаційний період становлення та економічного розвитку. На думку багатьох фахівців, у тому числі Ю. Макогона, В. Геєця, А. Єськова, О. Амоши та інших, подальший довгостроковий успішний розвиток Україна зможе забезпечити тільки шляхом активного і динамічного розвитку процесів інтеграції та глобалізації економіки, розширення міжнародних зв'язків. Ю. Макогон зазначає, що «національна конкурентоспроможність дедалі більше залежить від можливості компаній брати участь у багатосторонніх міжнародних зв'язках (тут слід звернути увагу на якісні трансформації поняття «регіон»: від регіону країни до держави і від регіону національної економіки до регіону міждержавного союзу)» [8, с. 14]. Отже перед Україною стоїть питання не тільки збереження «завойованих», хоча і слабких, конкурентних позицій, а й подальшого обов'язкового нарощування

ТРАНСКОРДОЇНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
ЯК ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

обертів, тим більше, що темпи цього руху вперед є надто повільними, про що свідчать дані, представлені в табл. 2.

Таблиця 2
Динаміка рейтингу глобальної
*конкурентоспроможності деяких країн світу**

Країна	Рейтинг				Зміна рейтингу в 2011 році в порівнянні з 1999 роком
	1999	2005	2010	2011	
США	2	1	4	5	-3
Австралія	12	10	16	20	-8
Швеція	19	3	2	3	+16
Данія	17	4	9	8	+9
Фінляндія	11	1	7	4	+7
Сінгапур	1	6	3	2	-1
Тайвань	4	5	13	13	-9
Україна	58	84	89	82	-24

* Розроблено автором за джерелами [8, с. 8; 13].

Крім глобального індексу конкурентоспроможності, у світовій практиці прийнято ще й оцінювати індекс конкурентоспроможності бізнесу за такими основними показниками, як:

- якість інститутів;
- ефективність ринку, товарів і послуг;
- технологічний рівень;
- розвиненість фінансового ринку;
- макроекономічна стабільність;
- конкурентоспроможність компаній;
- інфраструктура;

- здоров'я та початкова освіта;
- інноваційний потенціал;
- ефективність ринку праці;
- вища освіта і професійна підготовка;
- розмір ринку.

Основний вектор сучасної глобальної конкуренції лежить площині динамічно мінливих переваг її учасників, обумовлених у першу чергу науково-технічними досягненнями. Ці переваги полягають у рівні розвитку національних інноваційних систем, інтегруючих науку, інноваційний бізнес, фінанси та інші елементи інноваційного процесу [9, с. 207]. Розширення і загострення конкуренції в світі вимагає досягнення й утримання світового рівня конкурентоспроможності на новій основі – максимально прискореного, якісного, економічного створення споживчих цінностей. Однак, з іншого боку, прискорення досягнення світового рівня конкурентоспроможності пов'язане з глибокою якісною і структурною перебудовою організації менеджменту, інноваційних і виробничих процесів, освітньо-заохочувальних систем розвитку людських ресурсів [9, с. 237].

На сучасному етапі розвитку світового господарства, яке характеризується процесами інтеграції та глобалізації, міжнародний бізнес набуває все більшого розмаху, а проблема його розвитку в цьому контексті набула неабиякої актуальності та важливості. Це привело до того, що на даний час міжнародні економічні зв'язки охопили практично всі країни світу, кожна з яких у першу чергу залежить від міжнародного бізнесу, який характеризує реальну глобалізацію. Наслідки цього мають дві сторони: з одного боку, країна може користуватися всіма благами, не відчуваючи негативних наслідків відсутності в неї тих

чи інших ресурсів, можливостей тощо. Але, з іншого боку, природною платою за це є суттєва залежність країни від стану світових ринків у цілому: не можна користуватись лише благами інтеграції в світову економіку, доводиться одночасно поділяти і ризики цього процесу, прикладом, зокрема, є світова фінансова криза 2008 року.

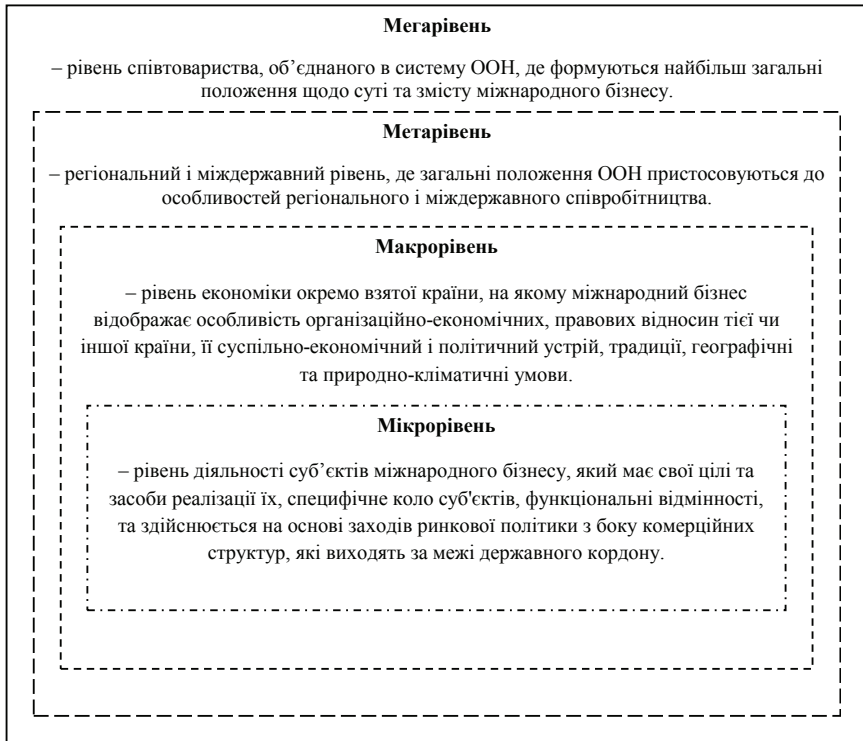
Зростання міжнародного бізнесу за останні роки було цілком очевидним і дуже вражаючим, до того ж, спостерігається подальша активізація міжнародних бізнесових структур. Існують дві основні причини цього явища: стратегічні потреби компаній, які дають імпульс процесу глобалізації, а також зміна середовища міжнародного бізнесу, що сприяє цьому процесу [4, с. 57].

Міжнародний бізнес інтенсивно розвивався останніми роками через нові стратегічні імперативи і кардинальні зміни в умовах ведення бізнесу. До числа стратегічних імперативів відносяться: необхідність більш широкого використання ключової компетенції компанії, придбання ресурсів, пошук нових ринків та облік політики конкурентів у галузі. Стратегічні імперативи розкривають причини прагнення компаній до інтернаціоналізації своєї діяльності. Проте основу бурхливого розвитку міжнародного бізнесу, поза всяким сумнівом, становлять зміни політичних і технологічних умов ведення бізнесу, що мало місце після Другої світової війни. Подальший розвиток Інтернету, а також інших інформаційних технологій, безумовно, приведе до чергової зміни умов конкурентної боротьби в масштабах всього світу, а також до появи нових методів ведення міжнародних ділових операцій [4, с. 67].

Головною рушійною силою розвитку міжнародного бізнесу є економічні інтереси суб'єктів міжнародних відносин, які можна об'єднати у такі три групи: економічні

інтереси окремих держав та їх підприємств, економічні інтереси міжнародних економічних організацій, економічні інтереси інтеграційних об'єднань. Економічні інтереси спонукають названих суб'єктів міжнародних економічних відносин до розвитку міжнародного бізнесу, оскільки він дає можливість розширювати продаж товарів, отримувати доступ до нових технологій, джерел сировини та робочої сили і, як наслідок, одержувати більш високі прибутки.

Розвиток міжнародного бізнесу здійснюється на мега-, мета-, макро- і мікрорівні (рис. 1).



* Розроблено автором.

Рис. 1. Рівні розвитку міжнародного бізнесу*

Підприємства можуть мати мононаціональну або інтернаціональну природу. На сьогоднішній день більшість українських суб'єктів міжнародного бізнесу відносяться до мононаціональних. Проте, завдячуючи процесам інтернаціоналізації, в Україні за останні роки все більше розповсюджуються інтернаціональні форми співробітництва. Вони виникають завдяки лібералізації руху факторів виробництва, капіталу у формі транснаціональних корпорацій (їхніх філій, відділень, дочірніх компаній), а також спільних підприємств.

З вище сказаного випливає, що усі форми суб'єктів міжнародного бізнесу об'єднують спільні цілі, які пов'язують їх в одне ціле. До таких цілей відносяться: максимізація прибутку; розширення виробництва як фактора збільшення прибутків, зменшення ризиків, засіб конкурентної боротьби; розширення ринків збуту за рахунок проникнення (розширення) на закордонні ринки; підвищення ефективності міжнародного бізнесу завдяки активізації міжнародної маркетингової політики; подолання інституційних, тарифних та нетарифних перешкод.

Окрема роль як суб'єктів міжнародного бізнесу належить кредитно-фінансовим установам, які є учасниками регуляційних процесів на ринку. До них відносяться: банківські установи, страхові агентства, різні форми фінансового обслуговування. Велике значення має інфраструктурне забезпечення функціонування міжнародного бізнесу, основними елементами якого є: об'єднання підприємств, інформаційні структури, аудиторські, юридичні фірми, організації сприяння бізнесу тощо.

Досвід розвинутих країн світу та Європи, а також практика ринкової економіки України свідчать про те, що

вдосконалення міжнародних підприємницьких відносин в економіці прямо залежить від умов функціонування суб'єктів міжнародного бізнесу та механізму ринкової взаємодії всіх елементів економічного простору, на якому вони діють.

Отже забезпечити успішне подолання негативних наслідків інтеграції України до ЄС може підвищення конкурентоспроможності українських товарів і послуг, підвищення рівня переробки української продукції, а також високі технології і випуск національної продукції [8, с. 11-13].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Проведене дослідження трансформації міжнародного бізнесу, що відбувається за умов посилення конкурентних процесів у світовій економічній системі, та її глобалізації дозволяє зробити такі висновки.

По-перше, проаналізований сучасний етап розвитку економічної глобалізації, «нової регіоналізації» та міжнародної інтеграції характеризується пріоритетністю саме економічної складової міжнародних відносин, багатополярністю світової господарської системи, достатнім ступенем вибіркової та гнучкості включення України в світову економічну систему.

По-друге, визначені важливі фактори, які впливають на конкурентоспроможність України та рівень розвитку міжнародних економічних відносин дало змогу стверджувати, що конкурентоспроможність України дедалі більше залежить від можливостей суб'єктів підприємництва брати активну участь у міжнародних економічних зв'язках. Це безпосередньо впливає на те, що Україна повинна не тільки зберегти свої конкурентні

позиції в світі, але й посилити в подальшому свої конкурентні переваги.

По-третє, спостерігається подальша активізація міжнародного бізнесу, що є характерною рисою реальної глобалізації, а головною рушійною силою його розвитку є економічні інтереси суб'єктів міжнародних відносин, у тому числі кредитно-фінансових установ та інфраструктурних інституцій.

Список використаних джерел

- 1) Амоша О.І. Промисловість України: оцінка стану з наукової позиції та пропозиції щодо підвищення ефективності/ О.І. Амоша// Економіка промисловості. – 2001. – №2 (12). – С. 3-8.
- 2) Бойко І.В. Инновационная экономика: мировой опыт и Россия/ И.В. Бойко // ЭКО. – 2002. – №11. – С. 170-178.
- 3) Градобитова Л.Д. Транснациональные корпорации в современных международных экономических отношениях: учеб. пособ./Л.Д. Градобитова, Т.М.Исаченко – М.: Изд-во «АНКИЛ», 2002. – 124 с.
- 4) Гриффин Р. Международный бизнес. 4-е изд. / Пер. с англ. под ред. А.Г. Медведева. / Гриффин Р., Пастей М. – СПб.: Питер, 2006. – 1088 с: ил. – (Серия «Классика МВА»).
- 5) Губерная Г.К. Лобализация как объективный процесс и политико-экономическая игра/ Г.К. Губерная// Прометей: региональный сб.науч.тр. по экономике / Донец. економіко-гуманитарний ін-т; Ін-т економіко-правових досліджень НАН України. – Донецк: Юго-Восток, 2001. – Вып. 4. – С. 169-173.
- 6) Достанко П. Корпоративизм, рыночная активность и культура управления, П. Достанко // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – №4. – С. 87-92.
- 7) Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе / М. Китинг // Логос. – 2003. – №6 (40). – С. 67-116.
- 8) Макогон Ю.В. Устойчивое развитие экономики Украины в аспекте сотрудничества с ВТО и ЕС/ Ю.В. Макогон //

- Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. Трудов.– Часть 1. – Донецк: ДонНУ, 2008. – С. 4-15.
- 9) Мировая экономика и международный бизнес: учеб. / кол. авторов; под общ. ред. д-ра экон. наук, проф. В.В. Полякова и д-ра экон. наук, проф. Р.К. Щенина. – 5-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2008. – 688 с.
- 10) Панков В.А. Управление стоимостью наукоемкого машиностроительного предприятия: теория и практика/ В.А. Панков – К.: Наукова думка, 2003. – 424 с.
- 11) Світова організація торгівлі. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D096>.
- 12) Сейфулаева М. Экспортный потенциал российских регионов в условиях глобализации мировой экономики/ М. Сейфулаева, В. Капицын // Маркетинг. – 2001. – №1. – С. 3-13.
- 13) Україна в рейтингу Всесвітнього економічного форуму-2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.fru.org.ua/ukraine-u-dzerkali-rejtingu-vsesvitnogo-ekonomichnogo-forumu-2011>.
- 14) Шишков Ю. Внешнеэкономические связи в XX в. – от упадка к глобализации, Ю. Шишков // Мировая экономика и международные отношения, 2001, №8. – С. 14-18.
- 15) Щербанин Ю.А. Международные экономические отношения – ИНТЕГРАЦИЯ: уч. пособ. Ю.А. Щербанин, К.Л. Рожков, В.Е. Рыбалкин, Г. Фишер. – М.: Банки и биржи, Издательское объединение «ЮНИТИ», 1997. – 277 с.
- 16) Янковский Н.А. Повышение эффективности внешнеэкономической деятельности крупного производственного комплекса: Монография/ Н.А. Янковский. – Донецк: Донеччина. – 2000. – 430 с.
- 17) Янковський М.А. Покращення ефективності зовнішньоекономічної діяльності великого промислового підприємства за допомогою зниження ентропії її економічної системи/ М.А. Янковський// Вісник Донецького уні-

- верситету – Серія В. Економіка і право: науковий журнал. – 2004. – №1. – С. 7-10.
- 18) Daniels J.D., Radebaugh L.N. International Business. Environment and Operation. 8th ed. – Addison – Wesley, 1998. – 564 p.
- 19) Miller D.C. Total Marketing – Management’s Point of View // Regional Industrial Marketing Conf. American Marketing Association. – Columbus (Ohio). – 1985. – P. 71-85.
- 20) NAFTA: Law and Business Review of the Americas. Vol.1, № 1. Klumer Law International. N.Y. Winter, 1995.

С. Жуков. Трансформация международного бизнеса в условиях конкурентоспособности его субъектов и глобализации экономики.

В статье проведен анализ современного развития мировой экономики в условиях глобализации, «нового регионализма» и международной экономической интеграции. Проанализирован процесс международной экономической интеграции Украины в мировую глобальную систему. Определены главные факторы, влияющие на конкурентоспособность Украины, главные движущие силы и уровни развития международного бизнеса. Определена роль отдельных субъектов международного бизнеса в условиях расширения и обострения конкуренции в мире.

Ключевые слова: экономическая глобализация, регионализация, международная экономическая интеграция, конкурентоспособность, международный бизнес.

S. Zhukov. International business transformation in the competitiveness of its subjects and globalization of economy.

In this paper the analysis of the development of world economy globalization, the “new regionalism” and international

economic integration is given. The process of international economic integration of Ukraine into the world global system is considered. The main driving forces and the level of international business are established. The expansion and increased competition in the world the role of individual subjects of international business is given.

Keywords: *economic globalization, regionalization, international economic integration, competitiveness, international business.*

М.ІВАНОВА

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ПРИКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНА – ЄС

На основі методу порівняльного аналізу здійснено оцінку ефективності прикордонного співробітництва Україна-ЄС. Розглянуто проблеми та перспективи розвитку єврорегіонів на західних кордонах України. Розроблено практичні рекомендації підвищення ефективності прикордонного співробітництва Україна-ЄС.

Ключові слова: *Україна, Європейський Союз, прикордонне співробітництво, транскордонне співробітництво.*

Постановка загальної проблеми. Прикордонне співробітництво Україна-ЄС в теперішній час є більше декларативним феноменом, ніж явищем практичної регіональної політики. Можливості та мотивації прикордонного співробітництва прикордонних територій та громад недостатньо використовуються для розв'язання завдань тактичних та стратегічних потреб політики реальної євроінтеграції.

Суть та масштаби проблеми та характеристики її підпроблем. Підтримка Європейським Союзом транскордонної співпраці формально обумовлена можливістю відкриття нових ринків, інтересами європейської безпеки, політичної стабільності, економічної єдності, уникнен-

ня ризиків непродуктивної конфронтаційної конкуренції між окремими регіонами, фактично – ж спрямована на забезпечення інтересів просування глобалізованого європейського капіталу. Разом з тим існує і державний та соціальний сенс регіональної політики країн ЄС та ЄС в цілому: вона в першу чергу спрямована на сприяння розвитку національних економік у регіональному вимірі, і тому вона в ЄС має і наднаціональну, і державну підтримку. Окрім державного рівня підтримки транскордонної співпраці, саме в Західній Європі зародився та ефективно існує самодіяльний регіонально-територіальний рівень підтримки та організації прикордонної співпраці: інститут «єврорегіон». Характерною рисою функціонування єврорегіонів в країнах Західної Європи є те, що в їх рамках активно діють місцеві органи, муніципалітети, які відповідально працюють над здійсненням конкретних і чітко визначених, економічних, екологічних, освітніх та культурологічних проєктів націлених на конкретний кінцевий результат розвитку прикордонних територій та регіонів. Аналіз свідчить, що кожен єврорегіон в Західній Європі започатковувався та підтримувався організаційно та фінансово ефективною роботою двосторонніх міжурядових комісій, які стратегічно забезпечували діяльність цих єврорегіонів на шляху розвитку прикордонних територій. Саме досягнення єврорегіонів на внутрішніх кордонах ЄС-10 визначили попит і «моду» на таку інституційну форму як «єврорегіон». Але досвід функціонування єврорегіонів в ЦЄ показав, що механічне, формальне перенесення навіть вдалої інституційної форми в інші організаційні та ресурсні умови приводить до відсутності позитивного економічного та соціального результату.

На «сьогоднішньому кордоні» Україна-ЄС прикордонне співробітництво між регіонами та територіями України, Польщі, Угорщини, Словаччини та Румунії розвивається в рамках чотирьох єврорегіонів – Карпатського, “Буг”, “Нижній Дунай” та “Верхній Прут». Розвиток кожного зі згаданих єврорегіонів має деякі особливі проблеми формування та функціонування.

До проблем Карпатського єврорегіону слід віднести його вже стартову «етнополітизацію», наслідком якої стало залучення до транскордонних ініціатив міністерств закордонних справ, інших центральних урядових структур більшою мірою, ніж місцевих і регіональних органів влади та економічних інституцій. На думку дослідників, це призвело до неприродного збільшення його території (161192 кв. км з населенням 16 млн. чол.), що стало однією з причин фактичного припинення функціонування цього єврорегіону.

З досвіду розвитку інституційних інструментів транскордонного співробітництва єврорегіону “Буг” (утв. 29.09. 1995 р.) варто згадати, мабуть, лише створення в рамках єврорегіону Депозитно-кредитного банку в Луцьку.

Дещо окремо позиціонується єврорегіон “Нижній Дунай» (утв. в серпні 1998 р.). Експерти визнають певний прогрес, досягнутий завдяки транскордонному співробітництву між регіонами України, Румунії і Молдови в рамках цього єврорегіону у вирішенні проблем розвитку прикордонних територій, розв’язанні проблем транскордонного характеру та зняття напруги у прикордонних зонах трьох держав. Разом з тим експерти вважають, що воно є надто бюрократизованим. Рівень залучення до транскордонного співробітництва бізнесових структур і громадського сектору (окрім

структур із «грантового» супроводу та бізнес – оточення місцевих влад) в Одеській області залишається низьким. Ще одна проблема полягає в тому, що учасники єврорегіону “Нижній Дунай” дуже відрізняються за ступенем розвиненості реальної інституціональної основи регіонального розвитку та транскордонного співробітництва. Найвищим він є в румунській частині єврорегіону “Нижній Дунай”, де завдяки зусиллям місцевих влад, бізнесових структур, а після прийняття закону “Про регіональний розвиток у Румунії” (18.07.1998р.) – і завдяки державній підтримці, створено розгалужену мережу реально працюючих інституцій регіонального розвитку, які безпосередньо залучені до просування транскордонного співробітництва. В Одеській області, як і в інших регіонах України, такий інституційний базис наразі лише формується, на жаль, без суттєвої підтримки та контролю з боку держави.

Особливістю ж єврорегіону “Верхній Прут”(утв. 22.09. 2000 р.), є те, що тут апробується така модель транскордонного співробітництва, як екоєврорегіон, що власне і обмежує зміст його функціонування.

Проблемою розвитку єврорегіонів за спільної участі України та Румунії, знову ж є те, що, на відміну від Західної Європи, де транскордонне співробітництво покликане головним чином стимулювати економічне зростання і життєвий рівень громад, розташованих у периферійних зонах держав, тут мова йде не стільки про співпрацю економічного характеру, скільки про захист і збереження етнічної, культурної, історичної та мовної самобутності румунської меншини в Україні та української в Румунії.

Таким чином, стає зрозумілим, що на цьому етапі важливою проблемою прикордонного співробітництва є звужений спектр мотивацій та інтересів до безпосе-

реднього співробітництва між прикордонними громадами і територіями. Зокрема, однією з управлінських проблем прикордонного співробітництва в ЦСЄ є те, що основним “мотивом” партнерства в рамках єврорегіонів поки що є не стільки можливість розв’язання спільних проблем транскордонного характеру, скільки гра інтересів представників місцевого істеблїшменту та їх бізнес-оточення, особисті стосунки між представниками прикордонних місцевих органів влади та самоврядування, професійними менеджерами-«грантожерами», які працюють у прикордонних регіонах цих країн і є рушійною силою транскордонних проектів. Показово, що коли особисті інтереси керівників прикордонних областей, які входять в Карпатський єврорегіон, згасли, то засідання керівних органів Карпатського єврорегіону не відбувалися роками. Враховуючи зазначені проблеми, необхідно знайти спосіб перейти від контактної ролі інституту «єврорегіон» до його інтегративної та планувально-координуючої ролі в розвитку прикордонних територій.

Експерти відмічають, що вступ Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії до Євросоюзу (2004-2007 рр.) автоматично не сформував нові механізми інтенсифікації транскордонного співробітництва на кордоні з Україною. Незважаючи на існування програм поліпшення фінансування з боку ЄС, структурні проблеми прикордонної співпраці залишилися незмінними і їх можна буде подолати лише зміною як державної політики, так і управлінських стереотипів усіх партнерів. За нових геополітичних умов єврорегіони, що діють на західних кордонах України, потребують докорінних змін організаційних механізмів та філософії свого подальшого існування, інструментів розвитку співпраці з європейськими структурами. Зокрема тому, що

значним викликом «міжлюдському» транскордонному співробітництву, який стихійно підтримував певний рівень взаємодії між прикордонними регіонами, є встановлення на нових спільних кордонах ЄС та України шенгенського візового режиму, що призвело до ускладнення руху та контактів між людьми, інститутами громадянського суспільства, управлінськими та підприємницькими структурами. Цю проблему, мабуть, можна буде комплексно вирішити лише на основі концепції вирівнювання розвитку прикордонних територій. Але наразі її треба оперативно вирішувати пошуком компромісів силами дипломатичних відомств.

З боку України звуження перспектив розвитку транскордонного співробітництва обумовлюються й “внутрішніми” системними проблемами, а саме:

- недооцінка з боку центральної влади транскордонного співробітництва як реального практичного інструменту територіального та регіонального розвитку і поліпшення якості життя людей, які мешкають у прикордонних регіонах України;
- обмеженість стратегічного бачення завдань і перспектив розвитку транскордонного співробітництва з боку уряду та місцевих органів влади;
- відсутність фінансової підтримки спільних транскордонних проєктів як з боку Уряду, так і з боку місцевих органів влади (мова не про облаштування «прикордонної» інфраструктури кордону);
- віртуалізація інституційної бази регіонального розвитку, яка у прикордонних регіонах мала б виконувати роль одного з рушіїв транскордонного співробітництва;

- нездатність місцевих органів влади самоврядування, їх керівників усвідомити, що завдання розвитку транскордонного співробітництва потребують від них планувально-координаційних функцій, а не функцій жорсткого адміністрування та формування «протекційних» схем.

Стан нормативно-правової урегульованості проблеми та аналіз ситуації. На цей період прикордонне співробітництво Україна-ЄС передбачається та регламентується формально досить повною групою правових документів. Основними складовими цієї групи є: 1) «Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями» (21 травня 1980 року); 2) «Європейська хартія місцевого самоврядування» від 15 жовтня 1985 року. (Хартію ратифіковано Законом № 452/97-ВР (452/97-ВР) від 15 липня 1997 року); 3) Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 року N 1861-IV). Саме останній закон нормативно визначає мету та принципи державної політики у сфері транскордонного співробітництва, повноваження суб'єктів, принципи та форми державної підтримки транскордонного співробітництва та його фінансове забезпечення. Однією із нормативно-правових проблем організації ефективного прикордонного співробітництва є те, що, на думку експертів, цей закон фактично ігнорує роль транскордонного співробітництва як інструменту територіального та регіонального розвитку. Закон законсервував існуючі форми державної фінансової підтримки транскордонного співробітництва, а фактично її відсутність. Окрім того, вважаємо, на поточному етапі і на законодавчому рівні є необхідність враховувати зміни механізму підтримки транскордонного співробітництва

з боку Європейського Союзу. В цьому контексті варто розглянути проблему створення цілеспрямованої повноти нормативного правового забезпечення прикордонного співробітництва, де одним із пріоритетів став би саме територіально-галузевий розвиток периферійних прикордонних регіонів.

У нормативно-планувальному зрізі «зі сторони України» організацію прикордонного співробітництва спрямовують та забезпечують такі документи: Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. №1819); Указ Президента «Про заходи щодо активізації євроінтеграційного транскордонного співробітництва» від 19 грудня 2007 року, №1236/2007.

«Зі сторони ЄС» в сфері організації прикордонного співробітництва на поточний період актуальними є такі нормативно-програмні документи: Угода про партнерство і співробітництво між ЄС та Україною; Європейська програма сусідства (ЄПС) (2003 р). На сьогодні основним практичним програмно-стратегічним документом зі «сторони ЄС», що визначає принципи, географічний масштаб і методологію ЄПС та питання регіональної співпраці, є Стратегія Європейської політики сусідства, прийнята 12 травня 2004 року. На її основі для України у 2005 році був спільно розроблений та прийнятий План дій Україна-ЄС (2005-2007 рр.), дію якого було продовжено до 2009 року.

При оцінці перспектив практичної взаємодії Україна-ЄС потрібно враховувати, що політичним інтересом ЄС (та глобалізованого європейського капіталу) в співпраці Україна-ЄС є технічна, організаційна та фінансова «допомога» в «трансформації соціально-економічної

ТРАНСКОРДОЇНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

та управлінської системи України». До 2007 року «допомога» Європейського Союзу надавалася в межах різних географічних програм, включаючи TACIS, MEDA, PHARE та ін. З 1 січня 2007 року уся «допомога» надається у рамках нового фінансового інструменту ЄС для країн, що охоплюються ЄПС— Інструменту європейського сусідства і партнерства (ІЄСП). Згідно з Регламентом (ЄС) №1638/2006 Європейського Парламенту і Ради від 24 жовтня 2006 року., «допомога» ЄС, як правило, повинна дофінансовуватися країнами-бенефіціарами державним коштом, внесками інших бенефіціарів, а також з інших джерел. У рамках ІЄСП фінансуються програми для однієї чи багатьох країн, транскордонні програми. Програми для декількох країн можуть містити заходи міжрегіонального співробітництва. Необхідно врахувати при плануванні, що відповідно до Регламенту, для цілей імплементації програм дій, спільних програм транскордонного співробітництва (ТКС) та спеціальних заходів фінансування можуть отримувати партнерські країни, регіони і їх інституції, децентралізовані органи в партнерських країнах, спільні органи, створені партнерськими країнами і регіонами та ЄС, міжнародні організації, інституції й органи ЄС, державні або напівдержавні органи, компанії, фірми, фінансові установи, недержавні утворення та ін.

Щодо транскордонного співробітництва, то згідно зі статтею 11 Регламенту (ЄС) 1638/2006, Комісія прийняла окремий Регламент (ЄС) №951/2007 від 9 серпня 2007 року, що встановлює правила імплементації програм транскордонного співробітництва. Основними документами, що визначають питання, пов'язані з імплементацією програм транскордонного співробітництва, передбачено «Спільні операційні програми».

Вони повинні визначати практичні цілі, пріоритети і заходи, які вживатимуться в рамках конкретної програми. Кожна операційна програма подається на затвердження Спільним органом управління Комісії після чіткої згоди усіх держав-учасників програми. Таким чином, основною особливістю моменту, що безумовно вже повинен передбачити програмно-плановий підхід до питань прикордонного співробітництва на рівні Кабінету Міністрів та центральних органів виконавчої влади, є те, що програми транскордонного співробітництва вимагають співфінансування, яке повинно надходити з власних джерел країн чи органів, що беруть участь у кожній спільній операційній програмі. Адже у рамках спільних операційних програм можуть фінансуватися проекти трьох видів: 1) інтегровані проекти, коли кожен партнер проводить діяльність у межах спільного проекту на своїй території; 2) симетричні проекти, коли така ж діяльність виконується паралельно в державах-членах і партнерських країнах; 3) проекти, які імплементуються головним чином у державі-членові чи партнерській країні, але з користю для усіх чи декількох партнерів, залучених до спільної операційної програми. Таким чином, на нормативно-правовому рівні ЄС прикордонне співробітництво документами ІЄСП розглядається в рамках поняття транскордонне співробітництво (ТКС). Загальне фінансування, доступне для програм ТКС ІЄСП на 2007-2010 рр., було складало 583,28 млн. євро, з яких 274,92 млн. євро — ІЄСП, а 308,36 млн. — Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР). На період 2011-2013 рр. передбачено ще 535,15 млн. євро (252,23 млн. — ІЄСП, 282,93 млн. — ЄФРР), що підлягає середньостроковому перегляду цієї стратегії та прийняттю Індикативної програми на 2011-2013 рр. З однієї сторони, це

невеликий фінансовий ресурс (близько 6 євро на душу населення), тому в контексті загальнодержавних проблем територіального розвитку їх, можливо, можна було б не враховувати і дозволити проїсти «грантожерам». Але з іншого боку, цей фінансовий ресурс може послужити ключем для організації прикордонної співпраці саме з метою розвитку територій в контексті практичної євроінтеграції, тому їх ефективне спрямування на ці цілі Уряду варто було б підготувати та проконтролювати таким чином, щоб узгодити інтереси та мотивації усіх сторін: України, суміжних країн, структур ЄС. Таким чином, можна відмітити, що між змістом програмно-нормативного забезпечення прикордонного співробітництва зі сторони України та зі сторони ЄС сформувався дисбаланс, який не здатен компенсувати лише такий документ як спільний План дій Україна-ЄС. Доцільно створити оновлені програмно-нормативні документи організації прикордонного співробітництва та нові схеми організації рівнів управління прикордонним співробітництвом територій та громад, зокрема, і шляхом модифікації змісту та форми інституту «єврорегіон».

При організації схеми взаємодії центрального, регіонального та місцевого рівнів державного управління та самоврядування для забезпечення ефективного прикордонного співробітництва потрібно врахувати, що:

- Політика територіального розвитку регіону в умовах сьогодення ні в якому разі не привілей територій, слабких в структурному відношенні, тобто тих територій, що потребують компенсації недоліків. В глобалізованому світі регіональна політика перетворилася в чинник конкуренції. Тобто, якщо українська сторона не зуміє використати надані нові організаційні та фінансові

можливості для розвитку власних територій, їх використовують партнери-конкуренти.

- Все більшим чином регіональна економічна політика є частиною загальної політики розвитку і конкурентної політики. В цій конкурентній політиці необхідно правильно враховувати всі можливості, обмеження та переваги, які виникають внаслідок функціонування міжнародних організацій (СОТ, МВФ, Світовий банк), торгових, митних та інших договорів, Структурних фондів ЄС тощо.
- У традиційних формах державного управління розвитком центру і регіонів країни всі обмінні процеси опосередковуються державою (а на практиці державним чиновництвом та приєднаними до неї фінансово-олігархічними угрупованнями), а регіони служать політичною опорою та економічною територією застосування фінансових, фіскальних, соціальних інструментів держави. Взамін держава надає захист (заступництво) та субсидії. Такий традиційний обмін буде порушено європейською інтеграцією, глобалізацією та розвитком нових форм екзистенції ринку. Держава частково втратить свою посередницьку монополію і здатність повністю контролювати власні просторові економіки, в той час як у регіонів розвиватимуться прямі зв'язки з міжнародними режимами та з глобальним ринком. Позиція регіонів на міжнародному ринку в першу чергу буде залежати не від політичного представництва, а від конкурентних переваг та вміння успішно їх використовувати.

- Наявність сильних регіонів змінить співвідношення влади (точніше фактичних її джерел) та факторів впливу в державі.

В цьому зв'язку стає зрозуміло, що на сьогодні органам державної влади та організаціям громадянського суспільства вже не слід брати участь в віртуальній регіональній політиці та «конкурсно-грантовій» грі, а необхідно шукати компенсаційні механізми забезпечення інтеграційної ролі Української держави в умовах посилення економічної та політичної ролі регіонів та територій. Новий підхід ЄС у рамках “Програм сусідства” потребує спільного стратегічного бачення і чіткої координації діяльності щодо подальшого розвитку транскордонного співробітництва в контексті розвитку територій не тільки з боку регіональних і місцевих влад прикордонних регіонів України, Польщі, Угорщини, Словаччини та Румунії, але із боку урядів, адже передбачені розміри фінансування програм транскордонного співробітництва є досить значними.

Реальне самодіяльне прикордонне співробітництво зможе виникнути на основі гри мотивацій та інтересів конкретних акторів процесу та часових режимів досягнення цілей цими акторами. Найважливіший актор-замовник та фундатор ЄС - це глобалізований європейський фінансово-промисловий капітал. Прикордонна співпраця в економічному горизонтальному вимірі виконує для цього актора задачу підготовки достатнього рівня транспортної, енергетичної, комунальної, екологічної та соціальної інфраструктур для можливостей освоєння указаним капіталом цих суміжних територій.

Другий актор - це прошарок політико-бюрократичного керівництва союзної організації ЄС. Він має в першу чергу політичні цілі, а потім соціальні та економічні.

Найперша політична ціль цього прошарку зберегти свій вплив та збільшувати умови стабільного безконфліктного розвитку ЄС.

З розширенням ЄС-27 з'явилися нові проміжні актори, які не є учасниками «товариства акціонерів» глобалізованого капіталу. Угорщина, Словаччина, Польща, Румунія самі є реципієнтами (тобто споживачами). Фінансовими донорами проектів вони можуть виступати дуже обмежено (виходячи із політичних міркувань). Важливими акторами наразі є уряди країн-членів ЄС. Причому їх важливість залежить від економічної, політичної, військової, дипломатичної спроможності конкретної країни в поточний період. Успіх співпраці «сусіда» ЄС залежить від вміння узгодити позиції з усіма акторами. Для отримання коштів від фондів ЄС та «притоку» супутних інвестиційних ресурсів на певну територію потрібно спільно та узгоджено демонструвати глобалізованому капіталу вигоди від розвитку інфраструктури на цій території саме в цей оперативний час. Таку політику прикордонної співпраці можливо забезпечити лише при постійній увазі до цього питання відповідального органу урядового рівня.

Аналіз стану розвитку прикордонних територій на нинішніх зовнішніх кордонах ЄС свідчить, що для національних урядів країн - сусідів ЄС розумною є побудова такої тактики, коли акторам ЄС пропонується план дій, який вигідний національному уряду з точки зору розвитку певної території, але разом з тим є відносно вигідним для основних акторів ЄС. Російська Федерація останнім часом демонструє успіх саме в такого роду проектах, у першу чергу в своїх північних регіонах. Причому техніка виконання така. Адміністративно-командна система формулює досить чіткий обсяг завдань-зобов'язань для

регіонального керівництва. На основі державного та регіонального плану розвитку формулюється програма прикордонного співробітництва, яку фінансують на паритетній основі державний бюджет, регіональний бюджет та бюджет фондів ЄС.

В українських умовах для активації самодіяльного підприємницького типу розвитку територій за рахунок прикордонного співробітництва необхідно знайти та задіяти деякі унікальні ресурси, які зв'язані із цією територією та цікаві для міжнародного ринку. Причому ці унікальні ресурси повинні в оперативному режимі бути цікавими і для акторів міжнародного глобалізаційного процесу. Проблему пошуку та використання ресурсів та можливостей прикордонних територій і громад необхідно розглянути в полі інтересів, потреб та мотивацій на рівні міжурядових комісій з врахуванням поточних та довгострокових цілей України.

Пропозиції.

1. Забезпечити створення цілеспрямованого та логічно повного нормативного та правового забезпечення прикордонного співробітництва, однією із пріоритетних цілей якого став би саме територіально-галузевий розвиток периферійних прикордонних регіонів. Підготувати проект Закону України «Про розвиток прикордонних територій та організацію прикордонного співробітництва Україна-ЄС».

Створити умови для ефективної роботи постійних міждержавних (міжурядових) комісій з питань розвитку прикордонних територій та прикордонного співробітництва: Україна-Угорщина, Україна-Словаччина, Україна-Польща, Україна-Румунія, Україна-Молдова.

Нормативно та організаційно забезпечити практичну постановку задачі розробки стратегічних програм діяльності міжурядових комісій, в яких передбачити створення щорічних планів розвитку прикордонних територій та щорічних планів розбудови міждержавної інфраструктури обслуговування кордону та інфраструктури прикордонних переходів не разом «одним бюджетним рядком», а роздільно.

2. Сприяти створенню регіональних науково-експертних рад з питань розвитку прикордонних територій та прикордонного співробітництва. На основі їх пропозицій та пропозицій зазначених міжурядових комісій створити організаційні та правово-нормативні умови модифікації змісту роботи єврорегіонів.

3. Розглянути можливість створення спільних міждержавних банківських та страхових установ для кредитування бізнес-процесів інноваційного прикордонного співробітництва та страхування ризиків спільної інвестиційної діяльності.

4. Спільно із словацькими, польськими та угорськими урядовими представниками ініціювати створення «бюро розвитку прикордонних територій Україна-ЄС», однією із важливих цілей яких стане прикордонне співробітництво, мотивоване інтересами розвитку реального міжнародного бізнесу.

Список використаних джерел

- 1) Ratti R. Borders and Regions in a Changing Europe – a Theoretical Framework / Ratti R.- Regional Contact. – 1995. – No 10. – P. 33.
- 2) Лендъел М. Спеціальні інститути розвитку територій: європейський досвід. Інститути та інструменти розвитку територій. На шляху до європейських принципів :

- монографія / Лендъел М.- Київський Центр Ін-ту Схід-Захід.К.; Мілленіум, 2001. -244 с., с.67-147.
- 3) Поздняк В. Европа регионов: Европейская политика соседства и Беларусь: в поисках «дорожной карты» Режим доступа: <http://review.w-europe.org/9/1.html>
 - 4) Дергачев В.А. Геополитика: Монография / Дергачев В.А.– Киев: ВИРА-Р, 2000. С. 99.-105., с.211. Европейские страны постсоветского пространства в контексте отношений РФ – ЕС.8 июня 2006 г., Институт Европы РАН. РЕЖИМ ДОСТУПУ : www.ieras.ru/news12.htm
 - 5) Приходько В. Карпатський єврорегіон і його роль в умовах розширеного ЄС: Регіональна політика ЄС після його розширення. Аналітичні оцінки/НІСД (Закарпатський філіал) / Приходько В. - Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні.- Ужгород Вид-во «Ліра», 2004- 244., С176-182
 - 6) Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його роль в процесі європейської інтеграції України. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки /І. Студенніков – Вип. 15: Міжвідомчий збірник наукових праць/. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – С. 309-322.

М. Иванова. Государственная политика формирования приграничного сотрудничества Украина-ЕС.

На основе метода сравнительного анализа проведена оценка эффективности приграничного сотрудничества Украина-ЕС. Рассмотрены проблемы и перспективы развития еврорегионов на западных границах Украины. Разработаны практические рекомендации повышения эффективности приграничного сотрудничества Украина-ЕС.

Ключевые слова: Украина, Европейский Союз, приграничное сотрудничество, трансграничное сотрудничество.

M. Ivanova. State politics of forming border cooperation between EU and Ukraine.

On the basis of a method of the comparative analysis the estimation of efficiency of frontier cooperation Ukraine-EU is spent. Problems and prospects of development of euroregions on the western borders of Ukraine are considered. Practical recommendations of increase of efficiency of frontier cooperation Ukraine-EU are developed.

Keywords: *Ukraine, European Union, border cooperation, transborder cooperation.*

УДК 327(477)

Л.КАМПОВ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОРЕГІОНІВ, СТВОРЕНИХ ЗА УЧАСТЮ УКРАЇНИ

У пропонованій статті розглядаються особливості функціонування єврорегіонів за участі України на сучасному етапі. Визначені основні напрями співробітництва країн-учасниць досліджуваних єврорегіонів. Виділено основні перешкоди на шляху ефективного розвитку транскордонного співробітництва України у межах діяльності єврорегіонів.

***Ключові слова:** єврорегіон, транскордонне співробітництво, прикордонні регіони, транскордонні проекти.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Динаміка розвитку єврорегіональної співпраці свідчить про значну її активізацію на сучасному етапі. Посилення ролі єврорегіонів у процесі транскордонного співробітництва полягає в тому, що вони є ключовою ланкою у підтриманні контактів між органами державної влади, виробленні стратегії спільних дій, ініціюванні проектів, реалізація яких відповідає інтересам прикордонних регіонів України. Саме тому на сучасному етапі виникає необхідність аналізу функціонування єврорегіонів за участі України.

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми. Дослідженням особливостей функціонування окремих єврорегіонів займаються такі вчені, як М.Боянецька,

Ю.Вдовенко, В.Горбовий, М.Мінченко, Н.Луцишин, Є.Ніколаєв, Є.Карачун та ін. Що стосується вивчення проблем у рамках транскордонного та єврорегіонального співробітництва, в цьому напрямі ведуть наукові розвідки такі вчені, як П.Беленький, Н.Внукова, М.Долішній, О.Другов, О.Гарасюк, Т.Терещенко, Н.Мікула тощо.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей діяльності єврорегіонів на території України та їх впливу на ефективність транскордонного співробітництва.

Виклад основного матеріалу. У Законі України «Про транскордонне співробітництво» [1] дається визначення поняттю «єврорегіон» як організаційної форми співпраці адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво.

Діяльність всіх єврорегіонів, створених за участі областей України, регламентується відповідними статутами. Водночас єврорегіони не є юридичними особами.

На території України на сьогодні діють 10 єврорегіонів: «Бут» (Україна, Польща, Білорусь), Карпатський єврорегіон (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія), «Нижній Дунай» (Україна, Молдова, Румунія), «Верхній Прут» (Україна, Молдова, Румунія), «Дніпро» (Україна, Росія, Білорусь), «Ярославна» (Україна, Росія), «Слобожанщина» (Україна, Росія), «Донбас» (Україна, Росія), Чорноморський єврорегіон (Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Сербія, Туреччина, Україна), «Дністер» (Україна, Молдова). Необхідно відмітити, що 19 регіонів України є прикордонними. Їх площа становить близько 77,0 % усієї території держави.

Розглянемо основні характеристики цих єврорегіонів [2]:

- **«Буг»** – утворений 29 вересня 1995 р. До його складу входять Волинська область, Жовківський та Сокальський райони Львівської області, Хелмське, Люблінське, Замостське, Тарнобжеське та Білопідлянське воєводства (Польща), Брестська область (Республіка Білорусь). Територія євро регіону становить 80,916 тис. кв. км з чисельністю населення близько 5,0 млн. чоловік, у тому числі територія України – 23,1 тис. кв. км з чисельністю 1,27 млн. чоловік.

До пріоритетних напрямів розвитку євро регіону «Буг» належать: розбудова кордонів і облаштування прикордонної інфраструктури; реконструкція існуючих та будівництво нових автомобільних магістралей; спорудження супутніх об'єктів транспортної інфраструктури; реалізація природоохоронних заходів; проведення соціально орієнтованої діяльності, спрямованої на забезпечення прав та інтересів найбільш вразливих верств населення; створення бази даних із метою розповсюдження різнопланової інформації про регіон; формування сприятливого бізнес-середовища через розширення мережі спеціалізованих інституцій.

Сьогодні дедалі більшого поширення набуває реалізація спільних проєктів, спрямованих на формування взаєморозуміння між населенням, що проживає у прикордонних регіонах, зокрема із залученням міжнародної технічної допомоги.

У рамках Програми сусідства «Польща – Білорусь – Україна» 2004 – 2006 рр. INTERREG IIIA/TACIS CBC було реалізовано низку проєктів із залученням фінансування Європейського Союзу. Найвагомішими із них стали: спорудження другого мостового переходу через річку Західний Буг у районі міжнародного автомобільного

пункту пропуску «Ягодин – Дорогуськ»; відкриття першої черги пункту пропуску через державний кордон України для міжнародного автомобільного сполучення «Ягодин»; запровадження практики спільного митного і прикордонного контролю на кордонному переході «Устилуг – Зосін»; функціонування в Любліні українсько-польського колегіуму університетів; реалізація комплексу природоохоронних заходів у басейні прикордонної річки Західний Буг.

Особливої уваги заслуговує проект «Модернізація міжнародного автомобільного пункту пропуску «Ягодин – Дорогуськ». Його ключовим компонентом стало спорудження другого мосту через річку Західний Буг та під'їзної дороги до нього. Утілюється проект «Прикордонний менеджмент», у рамках якого Європейська Комісія виділила 2,75 млн. євро для розбудови та модернізації об'єктів режимної зони прикордонного переходу в Ягодині. Розроблено проект «Українсько-польська регіональна стратегія транскордонного співробітництва: нова якість добросусідських відносин», який також позитивно підтримав ЄС [3].

У 2010 році в рамках Програми прикордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна» Європейського інструменту сусідства та партнерства на 2007 – 2013 роки Волинською обласною державною адміністрацією подано заявку на реалізацію проекту «Активізація транскордонного співробітництва у рамках Єврорегіону «Буг» – від стратегії до спільних дій» [4]. Реалізація цієї ініціативи сприятиме сталому соціально-економічному розвитку прикордонних територій і створенню кращих умов і можливостей для інтенсифікації транскордонного співробітництва.

Крім того, у 2010 р. волинські інституції виступили партнерами кількох десятків транскордонних проектів, поданих польськими організаціями до участі в рамках першого конкурсного відбору проектів Програми прикордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна» на 2007 – 2013 рр. [5].

- **Карпатський єврорегіон** – утворений 14 лютого 1993 р. До його складу входять: Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька області, адміністративно-територіальні одиниці п'яти держав – Польщі (Кросно, Перемишль, Жешув, Тарнув), Словаччини (райони Бардіїв, Гуменне, Кошице, Межилаборце, Міхаловце, Пряшів, Сабінов, Сніна, Собранце, Стропков, Свидник, Требішов, Вранов), Угорщини (округи: Боршод-Абауй-Земплен, Гайду-Бігар, Гевеш, Іас-Надькун-Солнок, Саболч-Сатмар-Берег та міста: Мішкольц, Дебрецен, Егер, Ніредьгаза), Румунії (повіти Сату-Маре, Марамуреш, Бігор, Салай, Ботошани). Карпатський єврорегіон охоплює 161,279 тис. кв. км і 16 млн. населення, у тому числі територію України – 56,6 тис. кв. км з чисельністю населення 6,4 млн. чоловік.

Його метою є формування структури, яка поліпшить координацію транскордонного співробітництва між його членами, що сприятиме прискоренню регіонального розвитку, залученню допомоги з країн Заходу та налагодженню добросусідських відносин між країнами та народами, які входять до Карпатського єврорегіону.

За 19 років існування Карпатського єврорегіону змінилися умови його функціонування. Геополітичні процеси, які відбувалися протягом цього періоду, привели до виникнення нових форм і аспектів

співробітництва на рівні єврорегіонів. Однією з причин цього було приєднання чотирьох країн, які входять до Карпатського єврорегіону, до Європейського Союзу. Ситуація, що виникла, спричинила появу системних проблем функціонування єврорегіону, вирішення яких є надзвичайно актуальним. Адаже йдеться про визначення подальшої ролі єврорегіону або ж перетворення його на форум для озвучення думок.

Причинами виникнення проблем були насамперед різні підходи країн-учасниць до вирішення визначальних питань, а також відсутність єдиних джерел фінансування. Іншим негативним чинником, який безпосередньо впливає на діяльність Карпатського єврорегіону, є його територіальний масштаб. Сьогодні територія єврорегіону перевищує 140 тис. кв. км, а кількість населення становить близько 16 млн. чол. Він перетворився на найбільший єврорегіон в Європі і потребує значного структурного реформування.

Не може не зашкодити ефективному співробітництву в рамках єврорегіону і наявність різних систем адміністративно-територіального устрою п'яти держав-учасниць, а також різні компетенції національних виконавчих структур. Вирішенню цієї нерівномірності сприяло б створення єдиних професійних виконавчих структур, які б координували роботу відповідних національних органів.

- **«Нижній Дунай»** – утворений у 1998 році, до його складу входять Одеська область, адміністративно-територіальні одиниці Республіки Молдова (райони Вулканешти, Кагул, Кантемир), Румунії (повіти Бреїла, Галац, Тульча).

Територія єврорегіону «Нижній Дунай» охоплює 53,3 тис. кв. км. з чисельністю 4,0 млн. чоловік, у тому

числі територія України – 33,3 тис. кв. км з чисельністю 2,5 млн. чоловік. Основними пріоритетними напрямками функціонування євро регіону є розробка та реалізація програм захисту навколишнього середовища басейнів Нижнього Дунаю, Прута, Сирета і Дністра, дельти Дунаю, придунайських озер і плавнів; сприяння створенню спільних іноземних підприємств і банків, які б поєднували капітали кількох країн; сприяння створенню ВЕЗ; узгодження тарифів у галузі транзитних перевезень вантажів; розвиток інфраструктури туризму і рекреації; розробка спільних дій у випадку пожеж, паводків та інших природних катаклізмів.

Євро регіон «Нижній Дунай» має стати важливим транспортним перехрестям інтегрованих Європи та Причорномор'я, включаючи й Закавказзя, Середню Азію, Близький та Середній Схід. В межах євро регіону вже створені три вільні економічні зони: «Галац» (Румунія), «Джурджулешти» (Молдова), «Рені» (Україна). Європейський Союз затвердив маршрути міжнародних транспортних коридорів (МТК), що проходять територію Одещини, фіксуючи надзвичайно вигідне її геополітичне й гео економічне становище. Одеський регіон стає важливим транспортним перехрестям на маршрутах міжнародного транзиту нафти з Прикаспійського регіону і Близького Сходу до Європи. Традиційним є транзит російської нафти через нафтову гавань Одеського порту, а також незначний імпорт через неї нафти й нафтопродуктів. Другим напрямком є транзит нафти з Прикаспійського регіону в Західну й Центрально-Східну Європу за Транскавказьким МТК. Для транзиту прикаспійської та близькосхідної нафти в Європу буде задіяний і Дунайський водний шлях [6].

- **«Верхній Прут»** – утворений 22 вересня 2000 р., до його складу входять: Чернівецька область, адміністративно-територіальні одиниці Республіки Молдова (Бельцький та Єдинецький повіти), Румунії (Ботошанський та Сучавський повіти). Українська територія єврорегіону становить 8,1 тис. кв. км з чисельністю близько 1 млн. чоловік. У жовтні 2003 року повноправним членом єврорегіону стала Івано-Франківська область.

Основною функцією єврорегіону «Верхній Прут» є розробка та реалізація спільних програм з охорони навколишнього природного середовища. Пріоритетними напрямками діяльності цього єврорегіону є прогнозування, планування результатів з охорони навколишнього середовища та моніторинг ходу реалізації програм екологічного та соціального розвитку сусідніх регіонів.

Серед основних проектів є розвиток сполучень із Європою та місцевих транскордонних перевезень за маршрутами, традиційними для краю, сприяння зростанню конкурентоспроможності традиційних промислових й аграрних виробництв краю, співробітництво в галузях науки, культури, освіти, у справах молоді тощо.

Водночас система проектів передбачає вирішення низки нормативно-правових, організаційних, фінансових питань для забезпечення не тільки економічного зростання та розвитку транскордонної співпраці, а й підвищення рівня соціального захисту й екологічної безпеки в регіоні.

- **«Дніпро»** – утворений у квітні 2003 р., до його складу увійшли Чернігівська область, Гомельська область (Білорусь) та Брянська область (Російська Федерація).

В рамках діяльності єврорегіону реалізується План заходів зі співробітництва Чернігівської області України,

Гомельської області Республіки Білорусь та Брянської області Російської Федерації в рамках Прикордонного співтовариства євро регіон «Дніпро» на 2012-2013 роки [7], який охоплює як організаційні аспекти функціонування євро регіону, так і співпрацю в економічній, митній, сільськогосподарській, сертифікаційній, науково-освітній, культурній, туристичній, спортивній, природно- та історико-дослідницькій сферах, галузі охорони здоров'я, а також у напрямі забезпечення екологічної стабільності та упередження виникнення надзвичайних ситуацій.

- «Слобожанщина» – утворений у 2003 р., до його складу увійшли Харківська область та Белгородська область (Російська Федерація).

Євро регіон створено з метою розвитку співробітництва прикордонних територій у таких напрямках:

- всебічний економічний розвиток;
- регіональне та локальне територіальне планування;
- комунікації, транспорт і зв'язок;
- наука, нові технології, освіта;
- охорона здоров'я, спорт і туризм;
- поліпшення стану навколишнього середовища;
- ліквідація надзвичайних ситуацій, стихійних лих та їх наслідків;
- сприяння розширенню контактів між жителями прикордонних територій, розвитку співробітництва між установами та організаціями, а також суб'єктами господарської діяльності;
- полегшення процесу перетину кордону для людей та вантажів шляхом спрощення прикордонних формальностей та сприяння відкриттю нових пунктів пропуску;

- сприяння якості життя населення шляхом збільшення зайнятості;
- сприяння розвитку регіональної економіки за допомогою поліпшення інфраструктури прикордонних районів.

Важливими ознаками єврорегіону «Слобожанщина» є просторова компактність і високий потенціал розвитку за рахунок соціально-економічної взаємодоповнюваності суміжних територій Белгородської й Харківської областей.

На сучасному етапі подано заявки на виконання низки проектів для реалізації в рамках стратегічних напрямів співробітництва, які є важливими для обох сторін, зокрема [8]:

- створення виставкового комплексу «Експоцентр «Слобожанщина» на базі магістрального автомобільного пункту пропуску Гоптівка – Нехотєєвка;
- будівництво міжнародного російсько-українського аеропорту «Белгород-Харків» поблизу державного кордону;
- формування транскордонних економічних кластерів (будівельного, фармацевтичного, туристичного, фінансового й ін.);
- створення мережі транскордонних туристичних маршрутів «Природна й історична спадщина Слобожанщини» тощо.

10 жовтня 2011 року в рамках єврорегіону «Слобожанщина» відбулося офіційне відкриття ТОВ «Українсько-російський технопарк «Слобожанщина». Його створення сприятиме формуванню середовища активної взаємодії вчених і підприємців України та Російської Федерації з метою комерціалізації наукових

розробок, створення умов для прискореного розвитку високотехнологічних напрямів виробництва та перетворення їх на рушійну силу економічного росту Слобожанщини.

- **«Ярославна»** (24 квітня 2007 р.), до його складу входять Сумська область України та Курська область Російської Федерації.

Зовнішньоторговельний оборот між Сумською областю та Курською областю в рамках єврорегіону «Ярославна» склав: 2007 рік – 21,3 млн. дол. США, 2008 рік – 22,4 млн. дол. США, 2009 рік – 32,4 млн. дол. США, 2010 рік – 41 млн. дол. США, 2011 рік – 46 млн. дол. США. При цьому експорт у загальних обсягах зовнішньої торгівлі у 2011 році склав 98% [9].

На сьогодні в рамках єврорегіону «Ярославна» реалізується:

- 14 угод і протоколів про співробітництво на рівні міст і районів Сумської і Курської областей;
- угоди про співпрацю в освітній сфері між: Сумським державним університетом та Курським технічним університетом; Сумським державним університетом та Курським Південно-Західним університетом; Сумським національним аграрним університетом та Курською державною сільськогосподарською академією; Глухівським національним державним педагогічним університетом імені О. Довженка та Курським державним університетом; Сумським державним педагогічним університетом ім. А.С.Макаренка та Курським державним університетом; Державним вищим навчальним закладом «Українська академія банківської справи Національного банку України»

- та Федеральним державним бюджетним освітнім закладом вищої професійної освіти «Південно-Західний державний університет»;
- протокол про міжнародне співробітництво і обмін досвідом у сфері державної служби між управлінням державної служби Головного управління державної служби України в Сумській області та Комітетом державної служби та кадрової роботи Адміністрації Курської області Російської Федерації;
 - угода про співпрацю в сфері зайнятості між Сумським обласним центром зайнятості України та Департаментом федеральної служби зайнятості Курської області Російської Федерації;
 - меморандум про співпрацю між управлінням у справах сім'ї, дітей і молоді Сумської обласної державної адміністрації і Комітетом у справах молоді і туризму Курської області Російської Федерації;
 - угода про довгострокову співпрацю у сфері освіти між управлінням освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації і комітетом освіти і науки Адміністрації Курської області;
 - угода про співробітництво між головним управлінням агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації України, комітетом агропромислового комплексу Курської області Російської Федерації та комітетом харчової і переробної промисловості та продовольства Курської області Російської Федерації у сфері агропромислового комплексу;

- угода про взаємодію між головним управлінням економіки Сумської обласної державної адміністрації України, комітетом споживчого ринку, розвитку малого підприємництва та ліцензування Курської області Російської Федерації.
- **Чорноморський єврорегіон** утворений 26 вересня 2008 р. До його складу входять Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Російська Федерація, Румунія, Сербія, Туреччина, представлені на рівні міст, областей, провінцій, країв, автономних республік, Україна (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Донецька області, Автономна Республіка Крим, а також місто Севастополь). Мета його створення – сприяти співпраці між регіонами і муніципалітетами країн басейну Чорного моря.

Цей єврорегіон активно працював з 2007-2008 рр., проте українські регіони все ще не підключилися до активної участі в ньому. Проекти Чорноморського єврорегіону спрямовані на співпрацю в економічній, соціальній, культурній сферах та втілюються у відповідності з напрямками діяльності організації Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС). З урахуванням того, що діяльність єврорегіону поширюється і на прикаспійські держави – Росію та Азербайджан – він може стати дійовим інструментом розвитку співробітництва в Чорноморсько-Каспійському просторі.

Орієнтовний бюджет Чорноморського єврорегіону на 2007–2013 роки склав всього 17, 3 млн. євро, що є недостатнім для такого динамічного і перспективного регіону.

Існує низка проблем, які створюють напружену ситуацію у регіоні:

1. Ситуація в регіоні ускладнюється перетинком в ньому інтересів багатьох політичних гравців. Зокрема, Туреччина виступає в ролі регіонального лідера, який діє в межах власних національних інтересів. Росія проводить агресивну політику у цьому просторі, про що свідчить її позиція стосовно регіональних ініціатив України та Грузії. Румунія як член ЄС і НАТО є провідником інтересів цих організацій у регіоні.

2. Міжцивілізаційне, міжкультурне та міжетнічне взаємопроникнення в регіоні спричиняє посилення напруженості.

3. Порівняно низький рівень економічного розвитку країн Чорноморського регіону знижує можливості залучення фінансових ресурсів.

4. Існують розбіжності у митному і податковому законодавстві.

Своєчасне і позитивне вирішення названих вище проблем надасть можливість Україні взяти активну участь в процесах регіонального співробітництва, зміцнити двосторонні зв'язки з країнами Чорноморського єврорегіону – учасниками реалізації регіональних економічних проектів, забезпечити свої торговельно-економічні інтереси, удосконалити транспортну інфраструктуру і розвинути прикордонне співробітництво [10].

- **«Донбас»** (29 жовтня 2010 р.). До його складу входять Луганська область України та Ростовська область Російської Федерації. Основною метою створення єврорегіону є сприяння соціально-економічному розвитку названих областей, охороні навколишнього середовища, науковому,

освітньому співробітництву, а також співпраці у сфері культури і спорту.

Єврорегіон «Донбас» став одним з найбільших в Європі з населенням 11,5 млн. чоловік і територією 154 тис. кв. км. Він має потужний промисловий потенціал та володіє розвиненою інфраструктурою.

Планом визначено такі пріоритетні напрями діяльності:

- торговельно-економічне співробітництво;
- розвиток транспортної та прикордонної інфраструктури;
- гармонізація нормативно-правової бази з питань транскордонного співробітництва;
- співпраця в гуманітарній сфері;
- питання оздоровлення та очищення ріки Сіверський Донець.

Для реалізації плану єврорегіону «Донбас» створено 8 робочих груп за сферами діяльності. Керівництвом єврорегіону зроблені перші кроки щодо вирішення нагальних проблемних питань прикордонних територій Луганської і Ростовської областей.

З метою введення спрощеної процедури перетину кордону жителями Луганської області на місцевих пунктах пропуску проведена робота щодо включення Луганської області в перелік прикордонних регіонів України та Російської Федерації, результатом якої стало підписання 18 жовтня 2011 в м. Донецьк (під час проведення II Українсько-Російського міжрегіонального економічного форуму) Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації «Про порядок перетину українсько-російського державного кордону жителями прикордонних регіонів України та Російської

Федерації». Тепер жителі прикордонних областей Луганської та Ростовської областей зможуть перетинати держкордон в будь-яких пунктах пропуску [11].

- **«Дністер»** – утворений 2 лютого 2012 р. за участі Вінницької області України, Сорокського, Флорештського та Шолданештського районів Молдови.

Єврорегіон «Дністер» є одним із перспективних напрямів транскордонного співробітництва Вінницької області та Молдови.

Основні завдання єврорегіону [12]:

- організація, координація та поглиблення зв'язків у сфері економіки, науки, освіти, культури, туризму, спорту;
- реалізація спільних проектів з охорони навколишнього середовища, екологічного оздоровлення басейну ріки Дністер;
- участь в розбудові міжнародних транспортних коридорів та реконструкція діючих автомобільних магістралей;
- реалізація регіональних програм (проектів) з питань скорочення рівня безробіття серед населення прикордонних районів;
- співпраця в облаштуванні пунктів пропуску через українсько-молдовський державний кордон міждержавного та місцевого значення;
- організація контактів з міжнародними організаціями, фондами, інститутами, агенціями та іншими установами.

Висновки. Аналіз формування та діяльності єврорегіонів дозволяє виявити низку проблем їх функціонування та розвитку. Більшість із них є типовими для єврорегіонів, створених за участі України. Головні з них:

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

- різниця у рівні економічного розвитку держав-учасниць, обсягах зовнішньої торгівлі товарами та послугами та залученні прямих іноземних інвестицій;
- неузгодженість нормативно-правової бази держав-учасниць євро регіонів;
- низький рівень фінансового забезпечення;
- неузгодженість дій у процесі запобігання надзвичайних ситуацій;
- низький рівень розвитку туристичної інфраструктури;
- відсутність доступу до інформації стосовно діяльності євро регіонів.

Для кожного євро регіону характерні специфічні проблеми, вирішення яких сприятиме їх ефективному функціонуванню. Так, наприклад, для Карпатського євро регіону характерна відсутність централізованого фінансування з боку держави, а також відсутність власних коштів прикордонного регіону. Туризм в євро регіоні є недостатньо розвиненим з огляду на його туристично-рекреаційний потенціал. Існує велика кількість не вирішених екологічних проблем.

До слабких сторін євро регіону «Буг» слід віднести суттєву різницю у рівні економічного розвитку держав-учасниць після вступу Польщі до ЄС, а також порівняно недостатню участь української сторони в розробці спільних проєктів транскордонного співробітництва.

Крім аналогічних проблем для євро регіону «Нижній Дунай» характерний недостатній розвиток транспортної інфраструктури і відсутність проєктів у цій сфері.

Діяльність євро регіону «Верхній Прут» недостатньо зорієнтована на транскордонне співробітництво в

економічній сфері. Тому актуальним є збільшення кількості проектів саме у цій сфері. Така сама ситуація склалася в межах функціонування євро регіону «Ярославна».

Необхідно відмітити і наявність деяких спільних рис цих євро регіонів. По-перше, вони сприяють розвитку транскордонної співпраці між обласними органами влади; по-друге, мають подібну організаційну структуру. По-третє, практично відсутня інформація відносно євро регіональної співпраці, транскордонну статистику, матеріали про транскордонні проекти тощо.

Часткове вирішення цих проблем, а також інших, пов'язаних з ТКС України, буде можливим у контексті реалізації нової державної програми підтримки та розвитку транскордонного співробітництва на 2012 – 2015 роки.

Список використаних джерел

- 1) Закон України «Про транскордонне співробітництво»: [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1861-15>
- 2) Толкованов В.В. Транскордонне співробітництво як інноваційна форма діяльності органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / В.В. Толкованов. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/tppd/2012_10/zmist/R_4/02Tolkovanov.pdf
- 3) Дацюк О.М. Співробітництво в рамках євро регіонів як ефективний спосіб поглиблення відносин із ЄС та формування позитивного іміджу України [Електронний ресурс] / О.М. Дацюк. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvnu/misnarod_vidnos/2009_4/R1/Datsyuk.pdf
- 4) Програма транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна на 2007 – 2013 рр. [Електронний

- ресурс]. – Режим доступу : http://www.pl-by-ua.eu/page.php?page_group=3
- 5) Прус І.О. Стан та перспективи розвитку транскордонного співробітництва прикордонних територій (на прикладі Волинської області) / І.О. Прус // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Вип. 23 / за заг. ред. В.С. Загорського, А.В. Ліпенцева. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 494 с. – С.138-146.
 - 6) Шапка І.В. Єврорегіон «Нижній Дунай» як форма транскордонного співробітництва України [Електронний ресурс] / І.В.Шапка. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68730.doc.htm
 - 7) План мероприятий по сотрудничеству Черниговской области Украины, Брянской области Российской Федерации и Гомельской области Республики Беларусь в рамках Приграничного Сообщества Еврорегион «Днепр» на 2012-2013 годы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chernihiv-oblast.gov.ua/files/8486496734f68822037ec6.zip>
 - 8) Черномаз П.А. Еврорегион «Слобожанщина»: этапы формирования и перспективы развития [Електронний ресурс]/П.А. Черномаз//Международное сотрудничество приграничных регионов: история, экономика, политика, культура: материалы международ. науч.-практ. конф., Курск, 19-20 сент. 2011 г. – Режим доступу: http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/5203/2/Russ-Ukr_Kursk.doc
 - 9) Еврорегион «Ярославна». Інформаційна довідка [Електронний ресурс]. – Суми, 2012. – Режим доступу: http://forum-sumy.com/post_vroregon_jaroslavna.html
 - 10) Луполенко А.В. Чорноморський єврорегіон: перспективи розвитку транзитного потенціалу [Електронний ресурс] / А.В. Луполенко, О.О. Гайдукова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67656.doc.htm

- 11) Інформаційно-аналітичні матеріали щодо діяльності єврорегіонів України у 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroregionkarpaty.com.ua/publications/dialnist-euroregioniv-ukr-v-2011.pdf>
- 12) Офіційний веб-сайт єврорегіону «Дністер» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnierster.eu/content/about.html>

Л.Кампов. Современные тенденции функционирования еврорегионов, созданных при участии Украины.

В предлагаемой статье рассматриваются особенности функционирования еврорегионов Украины на современном этапе. Определены основные направления сотрудничества стран-участниц исследуемых еврорегионов. Выделены основные препятствия на пути эффективного развития трансграничного сотрудничества Украины в пределах деятельности еврорегионов.

Ключевые слова: еврорегион, трансграничное сотрудничество, пограничные регионы, трансграничные проекты.

L.Kampov. Modern aspects of functioning of euroregions created with the participation of Ukraine.

The suggested article deals with the features of euroregions of Ukraine at present stage. The main directions of cooperation between participating countries of studied euroregions are defined. The main barriers to the effective development of cross-border cooperation of Ukraine within the euroregion's activity are highlighted.

Keywords: euroregion, cross-border cooperation, border regions, cross-border projects.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

АРТЬОМОВ ІВАН ВОЛОДИМИРОВИЧ – кандидат історичних наук, професор, директор ННІ євроінтеграційних досліджень Закарпатського державного університету

БЕЗВЕРХНІЙ АНДРІЙ АНДРІЙОВИЧ - студент магістратури Закарпатського державного університету

БІЛАК ДІАНА ЙОСИПІВНА – здобувач Закарпатського державного університету

ВАРХОЛОВА ТАТЬЯНА – доктор наук, професор Братиславського економічного університету (Словацька Республіка)

ГОБЛИК ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ – кандидат філософських наук, заступник голови Закарпатської обласної державної адміністрації

ГОМОНАЙ НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА - здобувач Закарпатського державного університету

ДИНИС ГЕОРГІЙ ГЕОРГІЙОВИЧ – кандидат юридичних наук (міжнародне право), професор кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Закарпатського державного університету

ДОРОШКО МИКОЛА САВОВИЧ - доктор історичних наук, професор, професор кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДУБОВИЦКА ЛЕНКА – віце-президент Академічного товариства ім.М.Балудянського (Словацька Республіка)

ЖУКОВ СВЯТОСЛАВ АВГУСТОВИЧ – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри економічної теорії та менеджменту Закарпатського державного університету

ІВАНОВ АНДРІЙ ІВАНОВИЧ – студент Закарпатського державного університету

ІВАНОВА МАРІЯ ІВАНІВНА – здобувач Закарпатського державного університету

КАМПОВ ЛІЛІЯ ВАСИЛІВНА - завідувач відділу досліджень проблем євроінтеграції ННІ євроінтеграційних досліджень Закарпатського державного університету

КРУК ЮЛІЯ АНДРІЇВНА – аспірант кафедри порівняльного та європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Т. Шевченка

КУПРІЙ ОЛЕНА ПЕТРІВНА – студентка магістратури Закарпатського державного університету

МИХАЙЛОВСЬКА НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА – студентка магістратури Закарпатського державного університету

ОСТАПЕНКО ІННА В'ЯЧЕСЛАВІВНА – студентка Закарпатського державного університету

ПАНТЬО ОРИСЛАВА ОЛЕКСАНДРІВНА - аспірант кафедри країнознавства Закарпатського державного університету

СИМЧЕРА ВАСИЛЬ МИХАЙЛОВИЧ – доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки Російської Федерації, директор НДІ статистики Федеральної служби державної статистики (2000—2010 рр.), віце - президент Російської академії економічних наук, головний редактор журналу «Економика. Предпринимательство. Окружающая среда» (1992 — 2005 рр.), керівник відділу статистики взаємної торгівлі країн - членів Митного союзу ЄврАзЕС.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS OF THE PROCEEDINGS

Artomov Ivan — Director of Educational and Research Institute for European Integration Studies of TSU, Professor of the Department of International Law and International Relations, Ph.D. in History

Bezverkhniy Andriy — Student-master of Faculty of International Relations of TSU

Bilak Diana — Leading Specialist of Educational and Research Institute for European Integration Studies of TSU, postgraduate student

Doroshko Nikolai — doctor of History, Professor of Countrystudy Department Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University

Dubovitska Lenka — Vice President of Academic Society of Mikhail Baludyanskiy (Slovak Republic)

Dynys Georgy — Head of Department of International Law and International Relations of TSU, Ph.D. in Law (International Law)

Gomonay Natalia — Specialist of Educational and Research Institute for European Integration Studies of TSU, postgraduate student

Hoblyk Volodymyr — Deputy Head of Transcarpathian Regional State Administration, Ph.D.

Ivanov Andriy — Student of Faculty of International Business and International Law of TSU

Ivanova Maria — Head of Department of Postgraduate Education and Doctoral of TSU

Kampov Lilia — Head of the Department Research Problems of Integration of Educational and Research Institute for European Integration Studies of TSU

Kruk Julia — Postgraduate student of Department of Comparative and European Law Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University

Kupriy Olena — Student-master of Faculty of International Relations of TSU

Mikhaylovska Nataliya — Student-master of Faculty of International Relations of TSU

Ostapenko Inna — Student of Faculty of International Relations of TSU

Pantyo Myroslava — Postgraduate student of TSU

Symchera Vasiliy — Vice-President of the Russian Academy of Economics, chief editor of “Economics. Entrepreneurship. Environment” (1992 - 2005.), Head of Mutual Trade Statistics Department of member countries of the EurAsEC Customs Union, Ph.D. in Economics, Professor, Honored Worker of Science of Russian Federation, director of the Institute of Statistics of the Federal State Statistics Service (2000-2010)

Varholova Tatiana Professor of Economics University of Bratislava University (Slovak Republic), Ph.D.

Zhukov Sviatoslav- Senior Scientist, Associate Professor of Department of Economics and Management of Transcarpathian State University, Ph.D. in Economics

Наукове видання

**ГЕОПОЛІТИКА УКРАЇНИ:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ**
Збірник наукових праць
Вип.7

Відповідальність за достовірність фактів, цитат,
власних імен та інших даних несуть автори

Відповідальний редактор: І.В.Артёмов
Комп'ютерний набір: Д.Й.Білак
Верстка: А.Безверхній
Обкладинка: О.Кліменко
Коректура: Л.І.Середа

Підписано до друку _____ 2012р. Формат _____
Умовн. др. арк. ____ Тираж 100, замовл. №

Адреса редакції:

*Україна, Ужгород, вул. Заньковецької, 89-А,
тел.(03122)66-20-51, тел./факс (0312)61-25-35*

Закарпатський державний університет

*Свідоцтво про внесення суб`єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК №3340 від 16.12.2008р.*

Г 36 Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип.7. – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – 332с.

ISSN 2078-1431

У збірнику наукових праць, заснованому Закарпатським державним університетом як періодичне друковане видання, вміщуються основні результати дисертаційних робіт, наукових досліджень здобувачів, аспірантів, науковців-аналітиків з проблем ефективності реалізації геостратегії держави, місця і ролі України в сучасному геополітичному просторі.

УДК 327 (477)
ББК 66.011.3 (4 Укр)